

Πρακτικά 1st Athens Rebetiko Festival

12 & 13 Οκτώβρη 2024 - «Ελληνικό Μολύβι», Αιγάλεω

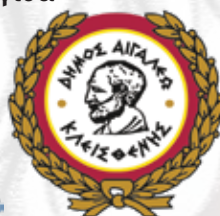
Αρχείο Ελληνικής Μουσικής

Υπό την Αιγίδα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
1^{rst} ATHENS REBETIKO
FESTIVAL

12 & 13 Οκτώβρη 2024 -
«Ελληνικό Μολύβι», Αιγάλεω

Πρακτικά

1st ATHENS REBETIKO FESTIVAL

12 & 13 Οκτώβρη 2024 - «Ελληνικό Μολύβι», Αιγάλεω

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

1st ATHENS REBETIKO FESTIVAL

12 & 13 Οκτώβρη 2024 - «Ελληνικό Μολύβι», Αιγάλεω

Αρχείο Ελληνικής Μουσικής

Υπό την Αιγίδα

12-13 ΟΚΤ. 2024

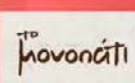
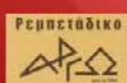
“Ελληνικό μολύβι” Ιερά Οδός 154, Αιγάλεω

**Συναυλίες - Παραστάσεις
Παρουσιάσεις - Σεμινάρια
Εκδόσεις - Ομιλίες**

Συμμετέχουν:

Αγγέλου - Αιμίτης - Αποστολάτου - Άσπρα Πουλιά
Βουγιούκας - Βουγιουκλή - Γκουβέντας - Γνωστό Τρίο
Δανέλης - Δημητριάδης - Ζαρίας - Ζορμπάς
Ιφιγένεια & Είναιτα band - Κακλαμάνης - Καμπάς
Καραχριστοδούλου - Κατινάρη - Κομπανία
Κουκουλιτάκης - Κουτουλάκης - Κρανίδας - Λεμπέσης
Μακρής - Μαστροδεδώρου - Μητράκης - Μίκου
Μουργελάς - Μουσικό Σχολείο Αθήνας - Μπασακάρου
Μυστακίδης - Νάνιου - Νικολάου - Νικολετόπουλος
Ξένου - Ξυντάρηδες - Ορφανού - Παπαγιαννούλη
Παπαδόπουλος - Παπατραγιάννης - Ρίρενς - Πρωτόπαπας
Ραζέλη - Ρεμπέτικη ΦαΤριάς - Σαμαράς - Σκούτας
Σπηλιόπουλος - Σπυρόπουλος - Τατασόπουλος - Τζαμτζής
Τζήκας - Τσαλπαρά - Τσέρτος - Τσιαντής - Τσιρίδου
Φριντζήλα - Χαραλαμπίδης

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ:

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ:

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΩΝ

Η αλήθεια είναι ότι η ύπαρξη και η καθιέρωση του Ρεμπέτικου δεν έχει ανάγκη ενός ρεμπέτικου φεστιβάλ. Το Ρεμπέτικο είναι ένα άκρως βιωματικό συναισθηματικό μουσικό είδος που γεννήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, κουβαλάει στις πλάτες του μισό αιώνα ελληνικής ιστορίας και έχει για τα καλά χαραχτεί στον κυτταρικό μας νταλκά.

Η πρωτοβουλία όμως αυτή, το να πραγματοποιηθεί δηλαδή και με την ευχή να καθιερωθεί ένα ετήσιο Ρεμπέτικο Φεστιβάλ Αθηνών από μια ψυχωμένη πενταπλέτα ανθρώπων που οι τρεις τους απαρτίζουν το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής “Grecous”, μας έμοιαζε σαν ένα σπόρο που έλειπε από την Αττική Γη.

Το πολύ εντυπωσιακό για εμάς ήταν ότι από τα πρώτα μόλις βήματα αυτή η προσπάθεια αγκαλιάστηκε με τόσο θερμή και υπέρμετρο ζήλο από δεκάδες εθελοντές, καλλιτέχνες και ανθρώπους του πολιτισμού, που δεν σας κρύβουμε ότι αποτέλεσε το βασικό μας ντοπάρισμα και οδοστρωτήρα υλοποίησης.

Και αυτό γιατί και εμείς ελπίζαμε και στοχεύαμε σε μια συλλογική και δημιουργική πολιτιστική ώσμωση. Μια ζύμωση όχι μόνο από μουσικούς, παρέες, θαμώνες και καλλιτέχνες αλλά και από φορείς, πανεπιστημιακούς, μουσικολόγους, ερευνητές, δημοσιογράφους, συγγραφείς, οργανοποιούς, καραγκιοζοπαίχτες και όλους εκείνους τους ανθρώπους που ασχολούνται με το είδος και τη διάδοση & διάσωση του Ελληνικού Μουσικού Πολιτισμού, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένας κοινός τόπος.

Ένας τόπος κατάθεσης μουσικής ψυχής, έρευνας, μελέτης, καταγραφής, ρεμπέτικης τέρψης και ταξιδιάρικης εξωστρέφειας.

Και έτσι ακριβώς έγινε στο 1ο Ρεμπέτικο Φεστιβάλ Αθηνών στις 12 & 13 Οκτώβρη. Μας τίμησαν με τη συμμετοχή τους δεκάδες σπουδαίοι καλλιτέχνες, συγκροτήματα από το εξωτερικό και άνθρωποι του πολιτισμού και του πνεύματος. Ακολούθησε μια αναπάντεχη κοσμοσυρροή που παρευρέθηκε εκεί για να ακούσει ευλαβικά, να τραγουδήσει με σεβντά, να μάθει, να μας δώσει και να χορέψει για το δικό της ουρανό και Σταυρό. Αγκαλιαστές παρέες, γνωστοί και άγνωστοι που εξισορροπήθηκαν σε ένα ταξίμι, σε ένα αμανέ, σε ένα τραγούδι, σε ένα ταμπαχανιώτικο χασάπικο. Χαμόγελα και πρόσωπα γεμάτα χορτασιά και πληρότητα ψυχής που σε κάνανε να ευλογάς τη δύναμη του Αστικού λαϊκού πολιτισμού! Ηλικιωμένα μάτια συγκινημένα που σε κοζάρανε ευγνωμοσύνη και παιδικά χέρια που κράταγαν τις φιγούρες καραγκιόζη και φέγγιζαν τον χώρο με αθωότητα και απλότητα. Άνθρωποι που σε σφίγγανε αλά μπρατσέτα και δεν σε ξεκολλάγανε λες και θέλανε να μην τελειώσει ποτέ αυτή η ανθρώπινη μουσική αλυσίδα...

Και κάπως έτσι, με αυτές τις εικόνες τραβήξαμε ξημερώματα για τα τσαρδιά μας.

Και κάπου εκεί το ονειρευτήκαμε και κάπου εκεί το ορκιστήκαμε...

Με την ευχή και την υπόσχεση λοιπόν ότι θα ανταμώσουμε και του χρόνου και κάθε χρόνο.

Γιατί το χρωστάμε.

Γιατί το μνημονεύουμε.

Γιατί χωρίς τη Ρεμπέτικη Μουσική η Ζωή θα ήταν ένα λάθος.

Σας ευχαριστούμε όλους από καρδιάς

Αλφαβητικά οι διοργανωτές:

Τάσος Κακλαμάνης

Σωτήρης Παπατραγιάννης

Νίκος Πρωτόπαπας

Γιάννης Τσιαντής

Κατερίνα Τσιρίδου

Παραγωγή:

Αρχείο Ελληνικής Μουσικής

ΟΜΙΛΙΕΣ

ΒΙΒΛΙΟ-ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ

Σάββατο 12 Οκτώβρη 2024

Ομιλίες - παρουσιάσεις [εσωτερική σκηνή]

11:30 - 11:50 Πρόλογος Αρχείο Ελληνικής Μουσικής «Grecous»

12:00 - 12:20 «Μουσική Καταγραφή & ιδρύματα» Δημήτρης Μαντζούρης (ΚΕΠΕΜ)

12:30 - 12:50 Ο Μάρκος μέσα από τα μάτια του Μουσικού Συλλόγου Λάρισας «Μάρκος Βαμβακάρης» Δημήτρης Μονεμβασίτης (Πανεπιστήμιο Μακεδονία -Τμήμα Μουσικής Επιστήμης & Τέχνης)

13:00 - 13:20 «Η χρήση παράνομων ουσιών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και η απεικόνιση της στο ρεμπέτικο τραγούδι» Δημήτρης Υφαντής (Κοινωνιολόγος, συγγραφέας)

13:30 - 14:00 Παρουσίαση βιβλίου «Οικογένεια Παναγή- Οργανοποιοί εκ Μάκρης Μικράς Ασίας» Παναγιώτης Καγιάφας (συγγραφέας)

14:15 - 14:30 «Μιχάλης Γενίτσαρης, Ρεμπέτικο & Πειραιάς» Δημήτρης Βλάχος (συλλέκτης)

14:30 - 14:50 «Το Ρεμπέτικο χτες & σήμερα» Παναγιώτης Κουνάδης (ερευνητής, συγγραφέας)

15:30 - 16:15 «Το βιολί & οι βιολιστές του» Κυριάκος Γκουβέντας (Μουσικός)

Συναυλίες Σάββατο 12 Οκτώβρη 2024

16:15 - 16:30 **Χορευτικό Συλλόγου Μικρασιατών Αιγάλεω «Νέες Κυδωνιές»** [εξωτερική σκηνή]

16:35 - 17:00 **Ρεμπέτικο Σύνολο Μουσικού Σχολείου Αθήνας** (δ/νση Γιώργος Τσέρτος) [εξωτερική σκηνή]

17:00 - 17:45 **Ρεμπέτικο σχήμα** (Σάκης Νικολετόπουλος - Κατερίνα Νιάνιου - Στέλιος Παπαδόπουλος - Γιάννης Μαστροθεοδώρου) [εσωτερική σκηνή]

17:45 - 18:30 **Συγκρότημα Γιώργου Ζορμπά - guest Μαρία Κατινάρη** (Γιώργος Ζορμπάς - Τάσος Κακλαμάνης - Θανάσης Καμπάς - Δάνης. Τζαμτζής - Κώστας Σπηλιόπουλος) [εξωτερική σκηνή]

18:30 - 19:15 **«Άσπρα Πουλιά» -Αφιέρωμα στον Κώστα Μπέζο** (Γιάννης Νιάρχος - Θοδωρής Σκόνδρας - Σωτήρης Λέτσιος - Κωστής Κωστάκης - Παναγιώτης Διαμάντης) [εσωτερική σκηνή]

19:15 - 20:00 **Παράσταση Καραγκιόζη «Το μπουζουξίδικο του Καραγκιόζη»** Άθως Δανέλης [εξωτερική σκηνή]

20:00 - 20:45 **“America” - Δημήτρης Μυστακίδης** [εσωτερική σκηνή]

20:45 - 21:00 **Ρεμπέτικο Τρίο** (Βασίλης Σκούτας- Δημήτρης Μηταράκης -Γιάννης Ζαρίας) [εξωτερική σκηνή]

22:15 - 23:00 **Ιφιγένεια Ιωάννου & Eivala band** (Ιφιγένεια Ιωάννου, Πέτρος Παπαγεωργίου - Αντώνης Καλιούρης, Σάκης Καρακώστας - Θανάσης Βαλάσκας - Παναγιώτης Λοΐζου - Θοδωρής Μαυραϊδώνης) [εξωτερική σκηνή]

23:00 - 01:00 **Κεντρική συναυλία Σαββάτου, αφιερωμένη στον Αγάθωνα Ιακωβίδη**

Μουσικοί: Αντώνης & Θοδωρής Ξηντάρης - Νίκος Τατασόπουλος - Νίκος Πρωτόπαπας- Αργύρης Νικολάου - Δήμος Βουγιούκας - Κυριάκος Γκουβέντας.

Τραγουδιστές/τριες: Βάσια Βουγιουκλή - Γιάννης. Λεμπέσης - Δημήτρης Μυστακίδης - Αντιγόνη Μπασακάρου - Εύα Ξένου - Άντζελα Ορφανού - Σωτήρης Παπατραγιάννης - Κατερίνα Τσιρίδου [εσωτερική σκηνή]

Ομιλίες - παρουσιάσεις [εσωτερική σκηνή]

11:30 - 11:50 Πρόλογος - Αρχείο Ελληνικής Μουσικής «Grecous» -Τάσος Κακλαμάνης, Διαχειριστής.

Καλημέρα σας. Εκ μέρους του Αρχείου Ελληνικής Μουσικής 'GRECOUS' σας καλωσορίζουμε στο 1st Athens Rebetiko Festival, το πρώτο ρεμπέτικο φεστιβάλ στην Αθήνα. Εγώ θα σας πω μόνο για καλωσόρισμα πέντε λόγια και θα σας δείξω δύο-τρεις διαφάνειες για να μπορέσει να ξεκινήσει ο πρώτος ομιλητής μας και να κρατήσουμε το πρόγραμμα, γιατί ακολουθούν πολλά και ενδιαφέροντα.

Είναι σημαντικό να καταγραφούν αυτά που θα ειπωθούν από σημαντικούς ανθρώπους του πολιτισμού, που έχουν ασχοληθεί και έχουν εμβαθύνει στο Ρεμπέτικο, γι' αυτό θα τυπωθούν πρακτικά του Συνεδρίου, θα αναρτηθούν όλες οι ομιλίες και θα σταλθούν σε διάφορους φορείς με πρώτο το Υπουργείο Πολιτισμού. Όλα αυτά θα μείνουν καταγεγραμμένα και μακάρι να αποτελέσουν ένα πρώτο βήμα για κάτι πολύ πιο σημαντικό.

Το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής 'GRECOUS' συστάθηκε από τρεις φίλους, τον Γιάννη Τσιαντή, τον Νίκο Πρωτόπαπα και τον υποφαινόμενο και κύριος σκοπός δεν είναι το να διοργανώνει φεστιβάλ. **Ο κύριος σκοπός ήταν και είναι να μπορέσουμε να φέρουμε σε επαφή ανθρώπους και φορείς που έχουν σχέση με την μουσική μας, την μουσική καταγραφή και την μουσική παραγωγή. Η αρχική ιδέα ήταν να μπορέσει, με τη σύμπλευση όλων αυτών των φορέων, να δημιουργηθεί ένα μεγάλο ψηφιακό αρχείο για την Ελληνική μας μουσική.**

Για το Ρεμπέτικο και εν γένει για τις **ηχογραφήσεις** γραμμοφώνου που είναι οι πιο παλιές δι-σκογραφικές καταγραφές, υπάρχει ήδη ένα σημαντικό υλικό κατακερματισμένο. Υπάρχουν αλλού σαν σώμα όλες οι ηχογραφήσεις και οι ετικέτες. Υπάρχουν σε βιβλία όλα τα στοιχεία των δίσκων. Υπάρχουν μουσικολογικά ιδρύματα που μπορούν να φέρουν εις πέρας τη μουσικολογική επεξεργασία όλων αυτών των ηχογραφήσεων και να έχουμε μια πλήρη βάση για τη μουσική μας, όπως γίνεται σε άλλες χώρες και δεν έχουμε αξιωθεί να το δούμε ακόμα στην Ελλάδα.

Με αυτή τη σκέψη ξεκίνησε αυτή η προσπάθεια και **παράλληλα συνεχίζουμε τις έρευνες και καταγραφές που αρχίσανε πολύ παλαιότεροι** από εμάς και με πολύ σημαντικότερες καταγραφές, όπως ο Γιώργος Τσάμπρας, ο Παναγιώτης ο Κουνάδης και άλλοι όσον αφορά τις καταγραφές του ρεμπέτικου και του παραδοσιακού τραγουδιού, τόσο από πλευράς μαρτυριών, όσο και από πλευράς ιστορικής έρευνας. Παράλληλα με αυτές τις καταγραφές και με κύριο το στόχο που προ είπα, στηρίζουμε δράσεις νεότερων μουσικών, συγγραφέων και άλλα και πολλά πράγματα που θεωρούμε σημαντικά για τη διάσωση και διάδοση του μουσικού μας πολιτισμού. Στα πλαίσια αυτά ήρθε και η ιδέα αυτού του φεστιβάλ γιατί συνειδητοποιήσαμε ότι παλεύαμε μόνοι μας, ως άγνωστη συλλογικότητα με φίλους και γνωστούς, ενώ θα έπρεπε πρώτα να γίνει κάτι μεγάλο, για

να μπορέσει να βγει προς τα έξω ότι υπάρχει μια προσπάθεια που εμείς είμαστε απλά η αφορμή, αλλά με τη σύμπνοια πολλών και σημαντικών ανθρώπων και φορέων μπορεί να γίνει κάτι πραγματικά σημαντικό.

Έτσι βρεθήκαμε σε αυτό το φεστιβάλ και το ξεκαθαρίζω γιατί ο σκοπός μας σαν Αρχείο Ελληνικής Μουσικής από ιδρύσεως δεν ήταν να γίνουμε απλά «φεστιβαλιστές». Για τον ίδιο λόγο το παρόν είναι συνέδριο - φεστιβάλ λοιπόν.

Λίγα λόγια για το ψηφιακό αρχείο της GRECOUS <https://www.grecous.com>

Μπορεί κάποιος να μπει στο Αρχείο της 'GRECOUS' και να δει ότι έχουν ξεκινήσει οι πρώτες καταγραφές. Υπάρχει μια μουσική βιβλιοθήκη με διάφορα ενδιαφέροντα όπως αποσπάσματα εφημερίδων, καταλόγους δισκογραφίας κτλ. Η έρευνα και η καταγραφή προχωράει.

Οι εκδόσεις βιβλίων και CD's έπονται. Να σας πούμε ότι στα πλαίσια όλης αυτής της προσπάθειας, **υπάρχουν και κάποιες μονογραφίες μουσικών κυρίως του Ρεμπέτικου που θεωρούμε ότι λείπανε από την βιβλιογραφία και έχουν ήδη ξεκινήσει. Για να δώσουμε και μια είδηση, να σας πω ότι τρέχουν αυτή τη στιγμή βιβλία για τον Μπάτη, για τη Ρόζα, τη Ρίτα, τον Δελιά και τον Κάβουρα. Σε βάθος πενταετίας ελπίζουμε αυτά να έχουν εκδοθεί.**

Να ευχαριστήσουμε πάρα πολύ, πριν δώσω λόγο στον πρώτο ομιλητή, εκ μέρους του Αρχείου Ελληνικής Μουσικής 'GRECOUS', το Δήμο του Αιγάλεω που μας έδωσε το χώρο και την αιγίδα του, το Υπουργείο Πολιτισμού που μπορεί να μην μας στήριξε στο μέγεθος που θέλαμε οικονομικά, για να μπορέσουμε να έχουμε όλη τη διοργάνωση καλυμμένη και να πληρωθούν και όλοι οι μουσικοί, αλλά τουλάχιστον μας έδωσε μια μικρή οικονομική ενίσχυση και την αιγίδα του, είναι σημαντικό να φέρουμε την αιγίδα του ΥΠΠΟΑ, να ευχαριστήσουμε όλους τους ομιλητές μας, τους εθελοντές, τους μουσικούς, κυρίως τους μουσικούς οι οποίοι σε αυτή την πρώτη προσπάθεια είπαν «θα βάλουμε πλάτη, κατανοούμε την ανασφάλειά σας, καταλαβαίνουμε ότι δεν υπάρχει χρηματοδότηση και θα στηρίξουμε εμείς αφιλοκερδώς αυτή την πρώτη διοργάνωση», αλλιώς δεν θα γινόταν. Ήμασταν προ ενός διλήμματος ή να μην γίνει καθόλου η διοργάνωση ή να γίνει με τη φιλότιμη στήριξη όλων των φίλων μουσικών, εκ των οποίων δεν υπήρχε ένας τους που να αρνηθεί την αφιλοκερδή του συμμετοχή.

Δύο άνθρωποι που βοήθησαν την αρχική «τριπλέτα» της «GRECOUS» και αν δεν υπήρχαν δεν θα φτάναμε εδώ, γιατί ήταν καταλυτική η βοήθειά τους και θέλω ξεχωριστά να τους ευχαριστήσω, είναι **ο Σωτήρης Παπατραγιάννης και η Κατερίνα Τσιρίδου**. Οι δυο τους, μαζί κι εμείς οι τρεις, πήραμε όλο το φόρτο της προετοιμασίας και της κούρασης και αν δεν ήταν αυτοί δεν

θα προχωράγαμε. Να ευχαριστήσουμε επίσης τους χορηγούς μας. Μην βλέπετε που φαίνονται πολλοί, από τους 20 χορηγούς οι 10-15 είναι μικρά μαγαζιά στα οποία παίζουμε κι εμείς οι ίδιοι κι άλλοι φίλοι μουσικοί, τα οποία στηρίζουν το Ρεμπέτικο και στηρίζαν το ρεμπέτικο φεστιβάλ με 100 και 200 ευρώ σε αυτή την προσπάθεια και δύο-τρεις άλλοι, ας το πούμε, μεσαίοι χορηγοί, με κάποια τριψήφια νούμερα ώστε να μπορέσουμε να φτάσουμε στα μισά περίπου του προϋπολογισμού της διοργάνωσης, χωρίς το κόστος των μουσικών. Και δημοσίως το λέμε και το έχουμε πει και ιδιωτικά σε όλους τους φίλους μουσικούς, αν αυτή η διοργάνωση ξεπεράσει τις προσδοκίες μας σε προσέλευση κόσμου, θα βρούμε τρόπο και όλοι αυτοί οι μουσικοί θα καλυφθούν εκ των υστέρων όπως ξέρουμε να είμαστε ευγνώμονες και φιλότιμοι και εκτιμούμε όλους τους φίλους που μας στηρίζουν και τους στηρίζουμε. Δεν θέλω να πω κάτι άλλο, θέλω να καλέσω τον πρώτο ομιλητή μας, τον εξαιρετικό φίλο Δημήτρη Μαντζούρη από το ΚΕΠΕΜ, το αρχείο του Σίμωνα Καρά, να μας μιλήσει για τη μουσική καταγραφή, δίνοντάς του «πάσα» από την ομιλία μου.

Θα μας πει για το ΚΕΠΕΜ, θα μας πει και για το Ρεμπέτικο, αλλά ήθελα κυρίως να μας συνδέσει το πώς θα μπορούσε να υπάρχει μια σύμπνοια και όλα αυτά τα διάσπαρτα στοιχεία της μουσικής μας να ενωθούν και με μια συνέργεια να πάμε λίγο μπροστά. Αυτό μπορεί να λέγεται συνέργεια ανάμεσα σε ιδρύματα, μουσικά πανεπιστήμια κτλ. Εμείς θέλουμε απλά μια ώθηση να δώσουμε και να φέρουμε ανθρώπους κοντά για αυτό το σκοπό.

Το Ψηφιακό Αρχείο για την Ελληνική Μουσική δεν μπορούμε να το κάνουμε εμείς μόνοι μας σαν συλλογικότητα. Ο λόγος, Δημήτρη μου, είναι σε σένα. Να είστε καλά.

«Τι είναι αυτό που μας συγκινεί στο Ρεμπέτικο;»

Με γιατρεύει την ώρα που πρέπει. Με αρρωσταίνει τη στιγμή που χρήζει να απαλλαχτώ από τον καθωσπρεπισμό μου. Μου αδειάζει μια μουσική μοτιλίτσια στη γκλάβα μου. Με ξεκαρφώνει από το σκαμνί για να ρίξω την προσωπική μου γυροβολιά. Το Ρεμπέτικο όπως λέγανε και οι παλιοί είναι σαν την όπερα ή το λατρεύεις ή το μισείς. Το γιατί συμβαίνει όλο αυτό είναι ιδιοσυγκρασιακό. Σε εμένα μου δημιουργεί ένα χωρο-χρονικό πλαίσιο απαλλαγής, αυτογνωσίας και πληρότητας. Με βουτάει σε κινηματογραφικά καρέ εποχής δείχνοντάς μου πώς να συμπονώ το μόχθο της σημερινής φτώχειας, τον πόνο του σημερινού ξεριζωμένου πρόσφυγα, τον τωρινό ανεκπλήρωτο έρωτα του καψούρη ψυχάκια. Το Ρεμπέτικο έχει τέμπο που σου μπαλωθιάζει στήθια και ποδάρια. Έχει στίχο απαλλαγμένο από λεξικά και φιοριτούρες, κουμπώνοντας εκείνες τις λαϊκές αράδες που σου φουσκώνουν τα μάτια δάκρυα και σου αλείφουν την πέτσα με αλμύρα και βάλαμο. Έχει τα ζειμπέκικα βήματα που δεν διδάσκονται από σχολές αλλά από τον ίδιο σου τον Ουρανό και Σταυρό που κουβαλάς.

Το Ρεμπέτικο ίσως και να είναι το μοναδικό μουσικό είδος στον κόσμο που δεν χρειάζεται να πάρεις ντρόγκα και αλκοόλ για να μεθύσεις μαζί του. Ακούγοντάς το - Νιώθοντάς το - Ζώντας το, μαστουρώνεις από τις δικές σου ενδορφίνες που εκκρίνεις.

Γιατί όπως έλεγε και ο Νίτσε, παραφράζοντάς τον κατά μια λέξη...

Χωρίς τη «Ρεμπέτικη» Μουσική η Ζωή θα ήταν ένα λάθος

Γιάννης Τσιαντής

Διαχειριστής Αρχείου Ελληνικής Μουσικής «GRECOUS»

11.10.2024

12:00 - 12:20 «Μουσική Καταγραφή & ιδρύματα» Δημήτρης Μαντζούρης υπεύθυνος Αρχείου Σίμωνα Καρά (ΚΕΠΕΜ)

Λοιπόν, σας καλημερίζω κι εγώ. Πρώτα απ' όλα να ευχαριστήσω πάρα πολύ το φίλο τον Τάσο. Τον θαυμάζω εδώ και καιρό για το αεικίνητο. Δεν σταματάει ποτέ. Δηλαδή είναι πραγματικά πηγή έμπνευσης και για μένα ο Τάσος. Επομένως, Τάσο, ευχαριστώ πάρα πολύ που μου έδωσες την ευκαιρία να έρθω εδώ.

Εγώ δεν είμαι, να το πούμε έτσι, από τον «πυρήνα» του Ρεμπέτικου τραγουδιού, παρόλο που το Ρεμπέτικο έχει αποτελέσει πολύ σημαντικό κομμάτι διασκέδασης στη ζωή μου. Εγώ προέρχομαι από τον φορέα του Σίμωνα Καρά, έναν φορέα που έχει ως κύριο αντικείμενο μελέτης το Παραδοσιακό τραγούδι. Εμπνεόμενος κι εγώ από τη δράση του Σίμωνα Καρά και τις επιτόπιες καταγραφές του, εδώ και 25 χρόνια κάνω κι εγώ, με όσο μεράκι διαθέτω, αυτή τη δουλειά στην επαρχία, στα χωριά κτλ. Επομένως, θα προσπαθήσω λίγο να συγκεράσω κάποια πράγματα που μέσα μου ζουν, δηλαδή το Ρεμπέτικο με την καταγραφή στα χωριά και το Παραδοσιακό τραγούδι. Και να δούμε λίγο αυτό που είπε ο Τάσος, πώς μπορεί όλο αυτό το μουσικό υλικό να το δούμε κάποια στιγμή οργανωμένο και προσβάσιμο για μελέτη και έρευνα.

Εγώ λοιπόν εκπροσωπώ εδώ το ΚΕΠΕΜ. Το ΚΕΠΕΜ έχει μια ιστορία από το 2009 ως κέντρο έρευνας και προβολής εθνικής μουσικής, αλλά ουσιαστικά πρόκειται για την σχολή του Σίμωνα Καρά η οποία ξεκινάει από τη δεκαετία του '20. Μέχρι σήμερα ένας πολύ παλαιός φορέας λοιπόν στην ιστορία του, με πολύ μεγάλη δράση και προσφορά τόσο στον εκπαιδευτικό τομέα όσο και στον ερευνητικό. Αυτό που θα προσπαθήσω να δείξω, χωρίς να προσφέρω κάποια στιβαρά επιστημονικά ή ερευνητικά τεκμήρια εδώ ή στοιχεία, είναι ότι έχει πολύ μεγάλη σημασία να δούμε και το Ρεμπέτικο ως μέρος της Ελληνικής μουσικής γενικότερα.

Γιατί κανένα είδος μουσικής δεν είναι βεβαίως αποκομμένο από την κοινωνία του, από την ευρύτερη κοινωνία και μάλιστα το Ρεμπέτικο το οποίο ουσιαστικά βγαίνει μέσα από τα σπλάχνα του λαού και ποιου λαού, στην πρώιμη φάση, αυτού του λαού που έχει ζήσει το Παραδοσιακό τραγούδι στα χωριά του. Δηλαδή οι πρώτοι άνθρωποι, να πάρουμε για παράδειγμα τον Μάρκο τον Βαμβακάρη, είναι Συριανός, έχει ζήσει την παράδοση της Σύρου, γνωρίζει το Παραδοσιακό τραγούδι. Οι πρώτοι λοιπόν εκείνοι πατέρες του Ρεμπέτικου να το πούμε, ξεκινάνε ένα τραγούδι που δεν ξέρω καν αν οι ίδιοι καταλάβαιναν ότι είναι κάτι, ότι ξεκινάνε μια νέα ιστορία. Οι ίδιοι λοιπόν κρατάνε, νομίζω εγώ, το νήμα από τους παλιότερους και δημιουργούν κάτι καινούργιο στην πραγματικότητα μέσα στην πόλη πια. Και το ότι είναι μέσα στο άστρ στην πόλη διαφοροποιεί τελικά το τραγούδι σε σχέση με το Παραδοσιακό.

Όμως εντυπωσιάστηκα όταν διάβασα, θυμάμαι, μάλλον ο Κωνσταντίνος Κοπανισάνος μου το έλεγε, ότι όταν ερευνήθηκαν οι μήτρες στην Αμερική που δεν κυκλοφόρησαν, δηλαδή πήγαν κάποιοι άνθρωποι να ηχογραφήσουν ένα τραγούδι, το ηχογράφησαν δύο φορές, η μία κυκλοφόρησε, η άλλη δεν κυκλοφόρησε, είδανε τους στίχους της δεύτερης, αυτής που δεν κυκλοφόρησε, και διαπίστωσαν ότι ήταν διαφορετικοί στίχοι από αυτούς που τραγούδησαν την μία από τις δύο φορές. Δηλαδή, να το πω πιο καλά, τραγούδησαν δύο φορές το ίδιο τραγούδι με διαφορετικούς

στίχους κάθε φορά. Εκεί εντυπωσιάστηκα και είπα, αυτό που έκαναν ήταν ακριβώς η λειτουργία του Παραδοσιακού τραγουδιού. Αν πάτε στη Λέρο και τους πείτε, τραγουδήστε μου τον Σκοπό του Προύζου, θα το τραγουδήσουνε τώρα με κάποιους στίχους, την επόμενη στιγμή με άλλους στίχους, και την επόμενη στιγμή με άλλους στίχους. Είναι σκοποί, δεν είναι τραγούδια. Αυτό λοιπόν είδα να συμβαίνει στο Ρεμπέτικο και λέω, να ρε παιδί μου, αυτοί οι άνθρωποι είχαν ουσιαστικά, κάνανε αυτό που ξέραν να κάνουν στα χωριά τους, στις πρώτες εκείνες ηχογραφήσεις. Όταν βέβαια μπήκαμε στη δισκογραφία, πνευματικά δικαιώματα, κόλλησαν οι στίχοι πάνω στους σκοπούς, σε εκείνους τους πρώτους σκοπούς, έτσι έχουμε σταθερά πλέον μελωδία με στίχο συνδεδεμένα.

Τώρα, θέλω να σας δώσω μια εικόνα, δεν ξέρω αν όλοι όσοι θα παρακολουθήσουν αυτή την ομιλία ή όσοι παρακολουθούν έχουν μια εικόνα του τί πλούτος υπάρχει αποθησαυρισμένος μέσα στα αρχεία σήμερα. Οπότε θα μιλήσω για τα τέσσερα από τα σημαντικότερα κατά τη γνώμη μου αρχεία όπου έχουν κάνει μουσικές καταγραφές. Είναι πάρα πολλά βέβαια και είναι και πάρα πολλοί ιδιώτες, αλλά επειδή αυτό θα χρειαζόταν μια ολόκληρη ομιλία ή ένα συνέδριο που να παρουσιαστούν, εγώ θα μιλήσω για τα τέσσερα σημαντικότερα.

Και πρώτα απ' όλα θα αναφέρω το **Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών**. Τη δεκαετία του 1930, λοιπόν, η Μέλπω Μερλιέ κάνει την πρώτη καταγραφή επιτόπια, δηλαδή όχι ακριβώς επιτόπια, αλλά τι έκανε, έφερνε ντόπιους από τα χωριά ή έφερνε ανθρώπους που ζούσαν στην Αθήνα και είχαν γνώση της παράδοσης της περιοχής τους και τους ηχογράφοσε. Ηχογράφησε περίπου 600 κομμάτια τότε. Είναι το πρώτο σώμα ηχογραφήσεων. Πολύ σημαντικό. Τη δεκαετία του 1930, πολύ πρώιμα για τα δεδομένα του παραδοσιακού τραγουδιού. Η Μέλπω Μερλιέ, λοιπόν. Ο Σαμουέλ Μπω Μποβύ, Ελβετός εθνομουσικολόγος, γυρνάει στα Δωδεκάνησα το 1930-1931-1932 και κάνει μουσικές καταγραφές, εκδίδει δύο τόμους και αργότερα στην Κρήτη. Έχουμε, λοιπόν, δύο μεγάλα έργα του Σαμουέλ Μπω Μποβύ, ο οποίος συνεργαζόταν με το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, τα οποία μας δίνουν μια πολύ καλή, πρώτη εικόνα όχι αναλυτική, αλλά καλή εικόνα για το τι τραγουδούσαν τότε στα Δωδεκάνησα και στην Κρήτη αργότερα. Και βέβαια παραλαμβάνει σε αυτό το Ίδρυμα ο Μάρκος Δραγούμης πολύ μεγάλη προσωπικότητα, ο οποίος συνεχίζει και εκείνος τη μουσική καταγραφή. Επομένως, στο αρχείο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών βρίσκεται ένα πολύ σημαντικό υλικό μουσικό που ανάγεται ήδη στη δεκαετία του 1930.

Δεύτερον, το **Κέντρο Έρευνας και Προβολής Εθνικής Μουσικής, στο αρχείο του Σίμωνος και Αγγελικής Καρά**. Αυτό το ξέρω καλά. Υπάρχουν δέκα χιλιάδες σελίδες γραμμένες στο χέρι με βυζαντινή παρασημαντική από τη δεκαετία του 1930 μέχρι το 1957. Δέκα χιλιάδες σελίδες από πληθυσμούς οι οποίοι μετά το 1950 δεν κρατούσαν πια την παράδοσή τους. Ο Καράς δηλαδή βρήκε πρόσφυγες σε προσφυγικούς συνοικισμούς από την Ανατολική Θράκη, από τη Μικρά Ασία και τους κατέγραψε. Και έχοντας εγώ αυτό το υλικό, όταν πηγαίνω σε απογόνους αυτών των πληθυσμών δεν αναγνωρίζουν καν τα τραγούδια. Δεν θυμούνται τίποτα. Σχεδόν τίποτα. Επομένως, εδώ πέρα υπάρχει ένα πολύ πλούσιο υλικό, δέκα χιλιάδες σελίδες. Για παράδειγμα, ένα χειρόγραφο

Μέλπω Μερλιέ

Σαμουέλ Μπω
Μποβύ

Μάρκος Δραγούμης

που έχω μελετήσει είναι αυτό της Σάμου. 800 σελίδες τραγούδια από τη Σάμο μόνο, τα οποία δεν είναι ο στίχος απλά.

Αυτό είναι το σημαντικό, ότι εκείνη την εποχή συνήθως γίνονταν καταγραφές των στίχων των δημοτικών τραγουδιών. Εδώ έχουμε τη μελωδία. Επομένως, ένας που ξέρει το μουσικό ιδίωμα κάθε περιοχής μπορεί να ανασυστήσει το τραγούδι. Και έτσι μπορούμε να βρούμε σχέσεις, επιρροές κτλ.

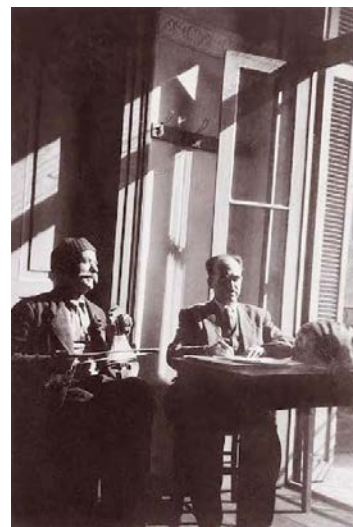
Ένα παράδειγμα θα πω μόνο. Είδα στο χειρόγραφο της Σάμου τραγούδι, το οποίο τραγουδούσαν οι Σαμιώτες έξω από την Αγία Φωτεινή της Σμύρνης, δηλαδή προ του 1922, όταν είχε γίνει σεισμός στη Σάμο και είχαν πάει οι Σαμιώτες να ζητήσουν βοήθεια από τους ομογενείς της Σμύρνης. Και καθόντουσαν έξω, λέει, μετά τη λειτουργία, έξω από την Αγία Φωτεινή και τραγουδούσαν παρακαλώντας τους ομογενείς να τους δώσουν χρήματα για τους σεισμόπληκτους της Σάμου. Και αυτό το τραγούδι υπάρχει καταγεγραμμένο από τον Σίμωνα Καρά. Ένα από τα πολλά παραδείγματα.

Από το 1957 μέχρι το '89, ο Σίμωνα Καράς παρατάει τα χειρόγραφα γιατί αγοράζει μαγνητόφωνο. Και έτσι έχουμε 20.000 tracks καταγεγραμμένα ανά την Ελλάδα. Ευτυχώς, όταν αναλάβαμε το Κέντρο Έρευνας και Προβολής Εθνικής Μουσικής το 2009, ξεκινήσαμε να φτιάξουμε έναν καλό κατάλογο για αυτά τα tracks, για το μουσικό υλικό σε μορφή ήχου. Οπότε αυτός ο κατάλογος υπάρχει και είναι προσβάσιμος στους μελετητές όπου μπορούν να βρουν ό,τι χρειάζεται να βρουν.

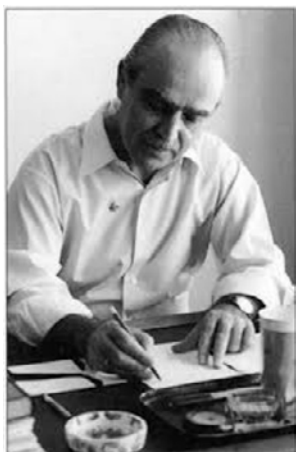
Τρίτο Ίδρυμα είναι βεβαίως το **Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών**, με μία μακρά πορεία και ακόμα και σήμερα συνεχίζει να καταγράφει από το 1950. Από τη δεκαετία του 1954 ήταν βασικά οι παλιοί ερευνητές και μουσικοί συντάκτες, όπως λεγόταν του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, ο Σπυρίδων ο Περιστέρης, ο Σπυρίδων ο Σκιαδαρέσης, ο Σταύρος Καρακάσης και ο Γεώργιος Αμαριανάκης. Το υλικό του Κέντρου του ΚΕΕΛ είναι άπειρο. Είναι απλά άπειρο, γιατί πάρα πολλοί κατέγραφαν κάτι στο χωριό τους και το στέλνανε στο ΚΕΕΛ. Υπάρχει ένα τεράστιο υλικό, το οποίο είναι άγνωστο.

Και τέλος, ο **Καλλιτεχνικός Συλλόγος Δημοτικής Μουσικής της Δόμνας Σαμίου**. Ένα πολύ πλούσιο αρχείο κι αυτό, από τη Δόμνα Σαμίου, η οποία ήταν μαθήτρια του Σίμωνα Καρά, εμπνεύστηκε από τον δάσκαλό της και ξεκίνησε να κάνει καταγραφές.

Σας παρουσίασα αυτά, τα τέσσερα σημαντικότερα. Φανταστείτε τώρα ότι από αυτά τα αρχεία, δημοσιοποιημένο, να πούμε ότι είναι το ένα της χιλιάς. Κάτι πάρα πολύ ελάχιστο. Έχουμε

Σίμωνα Καράς

παντελή άγνοια. Επομένως, προσπαθώ να δώσω μέσω αυτών που είπα, την εικόνα ότι από τη μία υπάρχει η δισκογραφία, που είναι πραγματικά μεγάλη και πλούσια, από την άλλη υπάρχει ένα τεράστιο υλικό, πολύ πιο μεγάλο από αυτό που μπήκε μέσα στη δισκογραφία, το οποίο είναι αχαρτογράφητο. Αχαρτογράφητο στην πραγματικότητα. Και θα πω λίγο παρακάτω, θα συνδέσω και με το ρεμπέτικο. Μάλλον θα ξεκινήσω τώρα να συνδέω με το Ρεμπέτικο.

Δόμνα Σαμίου

Έχουμε την **περίπτωση του Γέροντα της Μικράς Ασίας**. Το πρώτο Ρεμπέτικο έχει στις ηχογραφήσεις του **Μανέδες**, από τους ρεμπέτες εκείνης της γενιάς, τους πανέμορφους αυτούς Μανέδες. Είναι η πρώτη φορά, νομίζω, που έγινε μία συγκροτημένη έρευνα εκτός δισκογραφίας. Ο Γέροντας της Μικράς Ασίας είναι ένα χωριό, το οποίο θα το λέγαμε λαϊκά «Μανεδοχώρι». Ο Άρης ο Κώτσας, ο οποίος είναι εδώ, γυρνώντας πριν να ξεκινήσουμε εμείς την έρευνα στους πληθυσμούς του Γέροντα της Μικράς Ασίας, τους απογόνους εκείνων των προσφύγων, έλεγε τι τραγουδούσατε; Η τυπική απάντηση ήταν «Μανέδες τραγουδούσαμε». Προφανώς τραγουδούσαν και πολλά άλλα πράγματα οι άνθρωποι, αλλά πραγματικά ο Μανές είχε ένα κεντρικό ρόλο. Πόσο ενδιαφέρον έχει να μελετήσουμε ο Μανές εκτός δισκογραφίας, τι μορφή είχε, και να εξιχνιάσουμε αν αυτό που βλέπουμε σε ένα χωριό, σε μία περιοχή, αν αυτό είναι επίδραση της δισκογραφίας στον ντόπιο πληθυσμό, ή είναι κάτι που ανάγεται σε προγενέστερη εποχή. Η έρευνα του ΚΕΠΕΜ σε σχέση με τον Γέροντα θα βγει σε λίγο καιρό, επομένως δεν θα κάνω σχόλια για το τι έχουμε βρει σε σχέση με αυτούς τους Μανέδες. Θα μπορούμε σε λίγο στο στούντιο για να ηχογραφήσουμε κάποιους από αυτούς. Πάντως είναι ένα πρώτο βήμα, μικρό θα έλεγα, γιατί είναι πάρα πολλές οι περιοχές που τραγουδούσαν Μανέ και δεν έχουμε καταγράψει τι Μανέ τραγουδούσαν. Οπότε βλέποντας και χαρτογραφώντας το τι Μανέ τραγουδούσαν σε αυτές τις περιοχές, θα καταλάβουμε πολλά περισσότερα για τους Μανέδες της δισκογραφίας. Θα αρχίσουμε να κάνουμε συνδέσεις, συνειρμούς.

Προχωρώ. **Σχέση σκοπών και τραγουδιών με δισκογραφημένα ρεμπέτικα**. Βέβαια είναι πάρα πολλά τα ρεμπέτικα που έχουν προέλευση από το Παραδοσιακό τραγούδι. Εγώ θα μιλήσω τώρα για ένα, σαν μία πινελιά. Θα δώσω και εγώ τη δική μου πινελιά σε αυτό που έχει πολύ συζητηθεί. Απλά επειδή πριν από ένα μήνα περίπου έπεσα πάνω του. **Το «Ψηλά τη χτίζεις τη φωλιά» του Μάρκου Βαμβακάρη**, θα το ξέρετε όλοι. Είναι αρκετός καιρός τώρα, τότε που κάναμε την έρευνα στα χωριά της Κω, που διαπιστώσαμε ότι είναι ουσιαστικά ο Παλαιστινέζικος της Κω. Μοιάζει πάρα πολύ με έναν σκοπό από την Αντιμάχεια της Κω, τον Παλαιστινέζικο. Στην πορεία, συζητώντας με Δωδεκανήσιους, μας είπαν, παιδιά, αυτός ο σκοπός τραγουδιέται και στην Τήλο. Κάποιος φίλος μου λέει, ρε συ, μπες και δεξ λίγο την Πελαγία Κυριακού από το Παραλίμνι της Κύπρου. Τραγουδάει έναν σκοπό που είναι σαν και αυτό που μου λες. Μπαίνω μέσα, παίρνω την Πελαγία Κυριακού τηλέφωνο, γιατί λέω, αυτή τώρα ή το άκουσε από κάπου και το είπε, πρέπει να μάθω. Παίρνω την Πελαγία Κυριακού, συγχωρεμένη πια. Της λέω, από πού μάθατε αυτό το σκοπό, «Τα νιάτα» έτσι το δισκογράφησε. Μου λέει, οι παλιοί μας εδώ οι γέροι το τραγουδούσανε στην Κύπρο. Και πριν από ένα μήνα λοιπόν, μελετώντας λίγο το αρχείο του Καρά από τις Κυκλάδες, πέφτω πάνω σε ένα κομμάτι από τη Μύκονο, «Του χοίρου το κεφάλι». «Βρε, ας τον τραγουδήσουμε του χοίρου το κεφάλι». Δηλαδή ένα τραγούδι που φαίνεται να ήταν για τα χοιροσφάγια, άρα εθιμικό, άρα μάλλον παλιό, το οποίο είναι αυτός ο σκοπός. Οπότε, να, η σχέση Δημοτικού και Ρεμπέτικου και πόσο μπορεί να ωφελήσει η μελέτη του Δημοτικού τραγουδιού, του Παραδοσιακού τραγουδιού, για να καταλάβουμε λίγο τι συμβαίνει, να καταλάβουμε καλύτερα, μάλλον, τι συμβαίνει και στο Ρεμπέτικο.

Θα σαςβάλω και ένα ηχητικό απόσπασμα, να ακούσετε. Αυτό είναι το γνωστό σας. Μύκονος..... Κορς..... Αργό πια το κομμάτι και τραγουδισμένο έτσι με τον τρόπο που τραγουδούσαν οι Αντιμαχίτες. Και τα λοιπά.

Ας προχωρήσουμε παρακάτω. Επίσης, μέσα από την καταγραφή των τραγουδιών, μάλλον μέσα από την τεκμηρίωση και την αποδελτίωση των τραγουδιών που είναι αποθησαυρισμένα σε αυτά τα αρχεία, έχουμε μία τεράστια ποιητική δεξαμενή. Αμέσως μπορούμε να βρούμε ο στίχος, αυτός που τραγουδάει ο Μάρκος, πού αλλού συναντάται ο στίχος. Υπάρχει μια τεράστια ποιητική δεξαμενή του Δημοτικού τραγουδιού, η οποία αξιοποιείται οργανικά μέσα στο Ρεμπέτικο τραγούδι.

Και τέλος, **μια περίεργη ανακάλυψη στα Δωδεκάνησα**. Σας διαβάζω μέσα από τις καταγραφές μας στα Δωδεκάνησα:

Ο Μανώλης ο Χαρμαντάς από την Καρδάμaina της Κω. Μου λέει σε κάποια φάση, οι Αντιμαχίτες παίζουν Ρεμπέτικα. Είναι Ρεμπέτες αυτοί. Μετά από λίγο μου το ξαναλέει. Του λέω, κύριε Μανώλη, συγγνώμη, όταν λες παίζουν Ρεμπέτικα, τι εννοείς; Μου λέει, αυτοί είναι παλιοί, παίζουν τα παλιά. Ποια παλιά, του λέω, δηλαδή παίζουν Ρεμπέτικα. Και μου αναφέρει ένα παραδοσιακό τραγούδι της περιοχής.

Μανώλης Κεφαλιανός, από το Πηλί της Κω: Για να παίξει κάποιος τα Παραδοσιακά πρέπει να έχει το παλιό κούρδισμα, Re, La, Re, Sol. Με αυτό το κούρδισμα τα παίζανε παλιά όλα. Το Mi, La, Re, Sol το είχανε για τα Ευρωπαϊκά. Στο παραδοσιακό ντόπιο κούρδισμα το Re το ένα είναι πρίμο και το άλλο μπάσο. Οι παλιοί οργανοπαίκτες το λέγανε Ρεμπέτικο το κούρδισμα αυτό.

Δημήτρης Κουσπακίδης, από το Ασφενδιού της Κω: Εγώ έμαθα πρώτα να χορεύω τα Ρεμπέτικα. Ρεμπέτικα είναι το «επτά χαβασί», ο Απτάλικος δηλαδή που λένε, «Αμάν Αμάν Σωκιανή», «Πέψε Χρήστο το ποτάμι», «Εβραιοπούλα», «Ο Φωκιανός». Καθαρά Παραδοσιακά τραγούδια. Ρεμπέτικα είναι αυτά που δεν πιάνεις κάβο, δηλαδή που δεν πιάνεις το κύκλο. Τους χορούς αυτούς έτσι τους έλεγαν παλιά, Ρεμπέτικα. Ήταν οι Ρεμπέτες, χορεύουν οι Ρεμπέτες έτσι λέγανε. Και υπάρχει ένα τραγούδι που μου το τραγούδησε. «Παίξετέ μου να χορέψω τα Ρεμπέτικα». Το τραγουδούσανε στο Ασφενδιού της Κω. Αυτό το σκοπό έτσι τον έμαθα, έτσι τον ξέραμε. Είναι καρσιλαμάς. Οι γυναίκες δεν χορεύανε ούτε Ρεμπέτικα ούτε Μπάλο. Αυτή ήταν ανδρικοί χοροί. Οι χοροί των γέρων ανθρώπων ήταν τα Ίσα, η Σούστα, τα Καλαματιανά, τα Συρτά και τα Ρεμπέτικα.

Γιάννης Κουλιανός, ο περίφημος βιολιστής από το Πετρούμι από την Αλικαρνασσό γεννήθηκε, μάλλον πέρασαν στην Κω και από εκεί έδρασε στη Ρόδο. Ένα από τα μεγαλύτερα βιολιά της Δωδεκανήσου. Το 1926, λέει, ξεκίνησα από την Κω να κατακτήσω τη Ρόδο. Δεκαπέντε χρονών παιδί, με ένα σαντούρι ένα λαούτο και ένα βιολί. Πήγα και έπαιξα στις Παναγιές το 9-μερο ή το 15 Αύγουστο, δεν θυμάμαι ακριβώς, πίσω από το ιερό της εκκλησίας στην Κρεμαστή. Εκεί μάζεψα όλο τον κοσμάκη το Ρεμπέτη, που αγαπούσε τα λαϊκά. Και βέβαια όταν λέει λαϊκά, τη δεκαετία του 1920, βέβαια δεν εννοεί αυτό που σήμερα λέμε λαϊκά, εννοεί τα Παραδοσιακά.

Χαράλαμπος Πισάρης, 90 χρονών, στην Κω, στην πόλη της Κω. Εγώ έπαιξα Ρεμπέτικα, Ελαφρολαϊκά, όλα τα έπαιξα. Ρεμπέτικα, όταν τον ρώτησα, μου είπε, Ρεμπέτικα είναι τα Τουρκικά, εννοώντας, τα τουρκικά στα Δωδεκάνησα εννοούν τους αντικριστούς χορούς. Τα ζεμπέτικα, οι καρσιλαμάδες, αυτά όλα Ρεμπέτικα λέγονται.

Νίκος Χατζηγιακούμης από το Πυλί. Χοροί ήταν ο Συρτός ο Καλαματιανός, τα Ρεμπέτικα. Τα ρεμπέτικα ήταν το «Εφτά Χαβασί», ο Απτάλικος λοιπόν, το «Χερίμ Ογλού και άλλα. Όλα αυτά Ρεμπέτικα τα έλεγαν.

Και Αστυπάλαια. Δημήτρης Ταυλάς. Η τσαμπούνα τα έπαιζε όλα εκτός από τα Ρεμπέτικα.

Και μιλώντας με τον **Γιάννη Κλαδάκη από τη Ρόδο**, του το ανέφερα. Του λέω, ρε συ Γιάννη, μου λένε για Ρεμπέτικα στην Κω. Μου λέει, ρε και στη Ρόδο για Ρεμπέτικα μιλάνε. Και εννοούν τους παλιούς σκοπούς εδώ πέρα τους λένε Ρεμπέτικα.

Δεν ξέρω τι μπορεί να σημαίνουν όλα αυτά. Αυτό που σίγουρα σημαίνει είναι ότι χρειάζεται έρευνα. Και χρειάζεται και επιτόπια έρευνα. **Να προλάβουμε ακόμα τους ανθρώπους που ζούνε και έχουν να πουν πράγματα τα οποία θα μας ανοίξουν τα μάτια σε πολλά επίπεδα.** Η ανάγκη μας, λοιπόν, ποια είναι.

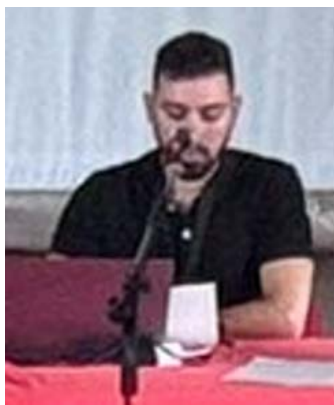
Καταρχάς, να καταλάβουμε ότι η ελληνική, να το καταλάβουμε όλοι και του παραδοσιακού τραγουδιού, αλλά και του ρεμπέτικου, ότι η ελληνική μουσική είναι ένα σύνολο. Και ως σύνολο πρέπει να τα αντιμετωπίσουμε.

Δεύτερον, **έρευνα στα αρχεία. Έρευνα σε όλον αυτό το πλούτο. Αυτό σημαίνει συνεργασία, συνεργασίες φορέων.** Εμείς, ως Κέντρο, έχουμε το δυναμικό εκείνων των μουσικών και των μουσικολόγων που μπορούν να ασχοληθούν. Βεβαίως, τέτοιο ανθρώπινο δυναμικό υπάρχει άπειρο και μπορεί να συστρατευτεί με μία προσπάθεια που μπορεί να γίνει για να τεκμηριωθεί σιγά-σιγά, σταδιακά, όλο αυτό το υλικό που είναι αποθησαυρισμένο στα αρχεία και μέχρι στιγμής είναι σχεδόν ανενεργό.

Τρίτον, **μουσική και εθνομουσικολογική τεκμηρίωση του καταγραφμένου υλικού στη δισκογραφία,** το είπα αυτό.

Όπως είπα, υπάρχει, αυτό είναι η προσωπική μου εμπειρία, δυστυχώς, δεν είναι και πεποίθηση όλων των ανθρώπων που ασχολούνται με την έρευνα, αλλά η προσωπική μου εμπειρία είναι ότι **υπάρχει τραγικό έλλειμμα καταγραφών** στα χωριά μας. Τραγικό έλλειμμα, όμως. Κι όταν λέω τραγικό έλλειμμα όχι ρεπερτορίου, το ρεπερτόριο μπορεί να το έχουμε και σε μεγάλο βαθμό, το ζήτημα είναι τι συνόδεψε αυτό το ρεπερτόριο, πως χρησιμοποιείτο αυτό το ρεπερτόριο. Είδατε εδώ κάποιες μαρτυρίες. Αυτές οι μαρτυρίες έχουν πολύ μεγάλη αξία για να καταλάβουμε πως λειτουργούσε το Παραδοσιακό τραγούδι και να στηθούν γέφυρες γνώσης μεταξύ του Παραδοσιακού και του Ρεμπέτικου. Πως επηρέασε το Ρεμπέτικο τις κοινότητες εκεί; Και το αντίστροφο. Πως το Παραδοσιακό τραγούδι επηρέασε το Ρεμπέτικο; Χρειάζεται λοιπόν έρευνα μελέτη και πάνω από όλα **συνεργασία ερευνητικών και πανεπιστημιακών φορέων για να μπορέσουμε να οδηγηθούμε σε μια κατάσταση που θα πούμε ότι έχουμε μπροστά μας το ψηφιδωτό της Ελληνικής μουσικής, γιατί μέχρι τώρα δεν το έχουμε.** Ευχαριστώ πολύ.

**12:30 - 12:50 Ο Μάρκος μέσα από τα μάτια του Μουσικού Συλλόγου Λάρισας
«Μάρκος Βαμβακάρης» Δημήτρης Μονεμβασίτης (Πανεπιστήμιο Μακεδονία
-Τμήμα Μουσικής Επιστήμης & Τέχνης)**

Σας καλωσορίζω στο 1ο Ρεμπέτικο Φεστιβάλ της Αθήνας. Δυστυχώς ο πρόεδρος του συλλόγου Λάρισας «Μάρκος Βαμβακάρης», Θωμάς Αστερίου, δεν θα μπορέσει να βρεθεί σήμερα κοντά μας, όπως αυτό ήταν προγραμματισμένο, για αυτό θα μιλήσω εγώ σήμερα εκ μέρους του, ως επίτιμο μέλος του συλλόγου και ως μουσικός και παίκτης του μπουζουκιού με πανεπιστημιακή πλέον μουσική εκπαίδευση. Είναι μεγάλη μας τιμή λοιπόν, σαν σύλλογος, που βρισκόμαστε σήμερα εδώ, σε αυτή την γιορτή του Ρεμπέτικου που γίνεται ουσιαστικά για πρώτη φορά.

Για τον Σύλλογο:

Ο μουσικός σύλλογος Λάρισας «Μάρκος Βαμβακάρης» αριθμεί πάνω από 500 μέλη σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό. Ιδρύθηκε και αναγνωρίστηκε επίσημα από το Πρωτοδικείο Λάρισας τον Ιανουάριο του 2010, αποτελώντας τον πρώτο και μοναδικό σύλλογο φίλων του μεγάλου δημιουργού Μάρκου Βαμβακάρη σε όλη την Ελλάδα. Η ιδέα της ίδρυσης του συλλόγου ήτανε του Απόστολου Νανούλη. Η αγάπη και ο θαυμασμός για τον Μάρκο και τα τραγούδια του, ήταν αυτός που οδήγησε στην ίδρυση του συλλόγου και σκοπός του ήταν και είναι η δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων με αφορμή συνάντησης τα ακούσματα του Μάρκου και όλων των μεγάλων δημιουργών του ρεμπέτικου τραγουδιού καθώς και η διατήρηση και διάδοση της ρεμπέτικης μουσικής.

Ο σύλλογος έχει καθιερωθεί στους πλέον δραστήριους πολιτιστικούς και κοινωνικούς συλλόγους της Ελλάδας και αυτό αποδεικνύουν οι συνεχείς και επιτυχημένες δραστηριότητες του στα πολιτιστικά και μουσικά δρώμενα αλλά και οι δραστηριότητες αλληλεγγύης και κοινωνικής βοήθειας και συμπαράστασης σε ευπαθείς ομάδες που χρήζουν βοήθεια. Πάγια τακτική του συλλόγου είναι τα έσοδα των διαφόρων εκδηλώσεων του, να προσφέρονται για την βοήθεια του έργου φιλανθρωπικών και κοινωνικών οργανισμών.

Για τον Μάρκο Βαμβακάρη:

Με αφορμή λοιπόν το όνομα του συλλόγου μας, σκόπιμο θα ήταν να αναφερθώ σε αυτή την εμβληματική ρεμπέτικη φιγούρα του Μάρκου, που δεν θα μπορούσε ποτέ να λείπει από την σημερινή γιορτή. Ο Μάρκος Βαμβακάρης, λοιπόν, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους θεμελιωτές του ρεμπέτικου μουσικού είδους. Ο “Πατριάρχης του Ρεμπέτικου”, όπως τον αποκαλούν οι περισσότεροι, γεννήθηκε στη Σύρο το 1905 και ήταν ο μεγαλύτερος από τα πέντε αδέλφια του. Μεγαλωμένος σε ένα φτωχικό οικογενειακό περιβάλλον και με δύσκολη παιδική ηλικία προσπάθησε μεγαλώνοντας να μεταφέρει στη μουσική του τη σκληρή πραγματικότητα της εποχής, εκφράζοντας τις ανησυχίες, τα πάθη και τις εμπειρίες της εργατικής τάξης και των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων.

«Όλες τις τέχνες που κ'ανα, ακούστε που τις λέγω, τις γράφω και σαν θυμηθώ, μου ρχεται για να κλαίγω» γράφει ο Μάρκος σε ένα δικό του τραγούδι που ηχογράφησε το 1936. Από νεαρή ηλικία, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σχολείο και να δουλέψει σε διάφορες δουλειές, από λούστρος και εφημεριδοπώλης μέχρι μανάβης και χασάπης. Αυτές οι εμπειρίες της σκληρής εργασίας και του αστικού περιβάλλοντος διαμόρφωσαν το καλλιτεχνικό του όραμα, το οποίο βρήκε έκφραση μέσα από το μπουζούκι, το μουσικό όργανο που έμελλε να ταυτιστεί με το όνομά του.

Τα πρώτα μουσικά ερεθίσματα του Μάρκου, προέρχονται από τον πατέρα του που έπαιζε γκάιντα. «Γκάιντα ο πατέρας μου, τούμπανο εγώ» όπως αναφέρει κι ο ίδιος. Δεν γνωρίζουν πολλοί όμως, ότι ο Βαμβακάρης είχε ακούσματα ακόμα και από κλασική μουσική. Μπουζούκι άρχισε να παίζει στα τέλη της δεκαετίας του 1920, όταν πια είχε εγκατασταθεί στον Πειραιά. Λέγεται πως έφυγε από την Σύρο, όταν ήταν περίπου 15 χρονών, γιατί φοβήθηκε πως είχε σκοτώσει κατά λάθος κάποιον άνθρωπο ρίχνοντας έναν βράχο που γκρέμισε κάποιο σπίτι. Έτσι κατέληξε στον Πειραιά όπου γνώρισε έναν ψαρά, εν ονόματι Νίκο Αϊβαλιώτη, ο οποίος ήταν το έναυσμα του για να πιάσει το μπουζούκι. Στα χέρια του δεν ήταν απλώς ένα όργανο. Μέσα σε διάστημα λίγων χρόνων έγινε ένα εργαλείο για την έκφραση των πιο βαθέων συναισθημάτων και προβληματισμών του.

Το 1932 λοιπόν, έρχεται ουρανοκατέβατη η πρώτη δισκογραφική επιτυχία με μπουζούκι στην Ελλάδα. «Το μινόρε του Τεκέ» του Ιωάννη Χαλικιά (με το οποίο ασχολήθηκα εξονυχιστικά στην διπλωματική μου εργασία), άνοιξε το δρόμο προς την δισκογραφία του μπουζουκιού, το οποίο και εκμεταλλεύτηκε ο σπουδαίος Σπύρος Περιστέρης παρακινώντας για πρώτη φορά τον Βαμβακάρη να ηχογραφήσει τα πρώτα του τραγούδια με την δική του ιδιαίτερη φωνή, για την οποία ο ίδιος ο Μάρκος είχε αρχικά αμφιβολίες. Έτσι δημιουργήθηκε ο πρώτος, εκ των πολλών μετέπειτα επιτυχημένων, δίσκος του, ο οποίος από την μια πλευρά είχε το «Αράπ ζεϊμπέκικο» και από την άλλη το «Καραντουζένι». Παράλληλα ιδρύεται κι η περίφημη «Τετράς του Πειραιώς», με την οποία ο Μάρκος μαζί με τους Ανέστο Δελιά, Στράτο Παγιουμτζή και Γιώργο Μπάτη ανέτρεψαν τα δεδομένα της ελληνικής τότε μουσικής σκηνής και έθεσαν τα θεμέλια για την άνθηση του λεγόμενου

“πειραιώτικου” ρεμπέτικου με μπουζούκια, μπαγλαμάδες και κιθάρες, προσπερνώντας πια την περίοδο του “συμυρνέικου” μέχρι τότε με τα σαντουροβιόλια.

Θεωρώ τη μουσική του Μάρκου πρωτοποριακή για την εποχή του. Με την ιδιαίτερη φωνή του και τη μοναδική του ικανότητα στη δημιουργία μελωδιών και στίχων, ο Βαμβακάρης έφερε στη ζωή τραγούδια που μιλούσαν για τη φτώχεια, την αδικία, την αγάπη και τη χαρμολύπη, πάντα με έναν ακατέργαστο και αυθεντικό τρόπο που πηγάζανε απ’ την ίδια του τη ζωή. Τραγούδια όπως η «Φραγκοσυριανή», «Τα ματόκλαδά σου λάμπουν», «Ο χασάπης» και πολλά άλλα, παραμένουν ζωντανά μέχρι σήμερα, όχι μόνο γιατί είναι μελωδικά όμορφα, αλλά γιατί μέσα στην μουσική τους απλότητα και δωρικότητα, διατηρούν κι ένα βαθύ στιχουργικό νόημα. Μέσα από τους στίχους και τις μελωδίες του, κατάφερε να αποτυπώσει την πνευματική κατάσταση του καιρού του, δημιουργώντας μία μουσική κληρονομιά που διατηρείται ζωντανή ακόμα και σήμερα μέσα στις καρδιές των ανθρώπων.

Μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία αναφέρει ότι ο Μάρκος γύρισε στη Σύρο μετά από 15 ολόκληρα χρόνια, μαζί με τον Μπάττη, τον μικρό του αδελφό και τον πιανίστα Ροβερτάκη για να παίξουν για δύο μήνες σε ένα παραλιακό μαγαζί που κάθε βράδυ γεμίζανε με κόσμο. Ο Βαμβακάρης δεν ήταν συνηθισμένος να κοιτάει το κοινό του όταν έπαιζε μπουζούκι, για αυτό προτιμούσε να κοιτάει χαμηλά ώστε να νιώθει πιο άνετα. Ένα βράδυ όμως, στο μαγαζί της Σύρου που παίζανε αποφάσισε να σηκώσει το κεφάλι του και “για καλή μας τύχη” αντικρίζει μια γυναίκα με όμορφα μαύρα μάτια. Κατέβασε ξανά το βλέμμα του και όλο το βράδυ την σκεφτόταν, ώσπου να γυρίσει στο σπίτι του και να γράψει αυθόρμητα σε ένα χαρτί «μια φούντωση μια φλόγα, έχω μέσα στην καρδιά. Και μάγια μου ‘χεις κάνει, φραγκοσυριανή γλυκιά». Ηχογραφεί λοιπόν, την «Φραγκοσυριανή», ίσως και το πιο αναγνωρίσιμο τραγούδι του, το 1935, το οποίο παρ’ όλα αυτά γίνεται επιτυχία και ευρέως γνωστό 25χρόνια αργότερα όταν το επανεκτέλεσε ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης. Την μεταπολεμική περίοδο δηλαδή, που ο Βαμβακάρης θεωρούσε ότι έκανε την “δεύτερη καριέρα” του. Η κοπέλα φυσικά δεν έμαθε ποτέ ότι το τραγούδι γράφτηκε για αυτήν, όπως και ο ίδιος ο Μάρκος δεν την γνώρισε ποτέ και πιθανόν δεν την ξαναείδε.

Παρόλη την καλλιτεχνική του επιτυχία όμως, ο Μάρκος συχνά αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος που έπαιξαν οι γυναίκες στη ζωή του. Λέγεται ότι πολλά από τα ηχογραφημένα του κομμάτια, τα υπέγραφε με διάφορα ψευδώνυμα (όπως π.χ. Ρόκος κ.α.) για να μην πληρώνει την διατροφή στην πρώην γυναίκα του που του φέρθηκε σκληρά. Τα περισσότερα τραγούδια στη δισκογραφία του Μάρκου είναι γραμμένα για αυτήν. Άλλα άσματα πάλι λέγεται ότι τα χάρισε και κάποια άλλα φημολογείται ότι του τα κλέψανε. Συνολικά ηχογράφησε 149 δικά του τραγούδια και 220 ως ερμηνευτής, έως ότου να αποβιώσει το 1972, σε ηλικία 66 ετών.

Κλείνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι ο Βαμβακάρης δεν ήταν απλώς ένας καλλιτέχνης που δημιούργησε όμορφα τραγούδια. Ήταν ένας δημιουργός που μέσα από τη μουσική του κατάφερε να εκφράσει το συλλογικό υποσυνείδητο μιας ολόκληρης γενιάς και κοινωνικής τάξης. Το έργο του, πέρα από καλλιτεχνική αξία, έχει και ιστορική σημασία, καθώς αποτυπώνει τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες της Ελλάδας των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα και θέτει πια τις βάσεις για κάθε σύγχρονο παίκτη του μπουζουκιού που σέβεται τον εαυτό του. Γι’ αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι η μουσική του δεν έμεινε στατική στο χρόνο. Η επιρροή του εκτείνεται πέρα από την

εποχή του, και οι σύγχρονοι καλλιτέχνες συνεχίζουν να εμπνέονται από τον ήχο και την αισθητική του. Το ρεμπέτικο, χάρη σε μορφές σαν τον Βαμβακάρη, κέρδισε την αναγνώριση ως ένα μουσικό είδος παγκόσμιας πια εμβέλειας. Το έργο του αποτελεί πλέον πολιτιστική κληρονομιά για την Ελλάδα και παραμένει ζωντανό. Για όποιον δεν το γνωρίζει μάλιστα, το Ρεμπέτικο έχει εγγραφεί πια στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της Unesco από τον Δεκέμβρη του 2017. Εμείς σήμερα τιμούμε τον Μάρκο όχι μόνο ως καλλιτέχνη, αλλά και ως σύμβολο της δύναμης του ανθρώπινου πνεύματος να εκφράζει, μέσα από τη μουσική, τις πιο βαθιές πτυχές της ζωής. Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας!

Ακολουθεί βίντεο εις μνήμη του Αγάθωνα Ιακωβίδη με μουσική υπόκρουση το άσμα με τίτλο «Για τον Μάρκο Βαμβακάρη». Για το Τραγούδι του Συλλόγου αφιερωμένο στον Μ. Βαμβακάρη Τραγουδούν ο Αγάθωνας Ιακωβίδης και η Κατερίνα Τσιρίδου. Οι δημιουργοί και οι μουσικοί του άσματος είναι μέλη του Μουσικού Συλλόγου Λάρισας «Μάρκος Βαμβακάρης». Την μελοποίηση των στίχων έχει ο Θανάσης Μυλωνέρος. Τους στίχους έγραψε ο Απόστολος Νανούλης και την Εισαγωγή ο Θωμάς Αστερίου. Ο Θανάσης Μυλωνέρος έπαιξε μπουζούκι, κιθάρα, μπαλαλά, κοντραμπάσο κι επιμελήθηκε την ηχοληψία των μουσικών οργάνων, η Ζωή Τηγανούρια έπαιξε ακορντεόν με ηχολήπτη τον Στέλιο Γενεράλη, ενώ την ηχοληψία της φωνής της Κατερίνας Τσιρίδου επιμελήθηκε ο Νίκος Πρωτόπαπας. Η επιμέλεια και η δημιουργία του Βίντεο έγινε από τον Θωμά Αστερίου, του οποίου το διπλό cd «Μελωδικές περιπλανήσεις» που κυκλοφόρησε το 2021, περιέχει και το συγκεκριμένο άσμα. Το βίντεο πρωτοπροβλήθηκε ως φόρος τιμής στον Αγάθωνα, στον αύλειο χώρο της Δημοτικής πινακοθήκης Λάρισας στις 8 Σεπτεμβρίου του 2022 στην παρουσίαση του διπλού αυτού δίσκου. Είναι το τελευταίο τραγούδι που ηχογράφησε ο Αγάθωνας... λίγες ημέρες πριν φύγει... Καλή ακρόαση και προβολή!

13:00 - 13:20 «Η χρήση παράνομων ουσιών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και η απεικόνιση της στο ρεμπέτικο τραγούδι» Δημήτρης Υφαντής (Κοινωνιολόγος, συγγραφέας)

Καταρχάς, θέλω να ευχαριστήσω για την πρόσκληση να μιλήσω στη συγκεκριμένη συνάντηση, σε αυτό το διήμερο. Και να σας πω όσο γίνεται πιο συνοπτικά κάποια λίγα πράγματα σχετικά με τη χρήση των ουσιών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, όπως επίσης για το πώς αυτή η χρήση και η εξάρτηση φαίνεται και μέσα στο Ρεμπέτικο τραγούδι.

Σύμφωνα με πολλές πηγές από την αρχαιότητα, όπως και μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, οι άνθρωποι στην Ελλάδα χρησιμοποίησαν ψυχοτρόπες ουσίες. Γίνεται λόγος κυρίως για τα φυτά-βότανα του οπίου και της ινδικής κάνναβης. Η χρήση τους συνήθως αφορούσε την ανακούφιση από σωματικούς και ψυχικούς πόνους ή κοινωνικές τελετουργίες μετάβασης.

Από το 1880 και μετά, όλο και συχνότερα συναντώνται αναφορές χρήσης «δι ηδονιστικούς λογούς», όπως έγραφαν. Από τα τέλη του 19ου και έως το πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα είναι η περίοδος που μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πρώτη εποχή του φαινομένου της εξάρτησης από ουσίες στην Ελλάδα. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου εμφανίζονται σποραδικές περιπτώσεις εξάρτησης κυρίως από μορφίνη και σπανιότερα από κοκαΐνη και ηρωίνη.

Οι εξαρτημένοι προέρχονται από τον χώρο των ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελματιών επίσης, καθώς από αυτά τα επαγγέλματα υπήρχε εύκολη πρόσβαση στις ουσίες και γνώριζαν βέβαια τις ιδιότητές τους. Επίσης, εξαρτήσεις εμφανίζονται στον χώρο των στρατιωτικών και στρατιωτών οι οποίοι κατά τη διάρκεια των πολέμων γνώρισαν τις ουσίες ως παυσίπονα για τα τραύματά τους. Ακόμη οι εξαρτημένοι συναντώνται στον χώρο των καλλιτεχνών όπως επίσης σε άτομα που είχαν άμεση ή έμμεση σχέση με το εξωτερικό, ιδίως με τις ευρωπαϊκές χώρες.

Γεωγραφικά οι εξαρτήσεις εμφανίζονται σε πόλεις που αποτελούσαν πύλες εισόδου στη χώρα όπως ήταν τα λιμάνια. Οι εισαγωγές σε ψυχιατρικά ιδρύματα για νοσηλεία απεξάρτησης από ουσίες της νεωτερικότητας, εννοώ δηλαδή τη μορφίνη, κοκαΐνη, ηρωίνη, είναι λιγοστές. Να σημειωθεί ότι η πρώτη εισαγωγή εξαρτημένου γίνεται στον Δρομοκαΐτειο το 1901.

Τα δημοσιεύματα στον Τύπο σπανίζουν. Τα περισσότερα αφορούν τη χρήση κάνναβης, ενώ στον ελλαδικό χώρο εκλείπουν παντελώς επιστημονικές βιβλιογραφικές αναφορές επί του θέματος. Εκτός συνόρων εντοπίζονται τα πρώτα κείμενα περί εξαρτήσεων από Έλληνες γιατρούς.

Τα λογοτεχνικά αναγνώσματα της εποχής, πολλά εκ των οποίων ήταν μεταφράσεις ξένων συγγραφέων αναφέρονται κυρίως στο όπιο, στη μορφίνη και στην κοκαΐνη. Ως προς τη νομοθεσία, όλοι οι νόμοι από τις αρχές του αιώνα αφορούν κυρίως την κάνναβη και μόλις στα 1925 εντοπίζεται νομοθετικό διάταγμα περί μονοπωλίου ναρκωτικών φαρμάκων που αναφέρεται κυρίως στα οπιούχα και την κοκαΐνη. Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η εξάρτηση κατά το πρώτο τέταρτο

του 20ου αιώνα δεν απασχολούσε την ελληνική κοινωνία και πολιτεία, περισσότερο φαίνεται ότι αφορούσε ορισμένες μικρές ομάδες του πληθυσμού.

Ταυτόχρονα στην ίδια εποχή στις πόλεις και στην περιφέρεια συνυπάρχει η «παραδοσιακή» χρήση οπίου και κάνναβης, η οποία ήταν αυτορρυθμιζόμενη με βάση τα πρότυπα της αγροτικής κοινωνίας όπως αυτή περιεγράφηκε συνοπτικά στην αρχή της παρουσίασης. Όλα αυτά συμβαίνουν σε μια εποχή που η χώρα εκσυγχρονίζεται και αρχίζει να βιομηχανοποιείται, καθώς στα αστικά κέντρα συρρέουν μετανάστες και πρόσφυγες από περιοχές εντός και εκτός ελληνικής επικράτειας. Οι πολυπληθείς μετανάστες και πρόσφυγες, ιδιαίτερα οι Μικρασιάτες που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα από το 1922 και μετά, αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία και ανάπτυξη νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων στη χώρα.

Η νέου τύπου για τα ελληνικά δεδομένα ανάπτυξη, οι καινούργιες σχέσεις εργασίας και ο νέος τρόπος ζωής συνοδεύτηκαν από την υποκουλτούρα - αντικουλτούρα των εξαρτήσεων, όπως είχε συμβεί άλλωστε πριν από πολλές δεκαετίες και στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες. Σύμφωνα με τα στοιχεία των ψυχιατρικών ιδρυμάτων, Δρομοκαΐτειο, Αιγινήτειο, Δημόσιο Ψυχιατρείο, το Δαφνί εννοώ, οι εισαγωγές εξαρτημένων αυξήθηκαν αλματωδώς, ιδίως κατά το 1928 και διατηρήθηκαν αυξημένες παρά τις παρατηρούμενες μεταπτώσεις μέχρι το 1946. Να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαρτημένων νοσηλεύτηκε στο Δημόσιο Ψυχιατρείο, στο Δαφνί, δηλαδή.

Σύμφωνα με όλα τα στοιχεία, φαίνεται ότι κατά την περίοδο αυτή αλλάζει η μέχρι τότε σχέση των ανθρώπων με τις ουσίες. Δηλαδή, από σχέση χρήσης με τις λεγόμενες παραδοσιακές ουσίες μεταβάλλεται σε σχέση εξάρτησης με τις ουσίες της νεωτερικότητας. Εννοώ, όπως είπα και πριν, την μορφίνη, η ηρωίνη, η κοκαΐνη κλπ. αν και σε κάποιες περιπτώσεις συναντάται εξάρτηση και από τις παραδοσιακές ουσίες, κατά κύριο λόγο, από το όπιο. Τα δημογραφικά στοιχεία των εισαχθέντων στα ψυχιατρεία δείχνουν ότι η εξάρτηση αποκτά πλέον διαστάσεις κοινωνικού φαινομένου με όλα τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της γνωρίσματα και εξαπλώνεται σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού.

Στην έκρηξη του φαινομένου της εξάρτησης εκτός της μεγάλης κοινωνικής πολιτικής και πολιτισμικής κρίσης που σημάδεψε την Ελλάδα αυτής της περιόδου συνέβαλε και η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929.

Ως προς τη νομοθεσία, από το 1932 έως το 1940 έχουν καταγραφεί 7 νομοθετικές παρεμβάσεις. Η αλλεπάλληλη ψήφιση νόμων σχετικά με τις ουσίες οι οποίοι κάθε φορά τροποποιούνταν και γίνονταν περισσότερο αυστηροί δείχνει ότι από τη μία πλευρά η χρήση και η εξάρτηση βρίσκονται σε έξαρση και από την άλλη φανερώνει την αμηχανία του κράτους να αντιμετωπίσει μια νέα πραγματικότητα. Εν ολίγοις την αδυναμία πολιτικών, γιατρών και νομικών να αντιμετωπίσουν ένα κοινωνικό φαινόμενο με τα έως τότε όπλα και μεθόδους που χρησιμοποιούσαν. Έτσι η κρατούσα πολιτική στηρίχθηκε στην καταστολή. Μια έκφανση αυτής της πολιτικής ήταν η εκτόπιση τοξικομανών και χασισοποτών «εις τας νήσους», όπως έγραφαν.

Ως γνωστόν σε αυτή τη σωφρονιστική θεραπευτική μέθοδο υποβλήθηκε και ο δημιουργός του ρεμπέτικου Ανέστης Δελιάς. Από την επιστημονική κοινότητα της εποχής σε αντίθεση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο υπάρχει μεγάλος αριθμός μελετών, συγγραμμάτων, ανακοινώσεων, ερευνών σχετικά με το θέμα. Το ίδιο συμβαίνει με τον τύπο της Αθήνας, αλλά και των άλλων πόλεων.

Μεταξύ 1929-1937 υπάρχουν δεκάδες κείμενα δημοσιογράφων, γιατρών, αστυνομικών κλπ. Πολύ συχνές είναι επίσης οι ειδήσεις για παράνομο εμπόριο ουσιών, συλλήψεις και θανάτους εξαρτημένων. Τέλος, στην ίδια περίοδο υπάρχουν αναπαραστάσεις της εξάρτησης από ουσίες της νεωτερικότητας σε περιορισμένο αριθμό Ρεμπέτικων και ευρωπαϊκού ύφους τραγουδιών.

Ως προς τη χρήση κάνναβης, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία κατασχέσεων, φαίνεται ότι υπήρχε μεγάλη εξάρτηση. Οι κατασχέσεις μεγάλων ποσοτήτων κάνναβης από τις διωκτικές αρχές

αποτελούν ένα σημαντικό δείκτη. Με τα σημερινά δεδομένα είναι γνωστό ότι οι κατασχέσεις αποτελούν μόλις το 6 έως 10% των παράνομων ουσιών που διατίθενται στην αγορά.

Όσον αφορά τις εισαγωγές χασισοποτών στα προαναφερθέντα ψυχιατρικά ιδρύματα, ο αριθμός τους είναι μικρός και ανέρχεται περίπου στους 100. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τους εξαρτημένους από ηρωίνη, κοκαΐνη κλπ., όλες οι εισαγωγές χασισοποτών ήταν ακούσιες. Επίσης, σε όλες τις περιπτώσεις εισαχθέντων, εκτός της χρήσης χασίς, διαγιγνώσκονται και ψυχοπαθολογικές εκδηλώσεις.

Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και των άλλων πηγών αυτής της εποχής διαπιστώνεται ότι από τους ειδικούς, πολιτικούς και αστυνομικούς, κατά κανόνα δεν γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των χρηστών κάνναβης και των εξαρτημένων από ηρωίνη. Όλοι κατατάσσονται στην κατηγορία των τοξικομανών. Ήταν και είναι βέβαια γνωστό ότι οι δύο αυτές ουσίες διαφέρουν κατά πολύ ως προς τις παρενέργειες που επιφέρουν στους χρήστες.

Πολύ περισσότερο, όμως, οι διαφορές αυτές αφορούν τον τρόπο ζωής, τις τάσεις και τις συμπεριφορές των εξαρτημένων από ηρωίνη και των εξαρτημένων από κάνναβη. Από τη βιβλιογραφία δεν λείπουν και ειδικές αναφορές τους χρήστες κάνναβης, εφόσον, παραδόξως, οι μελετητές του φαινομένου θεωρούν ότι συγκεκριμένη ουσία μαζί με την ηρωίνη είναι οι πλέον επικίνδυνες και ότι λιγότερο βλαβερές είναι η μορφίνη, η κοκαΐνη, ο αιθέρας κλπ. Στον δημόσιο και επιστημονικό λόγο της εποχής είναι εντυπωσιακή η οξύτητα χαρακτηρισμών για τους χρήστες κάνναβης.

Προβάλλονται με έντονο και υπερβολικό τρόπο τα ηθικά χαρακτηριστικά των χρηστών. Όσον αφορά το φαινόμενο της χασισοποσίας, αυτό αποδίδεται στους προηγούμενους μακροχρόνιους πολέμους από το 1912 έως το 1922, στους Μικρασιάτες πρόσφυγες και στον «παρακμιακό» ανατολίτικο πολιτισμό. Από τα παραπάνω είναι εμφανές ότι οι εξαρτήσεις και ιδιαίτερα η χρήση κάνναβης χρησιμοποιήθηκαν από τις κυβερνήσεις της εποχής στην άσκηση αυταρχικής εσωτερικής πολιτικής προ των μεγάλων δυσεπίλυτων κοινωνικών προβλημάτων.

Η ποίηση και η εξάρτηση από ουσίες κατά το Μεσοπόλεμο ως φαινόμενο που απασχόλησε τα λαϊκά στρώματα και γενικότερα την κοινή γνώμη δεν αφήσαν αδιάφορη την τέχνη. Έτσι βλέπουμε αυτές να αποτυπώνονται στις καλλιτεχνικές δημιουργίες της εποχής σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις με εμφαντικό τρόπο. Το μεγαλύτερο μέρος των αναφορών στις ουσίες συναντάται στο τραγούδι, κατά κύριο λόγο στο Ρεμπέτικο και δευτερευόντως στην πεζογραφία, στην ποίηση και στο θέατρο.

Να τεθεί υπόψη ότι σημαντικός αριθμός εκ των δημιουργών, καλλιτεχνών και γενικότερα διανοούμενων είχε προσωπική εμπειρία χρήσης ουσιών, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις το πάθος τους αυτό αποτέλεσε το λόγο της πρόωρης απώλειάς τους. Σχετικά με το λαϊκό τραγούδι προκύπτει ότι ο αριθμός των φωνογραφημένων τραγουδιών του Μεσοπολέμου με αναφορές στις ουσίες ανέρχεται μαζί με τις επανεκτελέσεις και τις παραλλαγές περίπου στα 400. Από αυτά περί τα 380 είναι Ρεμπέτικα και περίπου 20 τραγούδια είναι ευρωπαϊκού ύφους.

Να σημειωθεί ότι την ίδια εποχή στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη συναντώνται παρεμφερή τραγούδια. Υπενθυμίζω ότι γνωστοί Έλληνες καλλιτέχνες της ευρωπαϊκής μουσικής Μιχαήλ Θωμάκος, Γιώργος Βιτάλης, Γιώργος Καμβύσης, Σοφία Βέμπο, Δημοσθένης Ζάττας, Πέτρος Κυριακός, Κώστας Μπέζος, Γιάννης Κυπαρίσης, Θόδωρος Παπαδόπουλος και άλλοι έγραψαν ή ερμήνευσαν ρεμπέτικα και επιθεωρησιακά τραγούδια τα οποία είχαν ως θέμα τους τη χρήση ουσιών. Συχνά στη δισκογραφία των ρεμπέτικων οι καλλιτέχνες αυτοί χρησιμοποιούν ψευδώνυμα λόγω της κακής φήμης που είχαν το ρεμπέτικο και οι άνθρωποί του στο κοινό των μέσων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Από το σύνολο των ρεμπέτικων τραγουδιών με αναφορές στις ουσίες περίπου 70 τραγούδια χαρακτηρίζονται ως Παραδοσιακά, ανήκουν δηλαδή στην ανώνυμη δημιουργία προέρχονται από τα αστικά κέντρα της Ελλάδας και αστικά κέντρα άλλων χωρών που κατοικούσαν ελληνικοί πληθυσμοί. Μεγάλο μέρος εξ αυτών φωνογραφήθηκαν στην Αμερική κυρίως από Έλληνες μετανάστες μουσικούς. Συνολικά αναφορές στη μορφίνη, ηρωίνη, κοκαΐνη ή γενικά στην πρέζα εντοπίζονται

σε περίπου 20 τραγούδια. Εξ αυτών τα μισά περίπου είναι ευρωπαϊκού ύφους και τα υπόλοιπα είναι Ρεμπέτικα με πιο εμβληματικό από τα τελευταία το τραγούδι του Ανέστη Δελιά, «Ο πόνος του Πρεζακία». Ο ίδιος ήταν εξαρτημένος από ηρωίνη και κοκαΐνη η χρήση των οποίων στάθηκε αιτία του θανάτου του το 1944. Αξίζει υπογράμμισης ότι οι συντελεστές του Ρεμπέτικου ήταν αρνητικοί στη χρήση της ηρωίνης, κοκαΐνης κλπ.

Αυτός είναι και ο λόγος που στα Ρεμπέτικα τα αναφερόμενα στην πρέζα τραγούδια είναι λιγοστά και συνήθως επικριτικά. Αντίθετα, πολλοί από τους μουσικούς του Ρεμπέτικου σύμφωνα με μαρτυρίες, συνεντεύξεις, αυτοβιογραφίες κλπ. είχαν τη χασιστική εμπειρία την οποία πολλές φορές μετέφεραν και στα τραγούδια τους.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των Ρεμπέτικων σχετικά με ουσίες αναφέρεται στο χασίς. Στην πλειονότητα τους μιλούν για την παρανομία, τις διώξεις, τη φυλακή τις αντιπαράθεσεις με την αστυνομία όπως επίσης για την υποκρισία της κοινωνίας - εξουσίας. Εξίσου όμως πολλά είναι και τα τραγούδια που η χρήση του χασίς συνδυάζεται με την παρέα, τη διασκέδαση, τον έρωτα, τη φιλία και άλλα. Τα τραγούδια αυτά προσομοιάζουν ως προς το ύφος και στο περιγραφόμενο κλίμα με τα Ρεμπέτικα που το μέσον- ουσία επικοινωνίας και διασκέδασης είναι το αλκοόλ. Ας σκεφτούμε δηλαδή απ' τη μία του Μπαγιαντέρα το τραγούδι που λέει «Πάντα με γλυκό χασίσι, πως μ' αρέσει να γλεντώ και με όμορφες κοπέλες» και απ' την άλλη τη «Φαληριώτισσα» του Παπαϊωάννου που λέει «Σουρωμένος θα έρθω πάλι στην παλιά μας γειτονιά». Όσον αφορά αυτή καθ' αυτή την χασισοποσία εξέχουσα θέσεις στα τραγούδια έχουν η χρήση και το τελετουργικό της όπως επίσης τα μέσα της χρήσης, δηλαδή αργιές, καλάμι, λουλάς κλπ.

Συχνές είναι οι αναφορές στην ουσία, στο χασίς δηλαδή το μαύρο, μαυράκι όπως αλλιώς και στο αποτέλεσμα της χρήσης, μαστούρα, κεφάλι κλπ. Επίσης αναφορές υπάρχουν στο χρήστη, το χασισοπότη, στο χώρο χρήσης, τεκές, σπηλιά, τσαρδί και στους ανθρώπους του τεκετζής, τσιλιαδόρος, θαμώνες και ούτω καθεξής. Σπανιότερα συναντώνται στα τραγούδια καταστάσεις έλλειψης του χασίς, χαρμανλίκι δηλαδή, ενώ ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις περιγραφών κατάχρησης - εξάρτησης.

Στα Ρεμπέτικα σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκού ύφους τραγούδια, το βλέμμα είναι στραμμένο στην Ανατολή και όχι μόνο μουσικολογικά. Αυτό φαίνεται από τις συχνές αναφορές στην Περσία, στην πόλη, την Προύσα, το τζαμί και λοιπά, όπως επίσης και σημειολογικά, εφόσον περισσότερες λέξεις που έχουν να κάνουν με τη χρήση χασίς δείχνουν στο ίδιο σημείο του ορίζοντα. Αργιές, Δερβίσης, Θεριακλής, Κέφι, Λουλάς, Μαρκούτσι, Μαστούρης, Νεφέσι, Νταλκάς, Ντουμάνι, Τεκές, Τουμπεκί, Μπεκρή, Χαρμάνης και πολλά άλλα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και λίγα τραγούδια αποτρεπτικά της χρήσης χασίς. Η δισκογραφία έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξέλιξη του Ρεμπέτικου κατά συνέπεια και στο τραγούδι που είχε αναφορές στο χασίς. Οι πρώτοι δίσκοι γραμμοφώνου σε αυτή τη θεματολογία, όπως προαναφέρθηκε, παράχθηκαν στο εξωτερικό και τα τραγούδια ήταν της ανώνυμης δημιουργίας.

Με τη λειτουργία του εργοστασίου παραγωγής δίσκων της Κολούμπια στην Αθήνα δόθηκε χώρο στους αυτοδίδακτους, λαϊκούς μουσικούς και τραγουδιστές. Γίνεται λόγος για τους «μουσικούς της πειραιώτικης παρέας», οι οποίοι, όπως ήδη σημειώθηκε, είχαν την εμπειρία του χασίς και του τρόπου ζωής των χασισοποτών, καθώς οι ίδιοι συναναστρέφονταν μαζί τους και σύχναζαν στους χώρους χρήσης του χασίς. Η απήχηση που είχαν τα τραγούδια αυτά στο κοινό μέσω της δισκογραφίας, αλλά πολύ περισσότερο μέσω του πάλλου, επέφεραν οικονομικά οφέλη στους μουσικούς τραγουδιστές.

Αυτό ήταν κίνητρο εμπλουτισμού του τρέχοντος ρεπερτορίου με νέα τραγούδια. Στη διαδικασία αυτή εμπλέχτηκαν σύντομα και λαϊκοί μουσικοί που είχαν μουσική παιδεία, οι οποίοι όμως βρίσκονταν σε απόσταση από το περιβάλλον των χασισοποτών. Κατά τα φαινόμενα, για την περίοδο που αναφερόμαστε, το «χασικλίδικο» τραγούδι λειτούργησε ως μόδα και τούτο συνέτεινε στον ανταγωνισμό μεταξύ των μουσικών και των φωνογραφικών εταιριών για αυξανόμενη παραγωγή του, χωρίς να αποκλείεται ακόμα και η κατά παραγγελία δημιουργία τέτοιου είδους τραγουδιών.

Έτσι βλέπουμε ότι οι αυτοδίδακτοι πειραιώτες μουσικοί, Βαμβακάρης, Γαβαλάς, Μπαγιαντέρας, Δελιάς, Μπάτης κλπ. φωνογράφησαν περίπου το 30% των τραγουδιών που αναφέρονται στο χασίς. Από την άλλη πλευρά, οι έχοντες μουσική παιδεία, Ογδοντάκης, Μοντανάρης, Παπάζογλου, Περιστέρης, Τζόβενος, Τούντας κλπ. φωνογράφησαν περίπου το 60% των τραγουδιών που αναφέρονται στο χασίς. Υπόψιν ότι ορισμένοι από τη δεύτερη ομάδα μουσικών είχαν άμεση και σταθερή επαγγελματική σχέση με τις φωνογραφικές εταιρείες.

Το ρεμπέτικο τραγούδι, πριν την έναρξη της παραγωγής δίσκων γραμμοφώνου στην Ελλάδα, αλλά πολύ περισσότερο με την είσοδό τους αυτή, θεωρήθηκε ως προβολή του άτεχνου, ανατολίτικου, χυδαίου, ποταπού, έκφυλου, περιφερειακού κτλ. τραγουδιού. Οργισμένοι μουσικοί, διανοούμενοι πολιτικοί, δημοσιογράφοι και άλλοι έσπευσαν να το καταδικάσουν, κυρίως με άρθρα τους στον τύπο της εποχής. Γεγονός που δεν ήταν πρωτοφανές, εφόσον ανάλογα τέτοια φαινόμενα αντιπαράθεσης με την εγχώρια ανατολίτικη μουσική, καταγράφονται από το 1870.

Επιστέγασμα αυτού ήταν η επιβολή προληπτικής λογοκρισίας στην περίοδο του Μεταξά. Οι επικριτές του το αντιμετώπισαν ως ενιαίο είδος τραγουδιού και δεν έκαναν κάποιου τύπου διάκριση σε χασικλίδικο και μη ή σε ευπρεπές ή αναξιοπρεπές ρεμπέτικο. Οι αναφορές του χασίς χρησιμοποιήθηκαν στην επιχειρηματολογία απαξίωσής του, καθώς σε πάρα πολλές περιπτώσεις το Ρεμπέτικο θεωρήθηκε ταυτόσημο με τη χρήση του Χασίς.

Το Ρεμπέτικο, ξεκινώντας σαν τραγούδι μικρών κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων που βρίσκονταν στις παρυφές της πόλης, πολύ γρήγορα, όταν άρχισε να μιλά για την φτώχεια, την ανέχεια, την προσφυγιά κλπ., έγινε το τραγούδι των υπό διαμόρφωση νέων λαϊκών στρωμάτων του Ελληνικού Αστικού Κέντρου. Ήταν τα στρώματα που απαιτούσαν ή αν θέλετε διεκδικούσαν τη θέση τους στην κοινωνία. Σε αυτή τη διαδικασία το Ρεμπέτικο και η χρήση ουσιών αποτέλεσαν κοινωνικό αλλά και πολιτισμικό γεγονός.

Το βέβαιο είναι ότι αμφότερα με το δικό τους τρόπο εξέφρασαν την δυσφορία στον κρατούντα πολιτισμό και έγιναν τα σημεία τριβής δύο διαφορετικών κοινωνικών πολιτισμικών αντιλήψεων. Η εξάρτηση από ουσίες, η χασισοποσία και τα σχετικά τραγούδια δεν μπορούν παρά να εξεταστούν και ερμηνευτούν στο ιστορικό πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής. Η χρήση ουσιών, κυρίως του χασίς, και το ρεμπέτικο τραγούδι με τον αντισυμβατικό τους χαρακτήρα λειτουργήσαν περισσότερο συμβολικά παρά πολιτικά ή ιδεολογικά, σε μια εποχή που στην Ευρώπη εξαπλώνονται οι ιδέες του σοσιαλισμού της αναρχίας και της ψυχανάλυσης και στην Ελλάδα λαμβάνουν χώρα φοβερές κοινωνικές συγκρούσεις.

Πριν κλείσω, θα ήθελα να σας δείξω και κάποιες εικόνες. Πολλές από αυτές προβάλλονται δημοσίως για πρώτη φορά και έχουν να κάνουν με όλα αυτά που σας είπα λίγο πριν. Εδώ έχουμε, βέβαια, από τη βιβλιογραφία ξεκινώντας, μια διδακτορική διατριβή σχετικά με το ελληνικό Χασίς στα 1929 του Μακρή.

Αυτό το βιβλίο έχει ιδιαίτερα ενδιαφέρον γιατί για πρώτη φορά μιλάει για θεραπεία της τοξικομανίας και αναφέρει, μάλιστα, για την ψυχανάλυση, μεταξύ των άλλων. Είναι το 1935. Είναι από τα πρώτα κείμενα που αναφέρατε, η ψυχανάλυση συνολικότερα, όχι μόνο για την τοξικομανία.

Και εδώ έχουμε, ίσως, την πιο ολοκληρωμένη μελέτη εκείνης της εποχής και όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και παγκόσμια, του Στριγγάρη σχετικά με το Χασίς. Είναι έκδοση του 1937.

Εδώ έχουμε μια προκήρυξη που μοίραζαν οι διαδηλωτές αγρότες Χασισοκαλλιεργητές τον Ιούνιο του 1906 στην Τρίπολη όταν η ελληνική κυβέρνηση πιεζόμενη κάτω από διπλωματικές πιέσεις της Βρετανίας απαγόρευσε την καλλιέργεια χασίς στην περιοχή. Είναι μια μεγάλη ιστορία για την οποία κανείς θα μπορούσε να μίλησε πάρα πολύ τι συνέβαινε εκείνα τα χρόνια.

Εδώ βλέπουμε το Δρομοκαΐτειο. Αυτή είναι μια φωτογραφία των αρχών του αιώνα, δηλαδή κάπου στα 1900. Βλέπουμε και την Ιερά Οδό που είμαστε σήμερα, αυτή την άσπρη γραμμή που φαίνεται. Είναι το Αιγινήτειο το οποίο ιδρύθηκε το 1905. Η φωτογραφία είναι το 1937.

Εδώ βλέπουμε τις πρώτες παράγκες στο Δαφνί το 1928. Να σας πω ότι αυτές οι παράγκες εσωτερικά ήταν καλυμμένες με λαμαρίνα ώστε να μην σαπίζουν τα ξύλα από τα υγρά, εννοώ τα ούρα των εγκλείστων. Εδώ έχουμε τα πρώτα κτίρια στο Δαφνί το 1936. Το περίπτερο που βλέπετε στη μέση, περίπτερα λέγανε τα κτίρια, είναι αυτό που φιλοξενούσε και τους τοξικομανείς, το κτίριο που βλέπετε στη μέση.

Εδώ βλέπουμε ένα άρθρο του Κώστα του Βάρναλη. Είχε επισκεφθεί πάρα πολλές φορές το 1938 το ψυχιατρείο. Είχε γράψει πολλά. Μεταξύ αυτών, έγραψε και για το περίπτερο των οπιομανών στο Δαφνί.

Και εδώ βλέπουμε πάλι, είναι το 1932, είναι τα βαγόνια του Λαρισαϊκού. Σαφώς έχουμε όλοι υπόψη μας το τραγούδι του Γιοβάν Τσαούς που μιλάει για αυτά τα βαγόνια όπου πέθαιναν πολλές φορές οι τοξικομανείς μέσα σε αυτό το χώρο.

Εδώ έχουμε κάτι που το βρήκα πριν από αρκετά χρόνια, πάνω από είκοσι. Μέχρι τότε γνωρίζαμε όλοι για τις εξορίες τοξικομανών από τις περιγραφές του Μιχάλη Γενίτσαρη. Αυτό το έγγραφο που βρέθηκε στο ψυχιατρείο είναι η απόφαση που πήρε η Επιτροπή Δημόσιας Ασφάλειας της Μυτιλήνης το 1938, αν δεν κάνω λάθος, όπου ο νομάρχης, ο διοικητής της χωροφυλακής και ο εισαγγελέας αποφασίζουν ότι το πρώτο πρόσωπο που αναφέρεται εδώ ήταν ζωοκλέφτης και θα πρέπει να εξοριστεί στην Ίο και το δεύτερο είναι ένας τοξικομανής ηρωίνης που εκτοπίζεται επίσης στη Ίο. Αυτό είναι το έγγραφο το ίδιο.

Εδώ έχουμε από το Δρομοκαϊτείο το φύλλο αίτησης εισαγωγής του Ανέστη Δελιά το 1944 και εδώ βλέπουμε το δελτίο εισαγωγής ασθενούς. Κάτω εδώ, δεν ξέρω αν φαίνεται με το βελάκι, είναι η υπογραφή του Στράτου του Παγιουμτζή ο οποίος ήταν μαζί με έναν φίλο του αραμπατζή,

τον πήγανε στο Δρομοκαϊτσιο και υπέγραψαν ως κηδεμόνες του Ανέστη Δελιά. Επίσης, εδώ είναι το παραπεμπτικό που δόθηκε από τον Ερυθρό Σταυρό ώστε να γίνει η εισαγωγή του Δελιά στο ψυχιατρείο, στο Δρομοκαϊτσιο και μια φωτογραφία βέβαια που τη γνωρίζετε οι περισσότεροι, είναι ο Στελάκης Περπινιάδης, ο Ανέστης Δελιάς, ο Μήτσος Καρυδάκης και η Νταίζη Σταυροπούλου, μεταπολεμική τραγουδίστρια.

Θα ήθελα να σας δείξω και κάποιες λίγες φωτογραφίες επειδή μιλήσαμε για νούμερα, αριθμούς, αλλά πίσω απ' όλα, μιλάω για τους τοξικομανείς, αλλά πίσω απ' όλο αυτό κρύβονται άνθρωποι, κρυβόντουσαν και κρύβονται άνθρωποι, οπότε θα σας δείξω και μερικές εικόνες από τοξικομανείς εκείνης της εποχής....

Να σας πω ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο ήταν ο συγκάτοικος και συνεξόριστος του Ανέστη Δελιά στην Ίο. Είναι το πρόσωπο που βέβαια μετά από μια καριέρα 20 ετών στην ηρωίνη κατόρθωσε και σώθηκε.

Και να συνεχίσω με λίγες ακόμη φωτογραφίες, κλείνοντας....

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για την προσοχή σας.

13:30 – 14:00 Παρουσίαση βιβλίου «Οικογένεια Παναγή- Οργανοποιοί εκ Μάρκης Μικράς Ασίας» Παναγιώτης Καγιάφας (Ερευνητής)

Γεια χαρά σε όλους και τους φίλους που βρίσκονται στην αίθουσα. Ευχαριστώ που ήρθατε. Ευχαριστώ πολύ για την πρόσκληση. Περισσότερες ευχαριστίες στο τέλος.

Σήμερα θα μιλήσουμε για μια πολύ σημαντική οικογένεια Ελλήνων οργανοποιών την οικογένεια Παναγή. Οι Παναγήδες άφησαν ένα πολύ σημαντικό αποτύπωμα πάνω στην ελληνική οργανοποιία και κατά συνέπεια γενικότερα στη μουσική. Όταν εγώ ξεκίνησα πριν καμία εικοσαριά χρόνια να έχω ενδιαφέρον για την ιστορία της οργανοποιίας, δεν υπήρχαν καθόλου πληροφορίες όχι μόνο για τον για τους Παναγήδες, αλλά και για τον Ζοζέφ και για όλους τους παλιούς οργανοποιούς. Οι πληροφορίες ήταν ελάχιστες έως ανύπαρκτες. Από απορίες του τύπου, με ποιον έφτιαξε άραγε ο Χιώτης το τετράχορδο μπουζούκι, άρχισα κι εγώ σιγά σιγά να ασχολούμαι με την ιστορία της οργανοποιίας. Επίσης, βλέποντας ας πούμε αυτή την ιδιαίτερη κιθάρα του Κώστα Χατζή που φαίνεται στη φωτογραφία, αναρωτιόμουν ποιος οργανοποιός άραγε την έφτιαξε; Ή αυτή τη φωτογραφία που είναι όλη η αφρόκρεμα της ρεμπέτικης μουσικής, ο Παπαϊωάννου, ο Μάρκος, ο Μητσάκης και αρκετοί άλλοι που κρατάνε όργανα. Κάποιοι πρέπει να τα φτιάξανε. Με αυτά τα όργανα δημιουργήθηκε όλη η ρεμπέτικη μουσική και όχι μόνο.

Η ιστορία της οικογένειας Παναγή ξεκινά από την Μάρκη της Μικράς Ασίας. Εκεί λοιπόν ζούσε ο Πανηγύρης Παναγής, ο πατριάρχης της οικογένειας με την γυναίκα του την Ελένη και τα δυο του παιδιά, τον Γιώργο και το Βασίλη (ο Γιώργος είναι όρθιος στη φωτογραφία, ο Βασίλης είναι με το πηλήκιο αριστερά). Στον Πανηγύρη δεν άρεσαν πολύ τα γράμματα, και από μικρός άρχισε να κάνει κατασκευές, με το ξύλο (όπως διάφορα παιχνιδάκια). Δώδεκα χρονών τον είδε κάποιος γνωστός της οικογένειας ξυλουργός από τη Σύμη, τον πήρε στο εργαστήριό του και έτσι άρχισε να κάνει επαγγελματικά βήματα από αυτή τη μικρή ηλικία. Μετά έφτιαξε το δικό του εργαστήριο και σιγά σιγά έφτασε και στα όργανα.

Η Μάρκη και το Λιβίσι της Μικράς Ασίας είναι στα παράλια της Μικράς Ασίας στα βορειοανατολικά της Ρόδου. Σήμερα η Μάρκη λέγεται Φετίγιε και το Λιβίσι λέγεται Καγιάκιοϊ. Ιστορικά στοιχεία, μπορεί κανένας να βρει από άρθρα της κυρίας Αχλάδη και της κυρίας Δαμιανού που περιλαμβάνουν πολλές λεπτομέρειες, τις οποίες δεν αναφέρω για να συντομεύσω λίγο την παρουσίαση.

Ο Πανηγύρης Παναγής δεν ξέρουμε πότε ακριβώς γεννήθηκε, πρέπει να γεννήθηκε γύρω στα 1870- 80. Πέθανε το 1946. Ο πατέρας του λεγόταν Παναγής Πισσάς με καταγωγή από τη Σύμη, και η μητέρα του λεγόταν Χρυσαφίνα του Χελ - Πανηγύρη. Βάζω αυτά τα ονόματα τα οποία θα μας χρησιμεύσουν και αργότερα. Έχω αντλήσει αυτά τα στοιχεία από την ψηφιακό αρχείο της Εταιρείας Ιστορικών Ερευνών «ΛΥΚΙΑ», ο Τάσος Κακλαμάνης ήταν ο άνθρωπος που μου τα παρείχε απλόχερα.

Εδώ βλέπουμε μία καταγραφή της περιουσίας του Πανηγύρη στην Ελλάδα πια το 1925, που λέει ότι είχε σπίτι 100 τετραγωνικά στο Λιβίσι, είχε εργαστήριο και τα λοιπά. Το 1922 με την Καταστροφή, η οικογένεια Παναγή περνάει αρχικά στη Ρόδο, όπου είχε συγγενείς. Νομίζω ότι στην πρώτη φάση δεν ήταν ο Πανηγύρης μαζί τους γιατί ήταν εξόριστος. Έμειναν εκεί περίπου 2-3 χρόνια και μετά από κει ήρθαν στην Αττική, στην Δραπετσώνα, που τότε λεγόταν Κρεμμυδαρού. Γιατί λεγόταν Κρεμμυδαρού; Το έδαφος της περιοχής αυτής ήταν σπαρμένο από αυτούς του μεγάλους βολβούς, ταμποτσίκια, τις κρεμμύδες, αυτά που πουλάνε οι μικροπωλητές τα Χριστούγεννα για καλή τύχη. Η περιοχή εκεί λοιπόν λεγόταν Κρεμμυδαρού ακριβώς επειδή υπήρχαν εκεί αυτές οι κρεμμύδες. Επίσης αυτός ο όρμος που φαίνεται εδώ, που είναι σήμερα οι πύλες Ε1 ένα και Ε2 του λιμανιού του Πειραιά ονομαζόταν όρμος Κρεμμυδαρού. Πιο πριν φαίνονται και οι πύλες Ε3 και Ε4 που φεύγουν τα καράβια για την Κρήτη.

Η διπλανή φωτογραφία δείχνει τη γέφυρα που ενώνει τον Πειραιά με τη Δραπετσώνα. Ο Γιάννης Παπαϊωάννου ονόμαζε αυτή τη γέφυρα «γέφυρα του Ρεμπέτη». Έλεγε ότι όποιος δεν πέρασε αυτή τη γέφυρα δεν μπορεί να θεωρείται ως ρεμπέτης, γιατί από την άλλη μεριά από τη Δραπετσώνα ήταν όλοι οι ρεμπέτες και όλα όσα συνέβαιναν εκεί, ήταν η ιστορία του Ρεμπέτικου.

Στη Δραπετσώνα λοιπόν, ο Παναγής ξαναφτιάχνει το σπιτικό του, μια διώροφη παράγκα, απάνω είχε το σπίτι του, κάτω είχε το εργαστήριο. Η ετικέτα οργάνου που σας δείχνω γράφει διεύθυνση οδός Κρεμμυδαρούς 326. Όμως στη φωτογραφία από το κατάστημα εδώ βλέπουμε πάνω στην είσοδο να έχει τον αριθμό 121. Σύμφωνα και με άλλη ετικέτα, είχε μαγαζί στην οδό Κρεμμυδαρούς 121. Στην περιοχή έγιναν μεγάλες αλλαγές με την πάροδο του χρόνου και υπάρχει προβληματισμός για το αν πράγματι άλλαξε η διεύθυνση του εργαστηρίου ή αν άλλαξε μόνο η αρίθμηση του δρόμου. Ίσως ήταν δύσκολο να άλλαξε σπίτι και εργαστήριο, ποιος ξέρει;

Αυτή η φωτογραφία του εργαστηρίου είναι γύρω στο 1930 όπως υπολογίζουμε από την ηλικία του του Βασιλή. (στην φωτογραφία, εικονίζεται ο Πανηγύρης Παναγής με το μικρό του γιο, τον Βασίλη). Ο Γιώργος λείπει γιατί εκείνη την εποχή είχε ερωτευτεί μία προσφυγοπούλα, η οποία δεν είχε την έγκριση της μάνας του και ίσως και γενικότερα της οικογένειας και ο άνθρωπος την αγαπούσε τόσο πολύ που σηκώθηκε και έφυγε από το σπίτι και έφτιαξε το δικό του εργαστήριο και μάλιστα ακριβώς απέναντι από το εργαστήριο του πατέρα του στον αριθμό 122, Κρεμμυδαρούς

122. Αυτή εδώ είναι μια διαφήμιση του 1931 που λέει ότι ο Γιώργος Παναγής έχει μεγάλο εργαστήριο στη Δραπετσώνα.

Όταν πέθανε ο Πανηγύρης, ή λίγο πριν, σε κάθε περίπτωση μετά τον πόλεμο, τα αδέρφια Παναγή ενώθηκαν πάλι και έφτιαξαν αυτό που έγινε διάσημο μετά, το εργαστήριο των αδερφών Παναγή.

Οι Παναγήδες φτιάχνανε όλων των ειδών τα όργανα, αρχίσανε από τα παραδοσιακά όργανα και στη φωτογραφία που σας έδειξα στην βιτρίνα βλέπουμε να υπάρχουν κιθάρες, λαούτα και μαντολίνα. Δεν βλέπουμε μπουζούκια παραδείγματος χάρη, άρα υποθέτουμε ότι έφτιαχναν στην αρχή τα όργανα που ζητούσε η αγορά τότε, δηλαδή οι συμπατριώτες τους πρόσφυγες. Στη συνέχεια βέβαια κατασκεύαζαν και άλλα όργανα όπως μπουζούκια βεβαίως (αφού ήταν μέσα στην περιοχή που αναπτυσσόταν το Ρεμπέτικο τραγούδι), λαϊκές κιθάρες και ως ανήσυχα πνεύματα έφτιαχναν και διάφορα άλλα όργανα. Για παράδειγμα, αυτή η κιθάρα στη φωτογραφία, που έχει αντί για απλή τρύπα (κυκλική ή οβάλ), έχει οπές σαν το βιολί (τύπου f) είναι προπολεμική και μέσα έχει ετικέτα του Πανηγύρη Παναγή. Δηλαδή φαίνεται ότι πριν από τον πόλεμο το εργαστήριο κατασκεύαζε και κιθάρες αυτού του είδους.

Επίσης βλέπουμε στη άλλη φωτογραφία να είναι ο Βασίλης Παναγής με ένα μαντολίνο με δυο μπράτσα, κάτι μάλλον πρωτοποριακό για τα δεδομένα της εποχής και πιο δίπλα κάτω δεξιά είναι μια καινούργια φωτογραφία, τη βρήκαμε τώρα τελευταία, πρόκειται για ένα μπουζούκι τρίχορδο, στην ουσία υβρίδιο. Είναι ένα τρίχορδο μπουζούκι με σώμα κιθάρας, κατασκευασμένο τέλος του '40 αρχές του '50 κάπου εκεί γιατί έχει ταμπέλα Χαβρίου 9, δηλαδή στο πρώτο εργαστήριο των αδελφών Παναγή.

Θα ήθελα να επικεντρωθώ σε τέσσερα σημαντικά σημεία της οργανοποιίας των Παναγήδων:

Ένα τέτοιο σημείο είναι η κατασκευή της κλασικής κιθάρας που έγινε γύρω στο 1946.

Ο Γεράσιμος Μηλιαρέσης που φαίνεται εδώ στη φωτογραφία μαζί με τον Σεγκόβια στην Ακρόπολη, (η φωτογραφία είναι του 1950), ήταν ο πρώτος Έλληνας κλασικός Κιθαρίστας που πήρε πτυχίο κλασικής κιθάρας από το Ελληνικό Ωδείο Αθηνών το 1947 και έψαχνε να βρει κατασκευαστή που να φτιάχνει κλασικές κιθάρες. Μέχρι τότε οι κιθάρες που κατασκευαζόντουσαν στην Ελλάδα ήταν με συρμάτινες χορδές και τα πτυχία τα δίναν οι Μαντολινάτες, δεν τα έδιναν στους κιθαρίστες τα ωδεία. Ο Μηλιαρέσης ως σπουδαγμένος κλασικός κιθαρίστας, απευθύνθηκε σε διάφορους οργανοποιούς, όπως το Φώτη Απέργη, όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του και σε κάποιες κατοπινές συνεντεύξεις του, αλλά δεν τον ικανοποιούσαν τα όργανα που του

φτιάχνανε. Με μία δανεική κιθάρα από κάποιον άλλον διάσημο κιθαρίστα της εποχής τον Ιωάννου, απευθύνθηκε στους αδελφούς Παναγή. Οι Παναγήδες κατασκεύασαν ένα αντίγραφο αυτής της κιθάρας και ο Μηλιαρέσης έμεινε ενθουσιασμένος από τον ήχο του οργάνου που φτιάξαν οι Παναγήδες. Από κει και πέρα τόσο ο Μηλιαρέσης όσο και οι μαθητές του και οι περισσότεροι κιθαρίστες της εποχής άρχισαν να παίζουν με όργανα των Παναγήδων, αλλά και οι νεότεροι όπως ο Νότης Μαυρουδής, οι μαθητές του Μαυρουδή και άλλοι. Για μία εποχή ολόκληρη, σχεδόν όλοι οι Έλληνες κλασικοί κιθαρίστες παίζανε με κιθάρες των Παναγήδων.

Το τετράχορδο και ο Χιώτης.

Όλοι ξέρουμε ότι ο Χιώτης καθιέρωσε το τετράχορδο το 1955. Η απορία μου ήταν πάντα, με ποιον οργανοποιό συνεργάστηκε. Συνεργάστηκε με τους αδελφούς Παναγή βεβαίως, αυτό μπορεί να το βρεί κάποιος από διάφορες πηγές, εγώ το επιβεβαίωσα από μία συνέντευξη του Χιώτη του 1965 που έλεγε πώς έγινε ακριβώς αυτό. Βέβαια τετράχορδα μπουζούκια υπήρχαν και πριν από το '55. Εδώ είναι ένα μπουζούκι κατασκευής του 1931. Είναι τετράχορδο του Εμμανουήλ Κοπελιάδη. Είναι από άρθρο του σημαντικού ερευνητή Σταύρου Κουρούση, ο οποίος υποστηρίζει μάλιστα ότι είχε και το ίδιο κούρδισμα με το τετράχορδο του Χιώτη, αλλά εν πάση περιπτώσει αυτό που είναι κοινώς παραδεκτό σήμερα είναι ότι ο Χιώτης καθιέρωσε το τετράχορδο μπουζούκι, όπως το ξέρουμε σήμερα.

Εδώ βλέπουμε τον Χιώτη σε μια φωτογραφία από ένα μία ελληνική ταινία «Λαός και Κολωνάκι» του 1959. Σε αυτή τη φωτογραφία φαίνεται ότι το μπουζούκι του έχει το μονόγραμμα του το «Χ». Σύμφωνα με κάποια πληροφορία, το συγκεκριμένο μπουζούκι το έσπασε ο Χιώτης πάνω στα νεύρα του επειδή θεωρούσε ότι κάποιος πείραξε τη Μαίρη Λίντα μία βραδιά στο κέντρο που τραγουδούσανε. Το πήγε στους Παναγήδες να το επιδιορθώσουν, αλλά έμεινε για πάντα χωρίς επιδιόρθωση κρεμασμένο στο εργαστήριο των Παναγήδων, όπου αρκετά χρόνια αργότερα το βρήκε κάποιος στο εργαστήριο του Λάζαρου Καβάση και το επισκεύασε (ήταν σπασμένο το καπάκι). Μάλιστα, ενώ το μπουζούκι, όπως φαίνεται στη φωτογραφία ήταν τετράχορδο, κατά την επισκευή μετατράπηκε σε τρίχορδο. Έτυχε να δω αυτό το μπουζούκι και να το φωτογραφίσω. Εδώ βλέπουμε το καράολο με το μονόγραμμα «Χ» όπως είναι σήμερα.

Το πρώτο αντίγραφο αρχαίου οργάνου.

Η κατασκευή αυτή έγινε από τους Παναγήδες το 1962. Το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος ανέθεσε στον συνθέτη Αντώνη Λάβδα που τον βλέπουμε στη φωτογραφία αριστερά, να γράφει

τη μουσική για την παράσταση Προμηθέας Δεσμώτης. Ο Λάβδας, ο οποίος είχε δει αρχαία όργανα σε παραστάσεις αμφορέων, είχε μάλιστα κρατήσει σημειώσεις από αμφορέα του πέμπτου π.Χ. αιώνα και απευθύνθηκε στους Παναγήδες για την κατασκευή αντιγράφου. Οι οποίοι πράγματι φτιάξαν αυτό το όργανο με το οποίο έπαιξε ο Γ. Μηλιαρέσης στη θεατρική παράσταση. Ο Λάβδας έμεινε εντυπωσιασμένος από το όργανο αυτό. Στη συνέχεια με βάση αυτό το όργανο έγραψε και μερικά τραγούδια πάνω σε στίχους της Σαπφούς και τα ηχογράφησε με τραγουδίστρια τη Γιοβάννα. Αυτά τα τραγούδια έχουν διασωθεί και μπορεί κάποιος να τα βρει και να τα ακούσει στο YouTube. Σήμερα το αντίγραφο του αρχαίου οργάνου εκτίθεται στο φουαγιέ του Βασιλικού Θεάτρου (Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος) στη Θεσσαλονίκη. Στη φωτογρα-

φία εδώ, το κρατά ο άνθρωπος που έκανε τη συντήρησή του πριν από μερικά χρόνια, και φαίνεται πόσο μεγάλο και ογκώδες είναι.

Οι Παναγήδες πρέπει να φτιάξαν κι άλλα αντίγραφα αρχαίων οργάνων. Βλέπουμε εδώ την Κούλα Πράτσικα που ήταν πρωτοπόρος χορογράφος και χορεύτρια στην Ελλάδα. Είχε ζητήσει από τους Παναγήδες να φτιάξουν ένα αντίγραφο αρχαίας λύρας. Στο αρχείο των της οικογένειας του Παναγή βρίσκεται αυτή η φωτογραφία. Κατά πάσα πιθανότητα είναι η λύρα που φτιάξαν για την Κυρία Πράτσικα.

Ηλεκτρική κιθάρα.

Τέλος του '50 αρχές '60, οι Παναγήδες φτιάξαν μερικές, ηλεκτρικές κιθάρες μάλιστα με σκάφος σκαφτό. Εδώ βλέπουμε τον Τώνη Μαρούδα να κρατάει μια τέτοια κιθάρα σε μια ταινία του 1963 «Ο ταυρομάχος προχωρεί» με τον Κώστα Χατζηχρήστο και να τραγουδά το τραγούδι «Το πεπρωμένο σου» (υπάρχει στο YouTube). Η φωτογραφία αριστερά με την αρχαία λύρα είναι από το αρχείο της οικογένειας Παναγή και δεξιά βλέπουμε τον Γιώργο Παναγή με τον Μαρούδα, σε ένα τραπεζάκι να τα λένε.

Καλλιτέχνες που παίζανε με όργανα των Παναγήδων την εποχή που μεσουρανούσε το εργαστήριο: Σχεδόν οι πάντες παίζανε με όργανα των Παναγήδων. Αυτή η κιθάρα με το χαρακτηριστικό καράολο που κρατάει ο Χατζής είναι κατασκευή των αδερφών Παναγή. Όλα τα κιθαριστικά «Τρίο» της εποχής, όπως το Τρίο Ατεννέ, το Τρίο Καντσόνε, το ντουέτο Κορώνης – Φίλανδρος, οι Αδερφοί Κατσάμπα και άλλοι παίζανε με κιθάρες Παναγή. Όπως ο Πάνος Γαβαλάς εδώ στη φωτογραφία, ο Καζαντζίδης και άλλοι πολλοί. Εδώ είναι μια φωτογραφία των Παναγήδων με το Τρίο Καντσόνε, στη μέση είναι ο Γιώργος Πετσίλας, ο πρώτος άνδρας της Νανάς Μούσχουρη.

Αν παρακολουθήσει κανένας τις παλιές ταινίες και από τις ορχήστρες που παίζανε, λίγο να φωτιστεί η τρύπα της κιθάρας ή του οργάνου που παίζει ο καλλιτέχνης θα δει αυτή την ετικέτα. Σε όλες αυτές τις φωτογραφίες που σας παρουσιάζω η ετικέτα φαίνεται. Θεωρώ ότι η ετικέτα αυτή είναι η πιο εμβληματική και χαρακτηριστική της ελληνικής οργανοποιίας. Δεν χρειάζεται να διαβάσεις τίποτα, δεν χρειάζεται να ξέρεις τίποτα, αν ξέρεις ότι αυτό είναι το κλειδί του Σολ, ξέρεις ότι είναι όργανο κατασκευής Παναγή. Οι Παναγήδες κρατήσανε αυτή την ετικέτα για αρκετά χρόνια στο εργαστήριο της οδού Χαβρίου. Μετά αλλάξαν διάφορες ετικέτες, αλλάξαν και εργαστήρια πήγαν στην πλατεία Καρύτση αρχικά, μετά στην Πραξιτέλους, κάποια εποχή κρατούσαν και τα δυο εργαστήρια και Καρύτση και Πραξιτέλους. Εδώ βλέπουμε διάφορες ετικέτες, κάποιες αυτές και ξενόγλωσσες. Και πυρογραφίες σε διάφορα σημεία, τόσο στο εσωτερικό, όσο και το εξωτερικό των οργάνων.

Τα ονόματα των Παναγήδων

Υπάρχει ένα θέμα με **τα ονόματα που είχαν οι Παναγήδες**. Καταρχάς με το όνομα του Πανηγύρη Παναγή, πολλοί προβληματίζονται αν το «Πανηγύρης» είναι όνομα ή επίθετο. Αυτό μπερδεύεται ακόμα περισσότερο γιατί σε κάποιες ταμπέλες εμφανίζεται ως Π. Πανηγύρης και σε άλλες ως Πανηγύρης Παναγής. Υπάρχει ένα πολύ ωραίο βιβλίο που βρήκα στο αρχείο της Εταιρείας Ιστορικών Ερευνών «ΛΥΚΙΑ», με μια ανάλυση των επωνύμων των ανθρώπων που ζούσαν στη Μάκρη. Εκεί λοιπόν αναφέρεται ότι το «Πανηγύρης» είναι χαρακτηριστικό ή παρατσούκλι, ενώ το «Παναγής» είναι πατρωνυμικό. Όπως είδαμε στην αρχή της παρουσίασης ο Πανηγύρης ήταν γιός του Παναγή Πισσά και της Χρυσαφίνας του Χελ-Πανηγύρη. Σε χρονογραφήματα της εποχής, όπου αναφέρεται ο Πανηγύρης Παναγής οποίος έπαιζε και αυτός λαούτο και τραγουδούσε στις γειτονιές, αναφέρεται ως ο Πανηγύρης του Παναγή. Επίσης από το γεγονός ότι τα παιδιά του είχαν το επώνυμο Παναγής και από κάποια έγγραφα, τελικά το «Πανηγύρης» μπορούμε με τα σημερινά δεδομένα να θεωρήσουμε ότι είναι το μικρό του όνομα ενώ το Παναγής το επώνυμο, ως πατρωνυμικό.

Ένα άλλο θέμα είναι ότι επισήμως ενώ ο Γιώργος λεγόταν Παναγής, ο Βασίλης λεγόταν Τερσανέλης. Και τα δυο παιδιά όταν ήρθαν στην Ελλάδα καταγράφηκαν με το όνομα «Τερσανέλης». Απέναντι από την Μάκρη της Μικράς Ασίας, υπάρχει μία συστάδα νησιών και ένα από αυτά λέγεται Ταρσανάς. Οι άνθρωποι που ζούσαν εκεί τους λέγανε Τερσανελήδες ή Ταρσαναλήδες. Μάλλον την ώρα της εισόδου στην Ελλάδα κάποιος τους κατέγραψε σαν Τερσανελήδες και έτσι και οι δυο πήραν το επώνυμο Τερσανέλης παρότι στην καθημερινότητα τους αποκαλούσαν με το επώνυμο Παναγής. Στη συνέχεια όταν τα παιδιά του Γιώργου πήγαν στο σχολείο και τους ζήτησαν κάποιο πιστοποιητικό, ενώ τα είχαν καταγράψει με το επώνυμο Παναγή, το πιστοποιητικό ανέφερε το επώνυμο Τερσανέλης. Για να λυθεί αυτό το πρόβλημα ο Γιώργος προέβη στην αλλαγή σε Παναγής ενώ ο Βασίλης το κράτησε ως Τερσανέλης μέχρι το τέλος. Στη φωτογραφία βλέπουμε ένα φάκελο αλληλογραφίας προς τον Βασίλη όπου αναφέρεται το όνομα Τερσανέλης.

Οι Παναγήδες είχανε αρκετά σημαντική κοινωνική ζωή με συμμετοχή στους συλλόγους των συμπατριωτών τους, των Μακρηνών-Λιβισιανών. Ο Γιώργος ήταν μέλος του Διοικητικού συμβουλίου για πολλά χρόνια, ενώ ο Βασίλης έπαιρνε μέρος στις εφορευτικές επιτροπές. Και οι δυο παίζανε αρκετά όργανα, εδώ βλέπουμε τον Γιώργο να παίζει βιολί, ενώ στην άλλη φωτογραφία ο Βασίλης παίζει μαντολίνο σε μια εγγονή του. Παίζανε και λαούτο και κιθάρα και μαντολίνο. Έτσι λοιπόν στις μαζώξεις του συλλόγου και τις εκδρομές πολλές φορές τους καλούσαν να παίζουνε αυτά τα όργανα.

Στο κέντρο εδώ έχω βάλει μια φωτογραφία που εμφανίζεται ο Βασίλης Ρώτας που ήταν ένας πολύ διάσημος θεατράνθρωπος, θεατρικός συγγραφέας, ποιητής, αγωνιστής. Οι Παναγήδες όταν ήρθαν στην Ελλάδα, το κράτος κάποια στιγμή τους έδωσε κάποια σπίτια στην Νέα Μάκρη που τότε λεγόταν Ξυλοκέριζα. Έτυχε σε ένα από αυτά τα σπίτια δίπλα να έχει σπίτι και ο Βασίλης Ρώτας, οπότε και στο σπίτι του Ρώτα και στον Παναγήδων γινόντουσαν ποιητικές βραδιές, απήγγειλε ποιήματα ο Ρώτας έπαιζε κιθάρα ο Μηλιαρέσης με ακροατήριο από τη γειτονιά. Σε αυτή τη φωτογραφία τα κοριτσόπουλα είναι οι κόρες των Παναγήδων.

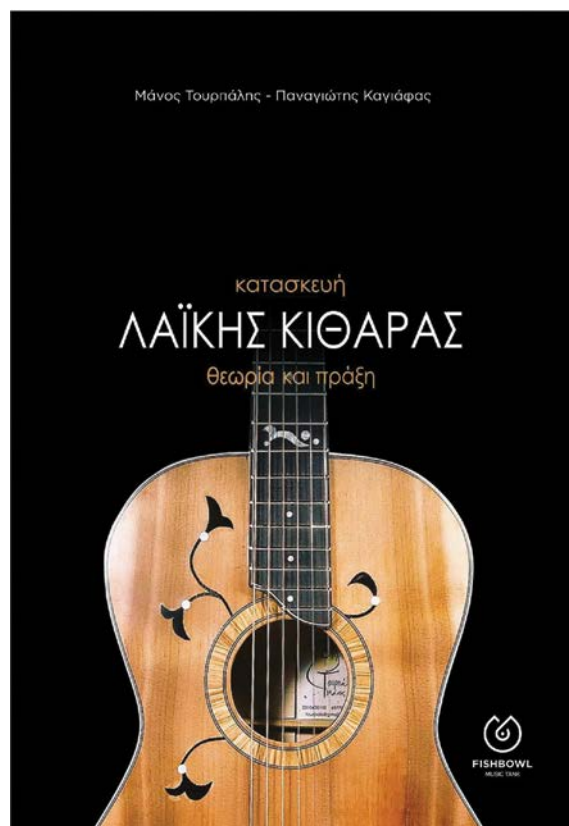
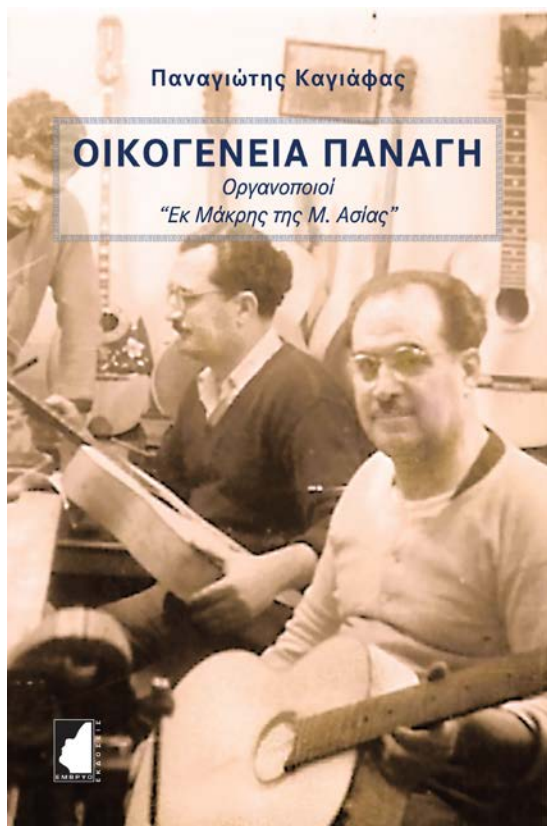
Ο Γιώργος αποχώρησε πρώτος από το εργαστήριο, ενώ είχε και ένα σοβαρό δυστύχημα το 1979. Μετά την αποχώρηση και του Βασίλη, περίπου το 1980, ανέλαβε το εργαστήριο ο Λάζαρος Καβάσης. Ο Καβάσης ήταν ανιψιός τους από ξαδέρφη τους. Από μικρός δούλευε στο εργαστήριο. Στην φωτογραφία εδώ, που είναι και στο εξώφυλλο του βιβλίου, τον βλέπουμε νεαρό δίπλα στους

Παναγήδες. Ο Λάζαρος Καβάσης κράτησε την επωνυμία του οργανοποιείου Παναγή όπως φαίνεται και από τις ετικέτες που χρησιμοποίησε στα όργανα που κατασκεύασε. Μόλις πέθανε και ο Λάζαρος Καβάσης το εργαστήριο έκλεισε. Τόσο οι Παναγήδες, όσο και ο Καβάσης, είχαν κόρες.

Κατά την άποψή μου, η οργανοποιία είναι σημαντικό μέρος του πολιτισμού μας. Ότι έχουν οι άλλοι τον Στραντιβάρι, τον Αμάτι, τον Γκουαρνέρι, εμείς έχουμε τους Παναγήδες, το Ζοζέφ και άλλους παλαιότερους, όπως το Μούρτζινο και το Λεωνίδα Γάιλα, ο οποίος έφτιαξε τον ταμπουρά του Μακρυγιάννη. Και όπως λέει και ο Μηλιαρέσης στα απομνημονεύματά του, ο κατασκευαστής είναι ο λειτουργός, ο μύστης του δεσμού που ενώνει τη μουσική με τη ζωή. Αυτούς τους ανθρώπους πρέπει να τους τιμούμε. Δυστυχώς ξέρουμε ότι η ελληνική πολιτεία δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο τους οργανοποιούς, αλλά και στους καλλιτέχνες. Τα παραδοσιακά όργανα και γενικότερα η παραδοσιακή μουσική είναι φαίνεται σε δεύτερη μοίρα. Ας το κάνουμε όμως όλοι εμείς και με αυτό που κάνουμε σήμερα νομίζω ότι τους τιμούμε.

Κάνοντας παρέα με οργανοποιούς για να μαζέψω στοιχεία για την οργανοποιία, εδώ και αρκετά χρόνια άρχισα κι εγώ να φτιάχνω τα δικά μου όργανα ως καθαρά ερασιτέχνης οργανοποιός. Και πριν από τρία χρόνια κάναμε την αποκοτιά με τον φίλο Μάνο Τουρπάλη (επίσης ερασιτέχνη οργανοποιό) και γράψαμε ένα βιβλίο για την κατασκευή της λαϊκής κιθάρας. Ούτως ή άλλως η βιβλιογραφία της οργανοποιίας στη χώρα μας είναι πολύ φτωχή. Πιθανώς δεν υπάρχει άλλο βιβλίο για την κατασκευή κιθάρας. Όσοι το πήρανε είπαν καλά λόγια.

Οπότε μ' αυτό θα ήθελα να κλείσω, να ευχαριστήσω πρώτα απ' όλα όλους εσάς που ήρθατε να ακούσετε την παρουσίαση, την οικογένεια Παναγή (σήμερα έχουμε εδώ τη Μαρία Μπακαλούλη και την εγγονή του Γιώργου Παναγή που με έφερε σε επαφή με την οικογένεια) που μου έδωσε πολλά στοιχεία και φωτογραφίες και βεβαίως ευχαριστώ όλους όσους κατά καιρούς έχουν δημοσιεύσει στοιχεία για τους Παναγήδες. Ευχαριστώ τις εκδόσεις ΕΜΒΡΥΟ για την έκδοση του βιβλίου και βεβαίως τους οργανωτές του Φεστιβάλ και πρώτα από όλα τον Τάσο Κακλαμάνη, ο οποίος με έσπρωξε λίγο παραπάνω να γράψω το βιβλίο και μου έδωσε όλα αυτά τα στοιχεία. Σας ευχαριστώ πολύ.

14:15 - 14:30 «Μιχάλης Γενίτσαρης, Ρεμπέτικο & Πειραιάς» Δημήτρης Βλάχος (συλλέκτης, δάσκαλος πολεμ. τεχνών, ανηψιός Μιχ. Γενίτσαρη)

Καλησπέρα σας. Βρίσκομαι σήμερα εδώ μαζί σας με την ιδιότητά μου ως συλλέκτης ιστορικών μουσικών οργάνων και μελετητής-ερευνητής της ρεμπέτικης μουσικής.

Η μουσική κατά βάθος είναι μία και ο μόνος διαχωρισμός που μπορεί να γίνει είναι απλός. Καλή ή κακή. Εξ ορισμού βεβαίως είναι καλή η μουσική έκφραση που πηγάζει από τη δημοτική και λαϊκή μας παράδοση.

Λίγα λόγια λοιπόν για τη ρεμπέτικη μουσική. Ιστορικά από τις αρχές του αιώνα υπάρχει πλήθος αποδεικτικού υλικού με φωτογραφίες, αρχεία κειμένων κτλ που δείχνουν ότι η υπάρχουσα ελαφρά μουσική των αρχών του 20ου αιώνα έως το 1930 αποτέλεσε τη βάση του ρεμπέτικου τραγουδιού σε Πειραιά και Αθήνα και ήταν η πρώτη γέφυρα με τη Μικρασιατική μουσική των προσφύγων του 1922. Μουσικολογικά και οργανολογικά αυτή η ελαφριά μουσική έβαλε τα δικά της λιθαράκια στη διαμόρφωση των ρεμπέτικων τραγουδιών της εποχής εκείνης.

Η πιο μυστήρια όμως εκδοχή του Ρεμπέτικου είναι άλλη. Βαθιά αυθεντικότητα και λαϊκότητα της έκφρασης. Λόγω των κοσμογονικών για την εποχή εξελίξεων δηλαδή βιομηχανοποίηση, αστικοποίηση, φτώχεια, πόλεμος, το ρεμπέτικο κλήθηκε να περιγράψει σκληρές εσωτερικές συνθήκες με άλλα λόγια τους καημούς, τα βάσανα και τις ανησυχίες των απλών ανθρώπων. Ο δε έρωτας έδειξε το σκληρό του πρόσωπο μέσα από τις κοινωνικές ανισότητες και την ηθική υποκρισία.

Η περιγραφή των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων ήταν κάτι το πολύ σημαντικό στη μουσική έκφραση. Σε όλα αυτά οι ρεμπέτες ανταποκρίθηκαν με επάρκεια και κυρίως με μουσική πρωτοτυπία. Το μεγαλύτερο έγκλημα που έγινε ήταν να συνδεθεί αυτή η μουσική επανάσταση με το περιθώριο ή την πολιτική που σαφώς στόχος ήταν η πολιτική και η οικονομική εκμετάλλευση του.

Τι είναι τελικά η ρεμπέτικη μουσική; Είναι όλα αυτά τα ιστορικά στοιχεία που αναφέραμε; Είναι η σύνδεση με τις ρίζες και τους προγόνους μας, με το πολύπαθο παρελθόν μας; Μήπως είναι ψυχική ανάταση ή μυσταγωγία; Ή μήπως ο τρόπος που με το ειδικά κατασκευασμένο όργανο δονεί το αίμα μας διαφορετικά, φέρνοντας μέθεξη και θεραπεία;

Θα σας αφήσω να το ανακαλύψετε μόνοι σας και **θα προχωρήσω σε ένα μικρό αφιέρωμα στον αείμνηστο ρεμπέτη και αγαπημένο θείο μου, Μιχάλη Γενίτσαρη**, τον κυριότερο συνθέτη των ρεμπέτικων της Κατοχής, βέρος Πειραιώτης όπως λέγεται το τραγούδι του και κάτι όχι γνωστό σε πολλούς, ο Μιχάλης Γενίτσαρης ήταν ένας από τους πρώτους παίκτες του Ολυμπιακού Πειραιώς.

Στη μεθοδολογία της έρευνας υπάρχουν δύο κυρίες τάσεις. Το μέρος αντί του όλου ή το όλο επί των μερών. Οι δύο αυτές τάσεις, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να είναι συμπληρωματικές και να καταλήγουν περίπου στα ίδια συμπεράσματα. Είναι τυχερός κανείς εάν κάποια επιμέρους στοιχεία

της έρευνας είναι μείγμα πολλών διαφορετικών κριτηρίων που να δείχνει τους δρόμους για μια ασφαλή και αξιόπιστη γενίκευση πάνω από μέσους όρους σε στατιστικά δείγματα.

Ίσως ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα στην έρευνά μου για το Ρεμπέτικο τραγούδι είναι ο θείος μου Μιχάλης Γενίτσαρης. Ο Γενίτσαρης ήταν πρωτογενής φυσιογνωμία του Ρεμπέτικου με στοιχεία πρωτοτυπίας και σπανιότητας. Εκτός από την αγάπη του στο όργανο, δηλαδή στο μπουζούκι, και στην αφομοίωση στοιχείων των παλιών αδέσποτων, είχε και ιδιαιτερότητες στη σύνθεση.

Ας πούμε ότι είχε κάτι λίγο από όλους τους πρωτοπόρους σε ένα σπάνιο παζλ, δωρικότητα του Μάρκου, τεχνική του Δελιά, μαγκιά του Μπάτη. Αυτό που τον ξεχώρισε, βέβαια, ήταν η βαθιά του γνώση και συμμετοχή στη ζωή της μαγκιάς, ακόμη και πέρα από τη μουσική, πράγμα που το πέρασε και στον τρόπο έκφρασής του γενικά. Αυτό, πιστεύω, ήταν και το υπόστρωμα για την τόσο παλικαρίσια στάση του και στην περίοδο της Κατοχής.

Ο εμβληματικός «Σαλαδόρος», «οι Μαυραγορίτες» και τα λοιπά, τον έχουν κατατάξει ίσως στον κορυφαίο συνθέτη των Ρεμπέτικων της Κατοχής. Σε αυτό το σημείο φαίνεται πως η ελευθερία της έκφρασης μέσω της τέχνης δεν είναι στρατευμένη, ούτε εφαρμόζεται υπό ειδικές πολιτικές ή κοινωνικές συνθήκες. Η ελευθερία της έκφρασης, όταν εξ αρχής είναι αυθεντική, δεν θα φοβηθεί όταν η πρόκληση είναι μεγαλύτερη, όπως η Κατοχή. Αντιθέτως, γίνεται πιο δυνατή.

Ο Μιχάλης Γενίτσαρης γεννήθηκε στις 15 Ιουνίου του 1917 στην Αγία Σοφία του Πειραιά. Πρωτάκουσε μπουζούκι από το διδασκαλείο που ήταν απέναντι από το σπίτι του, που ήταν παλιός σταύλος, βέβαια τώρα δεν υπάρχει, αλλά ευτυχώς φωτογραφικό υλικό υπάρχει.

Εκεί πρωτόμαθε μπουζούκι έχοντας ένα μπαγλαμά που είχε βρει στο μπαούλο του πατέρα του, ο οποίος πατέρας του δεν τον άφηνε ποτέ να ασχοληθεί, μην πέσει στην παρανομία και σε άλλα πράγματα. Το πρώτο τραγούδι του το έγραψε σε μικρή ηλικία, περίπου 17 ετών. Ήταν το «Εγώ μαγκας φαινόμυνα» της Κολούμπια και είχε τεράστια επιτυχία.

Από εκεί βρέθηκε στο μαγαζί του Βλάχου, ο οποίος ήταν συγγενικό μας πρόσωπο, και συνεργάστηκε με μεγάλους, τον Βαμβακάρη, τον Τσιτσάνη, τον Παγιουμτζή, τον Κηρομύτη, τον Ανέστη Δελιά. Το μπουζούκι ταυτίστηκε εκείνη την εποχή με την παρανομία και ήταν υπό διωγμό. Κάποια στιγμή ένα περιστατικό της ζωής του, κάποιος αστυνομικός σταμάτησε, του έσπασε το μπουζούκι και ο Μιχάλης Γενίτσαρης τον ξυλοφόρτωσε. Αυτή ήταν η πρώτη του επαφή με τη φυλακή, έκανε φυλακή και συνέχισε μια πολυτάραχη ζωή, γιατί ήταν μέσα στην Κατοχή όλα αυτά που

Πειραιώτες αγκαλιάζουν τον φίλο τους μόλις αποφυλακίσθηκε. Αρχείο Δημήτρη Βλάχου

συνέβαιναν. Ακολούθησαν πολλά περιστατικά. Όντας οξύθυμος, βίωνε της ζωής της Μαγκιάς, δεν σήκωνε μύγα στο σπαθί του, όπως μας έλεγε.

Όπως μας είπε ο Γενίτσαρης, πολέμησε τους Γερμανούς. Γι' αυτό έγραψε και το «Σαλταδόρο», τους «Μαυραγορίτες», «Επιδρομή στον Πειραιά», και εκατοντάδες άλλα τραγούδια, που τα τραγούδησαν Καζαντζίδης, Παγιουμτζής, Νταλάρας, Διονυσίου, Αλεξίου, Γλυκερία. Κάποια στιγμή ο Γενίτσαρης αποσύρθηκε στη Λαχαναγορά.

Και κάτι που δεν είναι γνωστό, λέμε για το σπίτι του Μπάτη που ήταν εκεί που μαζευόντουσαν όλοι οι ρεμπέτες, όλοι είχαν περάσει από εκεί. Αλλά θα σας πω και για το χάνι της Αγίας Σοφίας. Ένα χάνι που ήταν Ασκληπιού και Παλαμηδίου, τώρα είναι ένα βενζινάδικο της Shell. Εκεί ήταν το χάνι του παππού μου, και δυστυχώς δεν έχω φέρει φωτογραφικό υλικό, γιατί έρχομαι πρώτη φορά, να σας προβάλλω φωτογραφίες με τον Μιχάλη Γενίτσαρη, τους Κατελάνους, μία μεγάλη ομάδα. Εκεί το χάνι, τι ήταν το χάνι αυτό. Αυτό ήταν ένας μεγάλος χώρος, στον οποίο γεννήθηκε ο πατέρας μου μέσα, ήταν ο παππούς μου, ο Δημήτρης, Μήτσος, στο όνομα Βλάχος, ήταν αδερφός με τη μάνα του Γενίτσαρη. Δηλαδή με τον πατέρα μου ήταν πρώτα εξαδέλφια.

Εκεί είχε ένα μεγάλο χάνι, ένα μεγάλο οικόπεδο και το πατρικό σπίτι του πατέρα μου. Εκεί μαζευόντουσαν οι μανάβηδες τότε, κάνανε αυτό που λένε «μαχαλά», δηλαδή φορτώνανε τα κάρα με μαναβική, γιατί όλοι αυτοί ασχοληθήκαν εκεί στην Αγία Σοφία, η οποία είχε και ένα άλλο όνομα, λεγόταν Παλιό Χωριό. Δεν ξέρω γιατί λεγόταν Παλιό Χωριό, αλλά όταν ήμουν μικρός και γύριζα εκεί στη γειτονιά, σε κάθε σπίτι, σε κάθε γωνία ακουγόταν το μπουζούκι. Υπήρχαν πολλοί άνθρωποι οι οποίοι ήτανε βετεράνοι, πολύ καλοί στο όργανο, αλλά δεν έχουσε μνημονευτεί ποτέ. Ένας από αυτούς είναι ο αδερφός του Μιχάλη Γενίτσαρη, ο Σταύρος Γενίτσαρης.

Ο Σταύρος, επειδή ήταν μικρότερος σε ηλικία, δεν τον άφηνε ο μεγάλος αδερφός να πέσει στη νύχτα, γιατί μαζί με αυτά, ξέρετε, αυτή η εποχή ήτανε πολυταράχη. Όταν έπαιζε ο Σταύρος Γενίτσαρης μπουζούκι, έπαιζε συνήθως ταξίμια, σε μάγευε. Ήτανε απίστευτος παίχτης.

Μαζί με τον Μιχάλη Γενίτσαρη γνώρισα και κάποιοι άλλους μεγάλους μπουζουξήδες, τους οποίους ο θεός τους σεβότανε πάρα πολύ. Και επειδή ο θεός σεβότανε αυτούς, σημαίνει ότι είχαν αξία, γιατί ο θεός είχε κανόνες δικούς του. Δηλαδή, να σκεφτείτε ότι κάποια στιγμή πήγαν να του διορθώσουν τα τραγούδια του, που τα είχε γράψει λίγο ανορθόγραφα ή πολύ ανορθόγραφα, και αμέσως πέσανε όλοι να το διορθώσουν και είπε «όχι, θα τα βάλετε όπως είμαι, αυτός είμαι».

Όπως, ας πούμε, όταν είχε πάει στη Γερμανία να τραγουδήσει το «Θα σαλτάρω» σε μια συναυλία, είχε δικούς του κανόνες. Κατέβαινε από το βάθρο, επειδή ένα παιδί ντραμίστας φόραγε σκουλαρίκια. Λέει «δεν παίζω εγώ με αυτόν που φοράει σκουλαρίκια, κατεβαίνω και φεύγω». Κι

Στη φωτογραφία οι Κατελάνοι. Αρχείο Δημήτρη Βλάχου.

όποτε ανέβαινε να τραγουδήσει ο Γενίτσαρης, κατέβαινε αυτό το παλικάρι κάτω και όταν κατέβαινε ο Γενίτσαρης το παλικάρι ξανανέβαινε πάλι.

Είναι, ας πούμε, ότι υπάρχει μια ιστορία μαγκιάς. Υπάρχει μια φωτογραφία, ο πατέρας μου, μπουζουξήδες άγνωστοι, ο Γενίτσαρης και οι Κατελάνοι, αυτοί που ήταν οι τότε μπράβοι της περιοχής.

Και μια φορά στα τελευταία του Γενίτσαρη, τον ρωτάω από περιέργεια, «Αυτοί οι Κατελάνοι τι ήταν, μπράβοι προστάτες, νταβαντζήδες, τι ήταν;». Μου λέει, «Άσε μας Δημήτρη, εγώ ήμουν, αυτοί δεν ήταν τίποτε. Μια μέρα που έλειπα, ήρθαν στο μαγαζί που τραγουδούσα, έλειπα εγώ. Ήταν ένας από αυτούς και μια άλλη ομάδα και δημιουργούσαν ένα πρόβλημα. Και μόλις πήγα λένε «Μιχάλη, ήρθαν και δημιουργούσαν πρόβλημα». Τότε λέει, Δημητράκη, παίρνω δύο χειροβομβίδες, περίοδος Κατοχής γερμανικά και κάτι άλλο πήρε μαζί του, «πάω στο μαγαζί τους». Δεν ήταν εκεί, ήταν κάτι άλλοι και μου λέγανε, «Μιχάλη, συγγνώμη, ήταν λάθος. Γιατί είμαστε λίγο πιωμένοι, ήταν λάθος». «Ναι, λέει, αλλά αφού πήγα εκεί έπρεπε να κάνω κάτι γιατί μετά δεν θα με σεβόντουσαν». Τους λέω, «περάστε όλοι έξω από το μαγαζί». Πετάω, Δημητράκη, τις χειροβομβίδες μέσα και το έκανε παραστατικά. «Μπάμ μπούμ, πέφτανε, λέει, λαμαρίνες, το διάλυσα τελείως, δεν έμεινε τίποτε». Το διάλυσε τελείως το μαγαζί. Και κάποια άλλα περιστατικά.

Καυτή επιθυμία για μάθηση. Έχουμε στείλει ένα μπουζούκι, μου το είχε δώσει όταν ήμουν μικρός και με μάθαινε, το έχουμε στείλει στο Ζοζέφ, αφού μεγάλωσα, για να του κάνει μια μικρή επισκευή. Και μαλώνουν οι δύο άντρες στο τηλέφωνο. Φωνάζουν, «έκανες αυτό, δεν έκανα, κάνε εκείνο». Τελικά το έφερα την άλλη μέρα. Όταν το έφερα σπίτι, ο Γενίτσαρης είχε ετοιμάσει να φάει τα φαγητά στο τραπέζι στρωμένα. Μόλις βλέπει το μπουζούκι, αρπάζει το μπουζούκι, πάει σε μια καρέκλα και αρχίζει και παίζει. Λέω, θα το δοκιμάσει, θα σταματήσει ο άνθρωπος. Πού να σταματήσει. Κρύωσε το φαγητό. Πετάξανε το φαγητό, γιατί το μπουζούκι για τους παλιούς ρεμπέτες ήταν η πνευματική τους τροφή. Χορταίνανε με αυτό. Δεν χρειαζόταν να φάνε φαγητό.

Μου θυμίζει ένα στη δουλειά μου, επάνω. Είναι ο δάσκαλος και ο μαθητής. Και ο μαθητής ανυπομονεί να μάθει την πολεμική τέχνη. Ο δάσκαλος κάνει τη βόλτα του, ξαφνικά πιάνει το μαθητή από το κεφάλι, βάζει το κεφάλι του μέσα σε μια λιμνούλα, και λίγο πριν πνιγεί, τον τραβάει έξω και του λέει, «τι ένιωσες;». Λέει, «μου κόπηκε η ανάσα, δεν μπορούσα, θα πέθαινα». Έτσι είναι και η τέχνη, λέει. Είναι συγγενική, γιατί και οι μουσικοί και οι πολεμικές τέχνες, και όλες οι τέχνες, είναι πολύ κοντά. «Ήθελα να πάρω ανάσα», λέει. Δηλαδή ο Γενίτσαρης έπαιρνε την ανάσα του από το μπουζούκι.

Αυτοί οι παλιοί, δεν μπορούσες να το καταλάβεις, αλλά κάνανε και πολλές αλημνείες, είχαν τα μυστικά τους. Τα μυστικά κουρδίσματα, τα οποία σήμερα, ας πούμε, δεν κουρδίζουν τόσο πολύ. Κουρδίζουν ένα συγκεκριμένο κούρδισμα, αλλά όταν κουρδίζανε οι παλιοί, όταν παίζανε «ανοιχτά» ήταν άλλος ο ήχος.

Εγώ δεν είμαι μουσικός, παίζω πολύ ερασιτεχνικά, αλλά μου αρέσει το μπουζούκι, όποτε αρρωσταίνω, βάζω ένα συγκεκριμένο μπουζούκι στον τοίχο και γίνομαι αμέσως καλά. Δεν ξέρω, είναι στο αίμα μου μέσα. Δηλαδή, δεν αρρωσταίνω ποτέ, μπορώ να σας πω. Αλλά όχι οποιοδήποτε μπουζούκι...

Αυτή τη στιγμή έχει δρομολογηθεί και πιστεύω να πάει καλά ένα θέμα με ένα **ρεμπέτικο μουσείο στον Πειραιά**, έχω στην κατοχή μου γύρω στα 600 με 700 όργανα έγχορδα, πολύ επώνυμα. Τώρα, ο κύριος που μίλησε για τον Παναγή, έχω 20-25 του Παναγή, Μούρτζινου, έχω απίστευτα κομμάτια συλλογής. Έχω φύγει από εδώ, έχω πάει στην επαρχία για να πάρω ένα όργανο του Τσιτσάνη. Τελικά το όργανο ήταν απομίμηση, αλλά πήρα φωτογραφίες του Τσιτσάνη. Υπάρχει αρχειακό υλικό, υπάρχουν φωτογραφίες, πολλές φωτογραφίες. Και έχω και ένα φίλο, που είναι και αυτός συλλέκτης, ο Σπύρος Αυγερινός. Για φανταστείτε να συμμαζέψουμε και οι δύο, να συγκεντρώσουμε έναν όγκο 1200-1300 όργανα και πολλά ιστορικά, απίστευτη συλλογή. Αυτή όταν φύγουμε εμείς ξαφνικά, γιατί κανείς δεν ξέρει το τέλος, αυτά μπορεί να πεταχτούν στα σκουπίδια

και να γυρνάνε εδώ στα παλιατζίδικα, που πουλάνε παλιατζήδες, ή να τα πετάξουν οι συγγενείς, γιατί δεν μπορούν να εκτιμήσουν την αξία τους. Αυτά είναι ένας ιστορικός θησαυρός.

Δεν είναι επειδή τον κατέχω, γιατί εκτός από τα μουσικά όργανα, τα οποία είναι πάρα πολύ επώνυμα, και όπως είπε και ο κύριος με την οικογένεια Παναγή, υπάρχουν και ιδιαιτερότητες στην κατασκευή. Δηλαδή, ο Γενίτσαρης, όταν έφτιαχνε ένα καινούριο όργανο, έκανε αλχημείες πάνω του. Του βάζε στον καβαλάρη κάτω δερματάκι, του βάζε κάτι άλλο μέσα. Είχε ένα, όχι εργαστήριο, κάποια εργαλεία, και κάτι μαστόρευε συνέχεια. Είχε τύχει μέρα να μαστορεύει από το πρωί στο βράδυ, για να βάλει στο καπάκι κάτι από κάτω, γιατί δεν του άρεσε ο ήχος. Δηλαδή, είχανε μυστικά τα οποία δεν τα λέγανε. Και είχανε και οι παλιοί, τώρα θυμάμαι μια ιστορία, είχα-νε τον κανόνα της σιωπής. Δηλαδή, δεν μιλάγανε οι παλιοί. Είχανε προσωπικότητα που δύσκολα υπάρχει σήμερα.

Έχω ένα φίλο στον Πειραιά, ο οποίος έχει πολλά χρήματα, πολύ ευκατάστατος, και είχε παντρευτεί μια γυναίκα, η οποία ήταν πριν παντρεμένη με έναν Αιγυπτιώτη στην Κατοχή. Ο Αιγυπτιώτης αυτός, Έλληνας δηλαδή, εξ Αιγύπτου, πήγαινε εκεί που τραγουδούσε ο Γενίτσαρης. Έδινε λίρες. Και τον είχαν σταμπάρει ότι έδινε λίρες, και κάποια στιγμή τον σκοτώσανε σπίτι του και του πήραν τις λίρες όλες. Και μου λέει αυτός ο μεγάλος άνθρωπος, «Ρε συ Δημήτρη, για ρώτα το θείο σου, ο θεός σου έπαιζε εκείνη την εποχή στο μαγαζί, τα αυτιά και τα μάτια της αστυνομίας ήταν ο φυσικός, αυτός ήτανε που τα έλεγε όλα. Δεν έμαθε κανείς ποτέ τίποτε, και ο θεός σου κάτι θα ξέρει γιατί δούλευε εκείνη την ώρα που τον σκοτώσανε. Ήταν στο μαγαζί και έπαιζε, τα ξέρανε οι παλιοί αυτά». Πάω στον θείο, του λέω την ιστορία. Μου λέει, «Ξέρεις, χτες το βράδυ έβρεξε και βραχήκανε τα ρούχα που ήταν στην αυλή». Μου λέει ο θεός. Του λέω, «Θείε, ναι, αλλά δεν μου είπες, θυμάσαι κάτι;». Δημητράκη λέει, «Μη σου παίρνει λόγια, μη του μιλάς καθόλου», μου λέει γι αυτόν. «Σου παίρνει λόγια μου, μη του μιλάς». Και από κει και πέρα κατάλαβα, είχαν μια δική τους προσωπικότητα.

Αλλά το θέμα τώρα που θέλω να σας πω είναι ότι ένα όργανο έχει το ενεργειακό αποτύπωμα του παίχτη, ένας παίχτης, ο οποίος μπορεί να μην είναι ο Γενίτσαρης, μπορεί να μην είναι ένας γνωστός ρεμπέτης... Υπήρχαν τόσοι άλλοι άνθρωποι ανώνυμοι. Μια φορά όταν ήμουν πιο μικρός και μάθαινα μπουζούκι, είχα βγει έξω στο πεζοδρόμιο, εκεί στην Αγία Σοφία, άλλοι παίζανε στις αυλές, εμείς βγαίναμε στους δρόμους όταν ήταν καλοκαίρι και γρατζούνισα το μπουζούκι. Ξαφνικά σταματά ένας παλιατζής με ένα τρίκυκλο, μεγάλος ηλικία, ίσα ίσα που περπάταγε. Παίρνει βουτάει το μπουζούκι και έπαιζε κάτι ταξίμια! Ακόμη μου έχουν εντυπωθεί στο μυαλό τι έπαιζε. Υπήρχανε δηλαδή καλλιτέχνες και παίχτες στο μπουζούκι, που ήταν η ζωή τους στο μπουζούκι.

Γι' αυτό τώρα αυτή η κίνηση που κάνετε για το Ρεμπέτικο είναι πάρα πολύ μεγάλη. Και εγώ ευελπιστώ για ένα μουσείο που θα εκτεθούν όλα αυτά τα όργανα που είναι συλλεκτικά. Γιατί δεν φτάνει μόνο η ψηφιοποίηση των οργάνων και των μουσικών. Πρέπει να αναδείξουμε και αυτά τα ιστορικά κομμάτια που είναι ιστορία του τόπου μας. Είναι ιστορία του ρεμπέτικου όλη αυτή.

Να πω και κάτι άλλο. Υπάρχει αρχειακό υλικό με πολλές φωτογραφίες. Χιλιάδες φωτογραφίες. Που δείχνουν ότι προπολεμικά υπήρχαν όργανα και παρόμοια με τα οκτάχορδα μπουζούκια. Υπάρχουν ομάδες με μαντολίνα και όργανα που μοιάζουν με μπουζούκια σε φωτογραφίες.

Ο πατέρας μου είχε μαγαζί στα Λεμονάδικα. Και ο Γενίτσαρης πήγαινε στα Λεμονάδικα. Αυτούς τους πήραν και τους πήγαν στη Λαχαναγορά του Ρέντη. Και γίνανε μανάβηδες. Αυτό το αρχειακό υλικό που έχω... είναι από το χάνι εκείνο με τα άλογα μέσα. Πηγαίνουν οι μανάβηδες και κάνουνε «μαχαλά» που λέγανε και αφήνανε να βρουν τα άλογά τους εκεί. Στο χάνι αυτό, υπάρχουν φωτογραφίες που είναι απίστευτες. Δηλαδή έχει όργανα, μπουζούκια... όπως είχε ο Ζαμπέτας στα μπουζούκια στη σειρά. Υπάρχουν άτομα που είναι γύρω από ένα βαρέλι που καίει τα ξύλα να ζεσταθούν και είναι γύρω γύρω μπουζουξήδες. Αυτό το υλικό πρέπει να αναδειχτεί. Και πάλι ευχαριστώ. Ευχαριστώ πάρα πολύ που με ακούσατε.

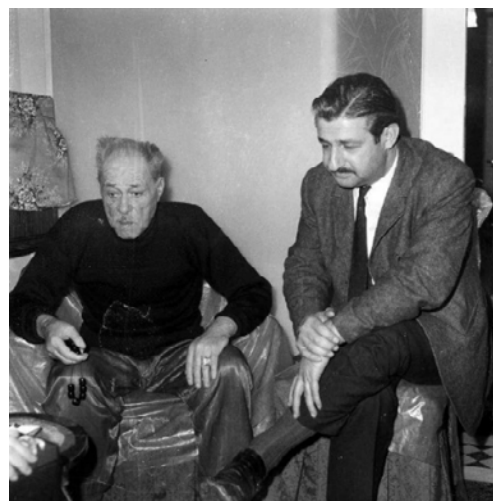
14.30 - 14.50 «Το Ρεμπέτικο χτες & σήμερα» Παναγιώτης Κουνάδης (ερευνητής, συγγραφέας)

Εγώ δεν θα ασχοληθώ πολύ με τα ιστορικά συμβάντα. Θα προσπαθήσω μέσα από κάποια παραδείγματα προσωπικών δεδομένων να αναδείξουμε τη διείσδυση του Ρεμπέτικου και όχι μόνο στα κοινωνικά δρώμενα τα τελευταία εκατόν πενήντα χρόνια.

Δύο λόγια μόνο για το Ρεμπέτικο, φέτος κλείνουν 60 χρόνια από την πρώτη συνέντευξη που πήραμε, καλοκαίρι του '64, όταν δυο τσογλανάκια 20-21 χρόνων με ένα δεκαπεντάκιλο μαγνητόφωνο και μία φωτογραφική μηχανή Yashika πήραμε την **πρώτη συνέντευξη από το Μάρκο Βαμβακάρη**. Ήταν ο Νέαρχος Γεωργιάδης που έφυγε δυστυχώς το '13 από τη ζωή... μισό λεπτό να συνέλθω λιγάκι γιατί αυτά... Ήταν ένα ξεκίνημα πρωτότυπο γιατί δεν φανταζόμαστε ότι ανάμεσα σε μία κοινωνία αθλίων υπήρχε ένας τόσο καλός άνθρωπος. Εγώ κρατάω από τον Βαμβακάρη και αυτά που έκανε, τα 150 τραγούδια της πρώτης περιόδου και τα 120 που τραγουδάει άλλων συνθετών γιατί ο Μάρκος Βαμβακάρης ήτανε σπουδαίος τραγουδιστής, αλλά δυστυχώς επειδή οι δίσκοι του παιχτήκανε πάρα πολύ ό,τι και αν βρίσκαμε στην αγορά από τα χρόνια εκείνα ήταν παιγμένο και ήταν το «Χρούτς-Χρούτς», μέχρι που ο Χατζηδουλής εφεύρε ότι οι δίσκοι κάνουν «Χρούτς-Χρούτς» σε αυτά που επιμελήθηκε. Ο Μάρκος Βαμβακάρης, μια τελευταία δουλειά που κάναμε με τον Διονυσόπουλο, αναδεικνύει το πόσο σπουδαίος τραγουδιστής ήτανε και ακόμα ότι χρησιμοποιήθηκε από τον Περιστέρη, τον Τσιτσάνη και πάρα πολλούς ακόμα, σε αυτά τα 132 τραγούδια που έχει τραγουδήσει άλλος συνθετών.

Λοιπόν εγώ δύο λόγια, το Ρεμπετικό, το **Ρεμπέτικο από την αρχή που ήμασταν μικρά παιδιά συνειδητοποιήσαμε ότι πρόκειται για τραγούδι που σχετίζεται με μετακινήσεις πληθυσμού.**

Δημήτης Ριζιώτης -Μάρκος-Νέαρχος Γεωργιάδης/Μάρκος-Γιάννης Κουνάδης (Αρχείο Κουνάδη)

Αυτό μας οδήγησε να βρούμε ποιες ήταν οι μεγάλες μετακινήσεις και πώς άλλαξε η ζωή των ανθρώπων που μετακινήθηκαν τα χρόνια εκείνα. Η πρώτη μετακίνηση από την αγροτική ζωή στην πόλη από τη μικρή πόλη στις μεγάλες πόλεις, από τις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας της Οθωμανικής, γιατί εκεί ξεκινάνε να υπάρχουν μεγάλες πόλεις, Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη, στις διάφορες άλλες περιοχές, Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, Οδησός της Ρωσίας και μετά από το 1893 αρχίζει η μετακίνηση στην Αμερική μεταξύ 1893, που είναι η χρονιά του «Επτωχεύσαμεν» του Τρικούπη που είπε ότι δεν το είπε, αλλά κάποιος άλλος το είπε, μέχρι το '24 φύγανε 500 και πλέον νόμιμα χιλιάδες Έλληνες. Αφήνω τον παππού μου που πήγε μέσω Κούβας το 1911 και έμεινε εκεί χωρίς να καταγραφεί ποτέ στα βιβλία των Αμερικάνων.

Λοιπόν, αυτό μας οδήγησε να εντοπίσουμε από ποιες κοινωνικές αιτίες γίνανε οι μεγάλες μετακινήσεις και φυσικά η ανάπτυξη της βιομηχανίας σε όλη την Ευρώπη και λιγότερο στην Ελλάδα οδήγησε τους αγροτικούς πληθυσμούς στις πόλεις που αναζητούσαν πια στο νέο τρόπο ζωής και νέα ψυχαγωγία. Και έτσι, με βάση τα Δημοτικά τραγούδια του παρελθόντος, έχουμε τη δημιουργία ενός νέου είδους που ξεκινάει από την πιο μεγάλη πόλη της Ελλάδος, την πόλη με μεγάλο ελληνικό πληθυσμό που ήταν η Σμύρνη. Η Κωνσταντινούπολη εν συνεχεία, η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, στη Σύρο που ήταν το πιο μεγάλο λιμάνι της Ελλάδας μέχρι το 1889 νομίζω που το ξεπέρασε ο Πειραιάς και λιγότερο η Θεσσαλονίκη και σιγά σιγά στην Αθήνα.

Επίσης μεγάλη σημασία έπαιξαν οι δυο μεγάλες αναδιοργανώσεις που έγιναν την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το 1839 που ήταν σουλτάνος ο Αμπντούλ Μετζίτ αν δεν κάνω λάθος και στη συνέχεια στη δεύτερη το 1856. «Τανζιμάτ» τα λέγαμε αυτά σαν αναδιοργανώσεις που είναι αραβική λέξη που σημαίνει ακριβώς αναδιοργάνωση και υιοθετήθηκε στην τουρκική γλώσσα. Αυτές οι δυο αναδιοργανώσεις είχαν σαν αποτέλεσμα να πάρουν προνόμια οι μειονότητες οι θρησκευτικές, με την πίεση βέβαια των Άγγλων και των Γάλλων και έτσι έγινε μια μεγάλη ανάπτυξη οικονομική των Ελλήνων στις χώρες αυτές, με αποτέλεσμα να επαγγελματοποιηθούν πλήθος ερασιτεχνών μουσικών για να καλύπτουν τις ανάγκες της νέας ψυχαγωγίας.

Αυτό είναι το σκηνικό που οδηγεί στο πώς χρειάστηκαν τα Ρεμπέτικα και εντοπίζουμε περίπου το 1850 κάτι που μου έβαλε τις φωνές ο Νέαρχος ο Γεωργιάδης όταν το είπα κάποια στιγμή σε κάποια συνέντευξη, θα σας πω γιατί, ότι είναι πιο παλαιότερο. Το γεγονός ότι δημιουργείται ένα νέο είδος, πρέπει να υπάρχουν δυο στοιχεία: δημιουργοί και αποδέκτες. Προφανώς κάθε είδος κάθε κατηγορία νέας μουσικής θα στηριχθεί στα υπάρχοντα. Έτσι λοιπόν είναι βεβαία η επίδραση του Δημοτικού τραγουδιού στα πρώιμα Ρεμπέτικα και μάλιστα όταν βγαίνουν οι ηχογραφήσεις αρχές του αιώνα στη Σμύρνη, βλέπουμε αυτές θα λέγαμε τις επιρροές. Αλλά το πιο ενδιαφέρον είναι ότι ήδη στο θέμα αυτό ο Νέαρχος είχε ένα δίκιο, αυτά τα έχει γράψει στο διαδίκτυο για αυτό σας δικαιολογώ και από τον Νέαρχο κρατάω τα θετικά του που ήταν πάρα πολύ βασικά για να γίνει αυτό το κίνημα, το μεγάλο του Ρεμπέτικου.

Το 1772 μια κοπέλα από την Κρήτη, ή από την Κύπρο, γυναίκα του Γάλλου Προξένου στην Κωνσταντινούπολη, η Ελισάβετ Λομάκα, κάθισε και κατέγραψε ζώντας στην Κωνσταντινούπολη όλους τους ελληνικούς χορούς. Σε μία έκδοση που την εντόπισα τα χρόνια που ήμουν στο Παρίσι, στη βιβλιοθήκη της Σορβόνης που κατά μία σατανική σύμπτωση στη Σορβόνη τα χρόνια εκείνα ήταν ένας ηλικιωμένος βιβλιοθηκονόμος θα το λέγαμε ο οποίος κάθισε ο καημένος και μου έκανε δέκα σελίδες, τις έχω ακόμα με τα γραμματάκια του, όλα τα βιβλία αυτά για τη χρήση των μελετητών στα χέρια τους, είναι ότι βιβλίο ελληνικού ενδιαφέροντος είχε η βιβλιοθήκη της Σορβόνης. Εκεί λοιπόν ανακάλυψα την δουλειά αυτή της **Ελισάβετ Λομάκα της Μαντάμ Σενιέ**, έτσι λεγόταν το επώνυμό της το γαλλικό, η οποία έζησε το δράμα να κατατομηθεί ο πρώτος της γιός, ο φοβερός και τρομερός Ανδρέας Σενιέ, ένας φοβερός ποιητής, το 1897 σε ηλικία 35 χρονών στη σκληρή περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, για τον οποίο ο Μαρτίνος, ο μεγάλος αυτός Γάλλος ποιητής και λόγιος, είπε ότι ήταν η μεγαλύτερη απώλεια που είχε η γαλλική κοινωνία ο θάνατος του Ανδρέα Σενιέ. Επομένως, η Ελισάβετ Λομάκα καταγράφει σε ένα πολύ ευρύ βιβλίο όλους τους χορούς μεταξύ των οποίων τα **«Κασάπ»**, τον χορό των **«Χασάπ Ογλάν»** των **χασαπάδων της Πόλης** και τον ονομάζει μάλιστα και ένα χορό που φαντάζεται ότι ήτανε σε δίσσημο ρυθμό, όπως τα εμβατήρια,

ότι μπορεί να ήταν ο χορός με τον οποίο ο Μέγας Αλέξανδρος κατέλαβε την Περσία. Ιστορίες εδώ για να γελάς κιόλας, αλλά δεν πειράζει η γυναίκα καλά έκανε, πάμε τώρα να τελειώσει αυτή η ιστορία, τα είπαμε.

Πάμε τώρα να δούμε **τι σχέση, τέτοια ερωτήματα θα βάλω, έχει ο Παπαδόπουλος ο Γιωργάκης που έκανε τη δικτατορία επτά χρόνια με το Ρεμπέτικο**. Ξέρει κανείς; Κανείς ρε παιδιά δεν πήρε χαμπάρι; Λοιπόν θα σας πω καταρχήν γιατί δεν μιλάω από το χειρόγραφο. Έχω κάνει 450 ομιλίες, κι άλλες 750 ώρες στο ραδιόφωνο, χωρίς κείμενα μπροστά. Λοιπόν, όμως ένα βράδυ με το σύλλογο που είχαμε κάνει των φοιτητών στην Νέα Φιλαδέλφεια μου είπαν παραγγελία να μιλήσετε για το Ρεμπέτικο. Εκείνη την εποχή εγώ ήμουν και πρόεδρος στην τάξη, είχα εκλεγεί ας πούμε τελευταία στην τελευταία εκλογή το '67 το Γενάρη, ήταν αντιπρόσωποι των τάξεων, δηλαδή εγώ και ο πατέρας εκεί του παιδιού που βγαίνει στην τηλεόραση τώρα και μιλάει για την ομάδα που έφυγε απ το «Σύριζα», πώς να το πω, ο εκπρόσωπος Τύπου της Νέας Αριστεράς, ο πατέρας του ήταν ένας πολύ καλός άνθρωπος ο Βύρωνας ο... θα το βρω. Λοιπόν και κάθισα εκείνο το βράδυ να γράψω. Ήταν η πρώτη φορά που έγραψα, άλλη μία έχω γράψει στη ζωή μου, τα υπόλοιπα όλα είναι από μνήμης ότι θυμάμαι. Ξενύχτησα και σώθηκαν αυτά που είχα γράψει, καμία τριανταριά σαράντα σελίδες και το πρωί ας πούμε, όπως ήμουν κοιμισμένος σηκώνω το τηλέφωνο να δω τι ώρα είναι. Δεν είχα ποτέ ρολόι εγώ. Μμμμ ...Το τηλέφωνο δεν δουλεύει. Πάω στο άλλο τηλέφωνο είχαμε δυο τηλέφωνα, τότε ήμουν στα Εξάρχεια, δεν δουλεύει. Ξυπνάω τον αδερφό μου του λέω Σάκη μας την κάνανε. Τι μας κάνανε; Τα τηλέφωνα δεν λειτουργούν. Κάποιοι «κουνήθηκαν» σήμερα και δεν έχουμε τηλέφωνα. Ντυνόμαστε, αλλάζουμε τη διακόσμηση και βάζουμε τις εικόνες των παππούδων μας, αντί τις αφίσες τις επαναστατικές που είχαμε και κατηφορίζουμε πάμε στην εφημερίδα «Ακρόπολη» που δούλευε ο αδερφός μου και ...Παπαδόπουλος, Πατακός, Μακαρέζος. Βρε για δες σύμπτωση ήταν 21 Απριλίου. Κάναμε μια βόλτα, είδαμε κάτι τάνκς ήταν κάτι άσχετοι, οι φουκαράδες οι στρατιώτες καθισμένοι στις γωνίες.

Πάω στο Πολυτεχνείο. Είναι ωραία αυτή η ιστορία που σας λέω, γιατί θα γελάτε σε λίγο. Μαζευτήκαμε εκεί εγώ σαν εκπρόσωπος της τάξης και Γραμματέας του συλλόγου των φοιτητών των Πολιτικών μηχανικών, σχολιάζαμε και γελάγαμε. Και ξάφνου εμφανίζεται το καλό παιδάκι της παρέας ο Χρήστος ο Παπαδόπουλος, ο γιος του δικτάτορα με τον οποίο είμαστε φίλοι και συμμαθητές από το φροντιστήριο. Χημικός αυτός τον είχαμε κατεβάσει στην αντιδεξιά παράταξη τρεις χρονιές είχε βγει με 49 στους 50 ψήφους. Πλάκα! Χρηστάκη τι έγινε ρε ο μπαμπάς σου τι έκανε; Που το έμαθες; μου λέει. Έλα ρε Χρήστο του λέω, εμείς έχουμε... γιατί ο Παπαδόπουλος πρέπει να ξέρετε ότι είχε κάνει και εκείνο το σαμποτάζ, πιάσαν σαμποτάζ στον Έβρο και είχε μαγκώσει κάτι αριστερούς στρατιώτες και τους πήγε στα στρατοδικεία. Γίνεται πλάκα και μου λέει ο Χρήστος: «Ε τι περίμενες;» Γιατί είχαμε βάλει εμείς αφίσες στο Πολυτεχνείο ότι θα γίνει βραδιά για το Ρεμπέτικο στη Νέα Φιλαδέλφεια, και γυρνάει ο Χρήστος γελώντας μου λέει «Παναγιώτη, ήθελες να σ' αφήσει να μιλήσεις για το Ρεμπέτικο ο πατέρας μου;» Ακόμα γελάω! Έτσι όπως σας το λέω. Και με πήρε ο καημένος πρέπει να πω, δεν μπορώ να πω τίποτα, με παίρνει μακριά μου λέει πάρε το τηλέφωνο του σπιτιού μου, άμα σας μαγκώσουνε, που θα σε μαγκώσουνε σίγουρα μου λέει γιατί είσαι συνδικαλιστής, να κάνω ό τι μπορώ. Δεν τον ξαναβλέπω το Χρήστο και πριν από κάμποσα

«Σωτήριον Έτος 1754, 25 'Οκτωβρίου.

Κατόπιν εύλογίας του έντιμοτάτου και σεβασμιωτάτου αρχιεπισκόπου, κι' έπειτα από αύστηρες έρευνες για τὸ ἦθος καὶ τὸ μητρὸν τῶν μελῶν τῆς κοινότητάς μας, κυρίου Λουδοβίκου Ξενιέ, γάλλου καὶ δεσποινίδας Ἑλισάβετ Λόμακα, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐγὼ ὁ Μαριάνο Τιμόνι, τοῦ τάγματος τῶν «Ἀδελφῶν Κατηχητῶν», πρῶτοςτάμενος τῆς κοινότητος τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, Γαλατᾶ, πηγαίνοντας στὴν κατοικία καθενὸς τῶν δύο ἀναφερθέντων καὶ ρωτῶντας τοὺς σχετικὰ κι' ἀφοῦ διαπίστωσα, κατὰ τοὺς τύπους, ὅτι καὶ οἱ δύο ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν, τοὺς ἔνωσα μετὰ τὸ ἱερὸν μυστήριον τοῦ γάμου ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, κατὰ τοὺς τύπους τῆς καθ' ἡμᾶς καθολικῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, παρουσίᾳ καὶ τῶν μαρτύρων, κυρίου Ἰακώβου Σομαρίπα καὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς Ἀλμπέρ Ντακυή».

Από άρθρο του Αβρ. Παπάζογλου στα Νεοελληνικά Γράμματα.

Ο Χαράλαμπος Βασιλειάδης στο προσφυγικό του σπίτι στη Νέα Φιλαδέλφεια

χρόνια έρχεται μία πληροφορία ότι ο Χρήστος την κοπάνησε το '69 πλακώθηκε με τον πατέρα του γιατί ήτανε, αυτός ήταν και ερωτικός τύπος, είχε τη μάνα του αλλά έχει και την γκόμενα μέσα στο γραφείο, την οποία δεν πρόσεξε, να ξέρεις, οι στρατιωτικοί δεν ξέρουν να μετράνε πάρα μέχρι δυο. Ένα - δύο, Εν δυο! Που να μετρήσεις τώρα 28 μέρες, τότε οι γόνιμες μέρες και έτσι την αφήνει έγκυο τη γραμματέα, γιατί έπρεπε να παντρευτεί για να παντρευτεί όμως, έπρεπε να πάρει διαζύγιο και επειδή η γυναίκα του δεν του δίνει διαζύγιο, έτσι θα κάνει ένα νόμο για μια μέρα και χώρισε. Ωραίες ιστορίες τώρα δεν είναι αυτές; Λοιπόν, ο Χρήστος πήγε στον Αμερική, έκανα διδακτορικό καθηγητής στο Σικάγο και κάποια στιγμή πιάσαμε επαφή τηλεφωνική.

Γιατί είχε σχέση ο Παπαδόπουλος τον Ρεμπέτικο; Η γυναίκα του Παπαδόπουλου και μητέρα του Χρήστου ήταν η μία και μοναδική αδερφή του Χαράλαμπου Βασιλειάδη. Ο Χαράλαμπος Βασιλειάδης είναι ο στιχουργός ο μεγαλύτερος της ιστορίας του ελληνικού τραγουδιού. Γείτονάς μου, εγώ ήμουν σε μια παράλληλο στο νούμερο 20 στην κάτω παράλληλο, έμενε στο νούμερο 12 και βλέπαμε συχνά. Και η χαρά του Βασιλειάδη ήταν να μοιράζει στίχους για να παίρνουν ποσοστά αυτοί που θα γράφανε το όνομά τους, επιβεβαιωμένο και από τον άντρα της Χασκίλ και από άλλους ανθρώπους ακόμα και από τον αδερφό μου που του έλεγε σου γράψω μερικά τραγούδια στο όνομά σου, τον αδερφό μου που ήταν φίλοι. Λοιπόν, το αποτέλεσμα είναι ότι ο ο Παπαδόπουλος ο ίδιος δεν είχε, αλλά ο γιος του είναι κληρονόμος αυτής της παραγωγής που μου τα 'φερε μου τα έστειλε με ένα παιδί που κάνει ένα διδακτορικό τώρα **για το Χαράλαμπο Βασιλειάδη, τον πλήρη κατάλογο, 50 σελίδες, 2000 τραγούδια, δισκογραφημένα χωρία αυτά που χάρισε** και δεν θα τα μάθουμε ποτέ. Πόσες ιστορίες θα σας πω;

Θα σας πω για τη βασιλική οικογένεια. Η βασιλική οικογένεια είχε και καλούς βασιλιάδες και θρασυτάτους. Εγώ θα ξεκινήσω να δούμε τα θετικά. Το 1856 είναι μια χρονιά σημαντική για τον ελληνισμό, γιατί; Για πρώτη φορά Γαλλόπουλα, Αγγλόπουλα επίσης Αυστριακοί ενώθηκαν με τους Οθωμανούς εναντίον των Ρώσων για το ποιος θα πάρει την Κριμαία. Και ο πόλεμος αυτός που κράτησε 4 χρόνια. '52- '56 κερδήθηκε από τους Οθωμανούς με τη συμπαράσταση των τότε συμμάχων. Οι καλοί αυτοί σύμμαχοι της Ευρώπης μας είχα φέρει και τη χολέρα εδώ και περίπου ο μισός πληθυσμός της Αθήνας και των περιχώρων μας εγκατέλειψε για πάντα. **Εκεί φτιάχτηκε και μπήκε στο λεξιλόγιο των Ελλήνων η λέξη «Μόρτης».** Αυτή δηλαδή που **θάβανε νεκρούς από τη χολέρα.** Αλλά ταυτόχρονα έγινε και η δεύτερη «Τανζιμάτ» του Αμπντούλ Μετζίτ που ήταν ήδη σουλτάνος και το 1839 και το 1856. Και έγινε ακόμα μια συμπαράσταση στις μειονότητες τις

θρησκευτικές που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αλλά η αγγλική πολιτική είχε τσαντιστεί, γιατί ο Όθωνας ο φουκαράς, φουκαρά θα τον λέμε γιατί έτσι που έφυγε από την Ελλάδα είναι να κλαις δηλαδή και η Αμαλία, είχαν μια προπαγάνδα εναντίον του βασιλικού θεσμού φοβερή, γιατί έστειλε στρατεύματα να πολεμήσουμε τους Ρώσους το '52 και κάναμε τον αποκλεισμό στον Πειραιά και από εκεί ήρθε η χολέρα. Έτσι λοιπόν βγαίνει ένα ωραίο τραγουδάκι στο παρασκήνιο αυτής της χρονιάς. Η Αμαλία ακολουθώντας τη μόδα στο Μιλάνο στην Βιέννη στο Παρίσι στο Λονδίνο, έφερε ως μόδα τα μελιτζανί και τα κρεμμυδι ρούχα. Και ένας λόγος αντίστασης κατά του βασιλικού θεσμού ήταν να τραγουδούν μερικές κυρίες της ελληνικής Αριστοκρατίας, «τα μελιτζανιά να μην τα βάλεις πια». Αυτός ο στίχος λοιπόν εντοπίστηκε το 1856. Τώρα. Πώς μετακινήθηκε και περιέγραψε επίσης τα «μελιτζανιά των φυλακών», πώς έγινε τραγούδι και δεν πέρασε 78 στροφές, αλλά το είπε ο Γενίτσαρης κάποια φορά την εποχή που επανήλθε σε δράση και στη δισκογραφία στη δεκαετία του '60, δεν θα μάθουμε ποτέ. Είναι αυτό που λέει, **«Δεν ξανακάνω φυλακή με τον Καπετανάκη που 'χει ... το Μουστάκι»** και τα λοιπά, ζούγκλα ή ...ντούγκλα(ς) Φέρμπανκς. Λοιπόν, εγώ το βρήκα στη δισκογραφία το έχουμε, τη μελωδία αυτή με στίχους του Τρίμη και μουσική του Ροβερτάκη, ένα τραγούδι που λέγεται «Καταστράφηκα» το 1957.

Πάμε τώρα σε ένα άλλο τραγούδι, ωραίο που λέγεται **«Μάνα μου τα λουλούδια σου»**. Παντρεύτηκε την Όλγα ο Γεώργιος ο πρώτος, ένα πολύ καλό παιδί, το λέω γιατί όντως όσοι έχουνε απασχοληθεί με το τι έκανε ο Γιώργος ο πρώτος τα σχόλια είναι θετικά, ήταν από τους καλούς βασιλιάδες που είχαμε και αυτός και ο Όθωνας. Κάνει λοιπόν 4 παιδιά, μεταξύ των οποίων και την Αλεξάνδρα. Κάθε μέρα περνάτε από την Αλεξάνδρα(ς) απ' τη Λεωφόρο. Αλλά το κοριτσάκι αυτό το οποίο το βρήκα τελευταία σε κάποια φωτογραφία, γιατί τότε υπήρχαν ακόμα φωτογραφίες το 1891 που πέθανε και φτιάχνεται ένα τραγούδι το οποίο δεν ξέρουμε την αρχική του εμφάνιση, όμως περνά στη δισκογραφία σε δυο τουλάχιστον εκτελέσεις με το Θωμαΐδη και το Γεροθεοδώρου, τίτλος «Μάνα μου τα λουλούδια σου», αλλά στη μία εκτέλεση γράφει «Για τη Βασιλοπούλα Αλεξάνδρα», 21 ετών πέθανε.

Τώρα έχω μια **μαρτυρία του Κατσαρού για τους Βασιλιάδες**. Ο Κατσαρός, όπως ξέρετε έζησε αφού πέθανε ο πατέρας του σε κάποιο ατύχημα οικοδομικό, ήρθε στην Αθήνα με τη μητέρα του και επειδή ήταν πολύ καλή μαγειρίσσα, έπιασε την πρώτη δουλειά σε ένα ωραίο νεοκλασικό που είναι απέναντι από το Μουσείο, τρομερό νεοκλασικό, ευτυχώς έχει σωθεί και το έσωσα εγώ, θα σας πω γιατί, και όταν περνάγαμε μια μέρα που τον έκανα βόλτα, τότε το '88 μου λέει «Έεε θέλω να δω το σπίτι που έμενα για αρκετό καιρό». Πηγαίνετε να το δείτε αυτό το νεοκλασικό για να μου πείτε μπράβο, γιατί εγώ είχα έναν πελάτη πολύ καλό, χτίσαμε 3 - 4 πολυκατοικίες μαζί μελέτη και επίβλεψη βέβαια και ξαφνικά μία ωραία μέρα βλέπω στο σπίτι αυτό ότι είχε βάλει τις σκαλωσιές τον παίρνω τηλέφωνο, του λέω αρχηγέ τί γίνεται; Τί έχουμε εκεί; Λέει σιγά σιγά να το γκρεμίσουμε γιατί θέλουμε να κάνουμε εκεί πέρα ξενοδοχείο. Παίρνω τον Τρίτη τηλέφωνο, με τον Τρίτη συνεργαζόμασταν τότε ήταν η ΧΩΠ Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, μετά έγινε το ΥΠΕΧΩΔΕ, του λέω «Αντωνάκη τρέχα εκεί πέρα, γιατί πάνε να γκρεμίσουν το πιο ωραίο νεοκλασικό της Αθήνας. Σώθηκε. Τον πελάτη τον έχασα βέβαια έτσι; Δεν ξανακάναμε τίποτα. Δεν πειράζει.

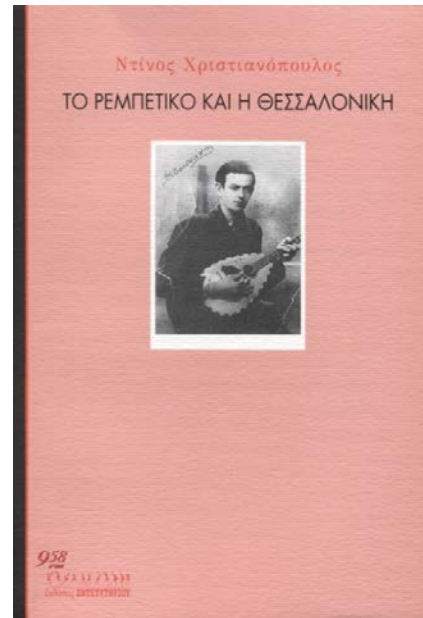
Λοιπόν, τώρα έχω μία άλλη ωραία μαρτυρία θα σας πω. Τότε που κάναμε με τον Νταλάρα στο Μέγαρο το Ρεμπέτικο, το χρονικό έχει ως εξής: Με παίρνει **ο Λευτέρης Παπαδόπουλος και μου λέει ο Λαμπράκης γουστάρει Ρεμπέτικο στο Μέγαρο**. Και του είπα αν δεν είσαι εσύ μέσα μην κάνεις τίποτα. Του λέω Λευτέρη, θα το πάρουμε. Παίρνω τηλέφωνο το «αντικλείδι», ξέρετε αντικλείδι στην ιστορία της μουσικής ήταν ο Νταλάρας. Έτσι και βάλεις το Νταλάρα τα δίνει όλα, δεν υπάρχει καλύτερο παιδί και καλύτερος μουσικός. Λοιπόν, ξεκινήσαμε ωραία ωραία όλα αυτά και κάνω και μία συνέντευξη τύπου και ανέφερα ότι ο βασιλιάς Γεώργιος ο πρώτος, όπως μας είπε και ο Κατσαρός τραγουδάγε στα γλέντια στο παλάτι και Σμυρνέικα τραγούδια. Ο Νέαρχος μου έβαλε τις φωνές αλλά θα συνεχίσουμε αν προλάβω παρακάτω. Στήνεται λοιπόν η παράσταση για το Μέγαρο, η οποία έγινε νομίζω 12 φορές 12 μέρες τη μία χρονιά και επαναλήφθηκε για την άλλη χρονιά το '09 άλλες 10, δηλαδή περίπου 50.000 κόσμος είδε αυτή την παράσταση. Και κάνουμε τις δυο τελευταίες πρόβες μέσα στο Μέγαρο και εγώ ήμουνα μπροστά από κάποιους άλλους και πάω έξω για νερό και βλέπω το Λαμπράκη παρακολουθούσε. Μου απευθύνεται ευγενικά

και μου λέει κύριε Κουνάδη, ευχαριστούμε για την βοήθειά σας, αλλά νόμιζα ότι ξέρω τα Ρεμπέτικα αλλά από ότι βλέπω θέλω πολλή δουλειά ακόμα. Εγώ με το θράσος της άγνοιας του λέω «αγαπητέ Χρηστό, νέος είστε, θα μάθετε και εσείς». Αυτή τη μία μέρα έχω δυο λεπτά δηλαδή συνωμοσία με το Λαμπράκη. Και την άλλη μέρα τελευταία πρόβα πάλι η ίδια σκηνή μου λέει «κύριε Κουνάδη, με συγχωρείτε θα μπορούσατε να μου κάνετε μία χάρη;» λέω ευχαρίστως αν μπορώ. Θα ήθελα να πείτε στον Γιώργο να πει ένα τραγούδι που μου αρέσει πάρα πολύ και έχω να τα ακούσω από παιδί. Μάλιστα κύριε Λαμπράκη, ποιο τραγούδι θέλετε; «Το Χάρο τον αντάμωσαν 5-6 χασικλήδες!» Είναι αδιανόητο, αλλά αυτά δεν τα έχω βγάλει το μυαλό μου. Δεν προλάβαμε να το μάθουμε και έτσι ο καημένος ο Λαμπράκης πέθανε την χρονιά την άλλη δεν ήταν παρών στη δεύτερη παρουσίαση.

Επειδή μιλάμε για χασικλίδικα κάναμε στο, όπως ξέρετε στο Ηρώδειο το '07 2-3 Ιουλίου τα «Τραγούδια με ουσίες» με πενήντα άτομα ορχήστρα και τραγουδιστές και ομάδες, καλά το τι έγινε, αλλά γιατί σας το λέω; **Ο Ντίνος ο Χριστιανόπουλος** για μένα είναι μία αγία μορφή του ελληνικού πολιτισμού και έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην ιστορία του Ρεμπέτικου γιατί αν και είχε μια πολύ φτωχή ζωή, πήγαινε στα juke box της εποχής, δηλαδή το '48, '50, '52, έβαζε τραγούδια Ρεμπέτικα και έγραφε τους στίχους. Έτσι λοιπόν μάζεψε 341 χειρόγραφα τραγούδια. Σας τα λέω γιατί εγώ τιμώ το Ντίνο το Χριστιανόπουλο γιατί ήταν καλός άνθρωπος, είναι στην κατηγορία των καλών ανθρώπων.

Έχουμε δυο στιγμές, θα σας πω για δυο λεπτά την καθεμία, την πρώτη μας συνάντηση και την τελευταία. Η πρώτη μας συνάντηση γίνεται το 1975, όταν πηγαίνω στη Θεσσαλονίκη. Εντοπίζω πού είναι το γραφείο που είχε και έβγαζε το ωραίο περιοδικό τη «Διαγώνιο» τότε, ένα ωραίο περιοδικό υψηλών προδιαγραφών, ανεβαίνω απάνω, ευγενικός, «τι θέλετε;» λέω «θέλω αυτά τα τεύχη». Τα φέρνει. Και πάω να φύγω και μου λέει, συγγνώμη γιατί παίρνετε αυτά τα τεύχη; Λέω, κύριε Ντίνο αυτά μου λείπουν. Ανοίγει τα μάτια του... Δηλαδή θέλετε να πείτε ότι έχετε και το Νο 2 του Πενηνταοχτώ και Νο 3 του '60 αυτά δεν τα έχω ούτε εγώ. Εγώ βέβαια, τα περιοδικά τα μαζεύω όλα. Και πώς λέγεστε; Εδώ είναι και το ενδιαφέρον, λέω Κουνάδης Παναγιώτης. Α είστε εσείς που τσακώνεστε με το Βεργόπουλο στην Αυγή για τα Ρεμπέτικα. Από κει και μετά ήταν οι επαφές συνεχείς και πολλές, αλλά η μεγάλη η τελευταία επαφή ήταν πιο ωραία. Ο Κώστας και η Βικτωρία (παιδιά του Τσιτσάνη) μας καλούσαν κάθε χρόνο στο ετήσιο Μνημόσιο του Τσιτσάνη στο νεκροταφείο που γινόταν το Μνημόσιο και μετά μας πήγαιναν σε κάποια ταβέρνα. Εγώ μπορεί να μην είχα πάει 2 φορές 3, ο Ντίνος ερχόταν κάθε χρόνο από τη Θεσσαλονίκη, ήταν τόσο μεγάλη αγάπη που είχε στον Τσιτσάνη, άλλωστε και η πρώτη εργασία που είχε κάνει «η μάνα πάνω στα τραγούδια του Τσιτσάνη» ήταν συγκλονιστική. Λοιπόν. Την τελευταία φορά τον στριμώχνω σε μία γωνία του χάιδεα το κεφαλάκι για να νιώθει ότι τον αγαπάω πραγματικά και μου λέει «Παναγιώτη, είμαι βλαξ!» έλα ρε Ντίνο βλαξ, είσαι το πιο έξυπνο παιδί του λέω, «μα δεν πιστεύεις ότι έχω καταλάβει ότι είμαι βλαξ;» όχι σε θαυμάζω, **«είμαι βλαξ γιατί τόσα χρόνια δεν κατάλαβα ότι τα χασικλίδικα από τα πιο ωραία Ρεμπέτικα!»**

Θα μου δώσετε πέντε λεπτά να σας πω κάτι πολύ ωραίο που εγώ μπορώ να σας μιλάω 2 -3 χρόνια. Ας πούμε, άλλη μια ιστορία που είναι πολύ ενδιαφέρουσα, θα σας συγκινήσει. Λοιπόν, η Οπερέτα, όπως ξέρετε, έπαιξε μεγάλο ρόλο και περνάω το γεγονός ότι υπάρχει οπερέτα του Ζοζέφ του Κερκυραίου με τίτλο «Χασίς» όπου μέσα έχει σωθεί ένα ωραίο χασικλίδικο υμνητικό για το χασίς. Η οπερέτα λοιπόν την εποχή εκείνη δηλαδή στο Μεσοπόλεμο, μετά το '22 παίρνει μία τεράστια έκφραση και ένας από τους σημαντικότερους είναι **ο κερκυραίος Στάθης Μάστορας**, γεννημένος το 1890. Είναι γιος πλουσίας οικογένειας. Μπαίνει στη Φιλαρμονική από 8 χρόνων τη Μεγάλη Φιλαρμονική μαθαίνει και παίζει 5 όργανα. Είναι από τους καλύτερους μουσικούς που

έβγαλε η Κέρκυρα και παράλληλα σπουδάζει στο πανεπιστήμιο Μαθηματικός. Η οικογένεια ήθελε να τον κάνει διάδοχο του αδερφού του πατέρα του που είχε μία εταιρεία εφοπλιστική με έδρα την Οδησό και πήγε μάλιστα στην Οδησό 17 χρονών να το ψήσουν, να συνεχίσει αυτός την παράδοση αυτή της οικογένειας, αλλά δυστυχώς ο Λένιν δεν τους άφησε και έτσι ξαναγύρισε, διορίστηκε σε κάποιο σχολείο και έκανε τη δουλειά αυτή. Λοιπόν και άρχισε να γράφει. Η πιο διάσημη κι από τις καλύτερες оперέτες που νομίζω ότι την τραγούδησαν όλοι οι Έλληνες εκτός από τους μουγκούς και τους κουφούς. **Η «Ριρίκα», γραμμένη το '28 -'29 γίνεται το πιο διάσημο τραγούδι της εποχής κυκλοφορεί σε 6 εκτελέσεις και μία στην Αμερική.** Στην πρώτη εκτέλεση στην Ελλάδα το τραγούδησε μια ηθοποιός που έπαιξε το στο θέατρο η Μαρίκα Κούρμη. Και άλλες 4 εκτελέσεις και άλλη μία στην Αμερική. Στην 1^η εκτέλεση βάζει ότι «είσαι καλύτερη και από την Μαρίκα Κοτοπούλη», ο στίχος ταιριάζει.

Όμως στην Αμερική, μια τεράστια ορχήστρα, 20 οργάνων περίπου, αυτή αντικαθίσταται η φράση και είναι και πιο μεγάλο το τραγούδι σε στίχους και λέει «Μούτζα να 'χει μπροστά σου και η **Μαρί Σουαζί» (σσ: Maryse Choisy).** Μαρί Σουαζί; Τι είναι αυτό το πράγμα... Ανασκαλεύω λοιπόν κάποια στιγμή τα βιβλία, τα παλιά που είχα. Είχα αγοράσει από το Μοναστηράκι πολύ παλιότερα, «Μαρί Σουαζί- Ένα μήνα με τα κορίτσια». Διαβάζω το βιβλίο μια δημοσιογράφος στη δεκαετία του '20 ντύθηκε καθαρίστρια και γριά και γύρισε σε όλα τα μπουρδέλα του Παρισιού και έκανε βιβλίο το οποίο έμεινε στην ιστορία γιατί μεταφράστηκε σε όλες τις μέρες του κόσμου και στην Ελλάδα το '50. Ερωτηματικό γιατί έβαλε τη Μαρί Σουαζί αυτός ο τύπος, ο καημένος ο Μάστορας; Το τέλος είναι μελαγχολικό σε αυτή η ιστορία, αν και έχει χιούμορ. Και τι μαθαίνουμε τώρα; Μετά από το βιβλίο αυτό, η Μαρί Σουαζί μαθαίνει ότι στο Άγιο Όρος απαγορεύονται οι γυναίκες. Έτσι μου είσατε λέει, θα γίνω άντρας, φτιάχνεται άντρας διαβατήρια αυτά, χαρτιά και τα λοιπά, πάει μπροστά στο Άγιον Όρος και είναι η πρώτη γυναίκα που έμεινε στο Άγιον Όρος στην ιστορία του θεσμού αυτού. Και βγάζει ένα 2ο βιβλίο, «Ένα μήνα με τους άντρες στο Άγιον Όρος», το οποίο συμπτωματικά το μεταφράζει ο φίλος Κώστας ο Βαρέτας που ζήσαμε μαζί στο Παρίσι τα ευτυχισμένα χρόνια της Χούντας και τι έκανε λοιπόν; Πήγε και μίλησε με τους καλογέρους. Βέβαια, δεν θέλω να μελαγχολήσω τους σημερινούς, αλλά ο αρχηγός που την υποδέχτηκε της είπες σοβαρά σοβαρά ψάλλοντας «πρόσεχε παιδί μου, στη ζωή σου να μην έχεις σχέσεις με το χειρότερο και βρωμερότερο ζώο που υπάρχει στον πλανήτη, τη γυναίκα!» Γειά σου ρε παπά λέω, πήρες χαμπάρι, ούτε την πρώτη σου κατοικία δεν αγάπησες. Ξέρετε ποια είναι η πρώτη κατοικία των ανθρώπων; Το ξέρετε, στα κορίτσια. Λοιπόν αυτό το κορίτσι είναι τρομερή ιστορία, αλλά δεν τελειώνει εδώ η ιστορία. Ο καημένος ο συνθέτης ο Μάστορας ήταν και λίγο «ζόρικο» πολιτικά με το καθεστώς του Μεταξά, τον στέλνουνε στο Πλωμάρι της Μυτιλήνης, εξορία τότε, αν και φτιάχνει ωραίες σχέσεις και μετά του λένε έτσι είσαι; Πήγαινε στη Βιάννο. Και τον στέλνουν στην Κατοχή στην Κρήτη. Και βέβαια το '43, πενήντα χρονών, ήταν στους τετρακόσους εκτελεσμένους απ' τους Γερμανούς...

Θα σας πω μία ακόμα ιστορία για να γελάσουμε. **Τι σχέση έχει ο Λένιν, ο Σαρλό και ο Ροδόλφο Βαλεντίνο με το Βαμβάκη;** Άμα μου βρει κάποιος τι σχέση έχει θα χαρώ, θα γελάσουμε. Ξέρει κανείς; Κανείς ρε παιδιά; Με τόσους κομμουνιστές εδώ, κομμουνιστομανείς, δε μάθατε ποτέ ότι γουστάραν την ίδια γκόμενα; Ούτε αυτά τα έχετε μάθει; Από μένα τα περιμένετε που είμαι 80 χρονών; Το ξέρει κάποιος; Έχετε ακούσει ποτέ ένα όνομα που λέγεται **Πώλα Νέγκρη;** (σσ: Pola Negri) Κανείς; Πω ρε τι πάθαμε...Ξανά στο νηπιαγωγείο όλοι! Κατάγραψε, να πάνε ξανά στο νηπιαγωγείο. Η Πώλα Νέγκρη, μόνο οι τυφλοί δεν την αγάπησαν. Ήταν το ομορφότερο πλάσμα της ιστορίας του παγκόσμιου κινηματογράφου. Πολωνέζα στην καταγωγή, διωχθείς ο πατέρας της από τον Τσάρο γιατί η Πολωνία ή μισή ήταν στον τσάρο τότε, πέρασε κάποιον καιρό στην Ελβετία, 17 χρονών ήταν τότε, το 1914. Εκεί τραβιόταν ο Λένιν ο φουκαράς, στην πείνα στη δυστυχία με

τους άλλους επαναστάτες και γνωριστήκανε σε μία ταβέρνα που τρώγα-νε και έπεσε μεγάλη αγάπη. Δεν έγινε τίποτα. Η Πώλα Νέγκρη, διαβάστε αυτή την αφήγηση, θα την ανεβάσουμε στο διαδίκτυο, δημοσιεύθηκε ευτυχώς σε μεγάλη έκταση στο «Μπουκέτο» περιοδικό απίστευτης αξίας και μιλάει με τόση τρυφερότητα για τον Λένιν, που ακόμα και αντικομμουνιστές θα τον συμπαθήσουνε.

Pola Negri

Μετά γίνεται η μεγάλη βεντέτα και φεύγει από την Ελβετία πάει στο στη Βαρσοβία φεύγει από τη Βαρσοβία, πάει στο Χόλλυγουντ και εκεί την λιγουρεύεται ο Σαρλό. Ήταν γυναικάς όπως ξέρετε, ωραίος τύπος, αλλά βέβαια τα τελευταία 40 χρόνια, αυτά τα βρωμερά σκουλήκια που διευθύνουν τις τηλεοράσεις δεν έχουν δείξει Σαρλό. Σκεφτείτε ότι υπάρχουν άνθρωποι τώρα 40 και 50 χρονών που δεν έχουν δει αυτή τη μεγαλοφυΐα της ανθρωπότητας. Λοιπόν, τα φτιάχνουνε με το Σαρλό, τσακωθήκαν όμως, μείνανε κάνα χρόνο μαζί και μετά παίρνει ένα γράμμα από κάποιον θαυμαστή της, πατήστε στα κομπιούτερ Πώλα Νέγκρη να καταλάβετε, γιατί μόνο οι τυφλοί δεν την αγάπησαν. Δέχεται ένα γράμμα από ένα παιδάκι που λεγόταν Βαλεντίνο Ροδόλφο. Αυτή ήταν ήδη γνωστή, αυτό ήταν στα πρώτα βήματα και από σύμπτωση κάποια βραδιά βρίσκονται με τον Βαλεντίνο και πέφτει ο μεγάλος έρωτας. Ο Βαλεντίνο εν τω μεταξύ είχε μία ζωή, όλες τότε γουστάραν οι γυναίκες, αυτοκτονήσανε εκατοντάδες γυναίκες όταν πέθανε, το '26 νομίζω, αλλά αυτή ήταν η τελευταία του σχέση, με την Πώλα Νέγκρη και έχει όλο το αφήγημα, πώς πέθανε στο Λονδίνο σε μία εγχείρηση απλής σκωληκοειδίτιδος και έκλαψε η μισή ανθρωπότητα τότε.

(σο: Για τη σχέση της Πώλα Νέγκρι με το Βαμβακάρη ο ομιλητής εννοεί το τραγούδι του Μάρκου 'Στο Χόλλυγουντ' που στη γραμμοφωνημένη του μορφή ο στίχος λέει «Τ' άστρα θα ιδώ του σινεμά με τα μεγάλα μάτια, στης Άννυς Όντρα(ς) θ' ανεβώ τα ολόχρυσα παλάτια» αλλά σε περιοδικό της εποχής, αναφέρεται ο όμοιος μη ηχογραφημένος στίχος με την Πόλα Νέγκρι αντί για την Όντρα)

Λοιπόν μπορούμε να συνεχίσουμε να λέμε κάνα δύο χρόνια τέτοιες ιστορίες δεν σας λέω σήμερα για έναν από τους «κομμουνισμένους» ρεμπετόφιλους, αλλά θα σας πω ένα μόνο γιατί αξίζει, συγγνώμη. **Ο Σταύρος ο Σιδέρης ήταν ο εκσκαφέας των Βούρλων. Στα Βούρλα έγινε μία μεγάλη απόδραση** το 1955, Κυριακή 17 Ιουλίου. Και ήταν τέσσερεις στο κελί που έγινε η εκσκαφή. Οι δυο είναι πασίγνωστοι, είναι ο Βαρδής ο Βαρδινογιάννης και ο πατέρας του προπονητή του Ολυμπιακού στο μπάσκετ που πήρε και το πρωτάθλημα, ο Μπαρτζώκας. Αυτοί ήταν τεράστιοι 1,80 και 1,90 ο Σταύρος 1,50, τον βάλανε λοιπόν ένα κουτάλι και σκάβανε έξι μήνες φτιάξανε αυτό (τούνελ) και έφυγε. Ο Σταύρος ήταν από τους πιο πειθήνιους «Ζαχαριαδικούς», είπαμε «κουμμουνισμένος» ο άνθρωπος και από τους πιο πειθήνιους ρεμπετόφιλους, κάναμε πολλά μαζί, δεν σας λέω είναι πολλά, θα πω ένα μόνο. Μια μέρα μου λέει, Παναγιώτη, με έλεγε και «Μπακούνα» μάλιστα εμένα για λόγους ειδικούς με τον Μπακούνη, θα σου φέρω έναν συγγενή μου στο σπίτι γιατί του είπα ότι έχεις μαγνητοφωνημένο το Βαμβακάρη, γιατί ήταν φίλοι. Να τον φέρεις. Και φέρνει παιδιά τον Παντελή τον Πουλικάκο, θείο του γνωστού Πουλικάκου. Αρχηγός της αστυνομίας πόλεων. Τρομερός χορευτής του ζεμπέκικου και μανιώδης ρεμπετόφιλος, κάναμε παρέα ένα χρόνο, αλλά είχε ένα εφιαλτικό φινάλε στη ζωή του λόγω που είχε ζάχαρο και τον χάσαμε και έτσι δεν οριστικοποιήθηκε η καταγραφή των απόψεών του. Ο αρχηγός της αστυνομίας πόλεων πήγε μάρτυρας υπερασπίσεως στο '69 όταν πιάσανε το Σταύρο, γιατί ο Σταύρος όλο φυλακή πήγαινε ο φουκαράς, από το '45 μέχρι και επί Αποστατών τον πιάσανε και πήγε ένα χρόνο φυλακή και βγήκε μια βδομάδα πριν γίνει η Χούντα. Φοβερός ρεμπετόφιλος και κάναμε μια βραδιά το '77 στην ταβέρνα του Σαλαπατάρρα του πιο άγριου ρεμπετόφιλου των φυλακών, ο οποίος κορόιδευε τον Ζαχαριάδη, κορόιδευε την άποψη της ηγεσίας του ΚΚΕ και έλεγε ήταν ο Μάρκος, ο Αρτέμης και ο Στράτος ο τεμπέλης και έλεγε και το άλλο ο Μάρκος Βαφειάδης και δίπλα ο Ζαχαριάδης. Παιδιά ιστορίες αυτά. Και έκανα μία ωραία συνάντηση το '77 μάζεψα όλους τους «κομμουνισμένους» του ΚΚΕ όχι του ανανεωτικού, σε μια ταβέρνα του Σαλαπατάρρα, ο Σαλαπατάρρας ζούσε τότε και έπαιζε και έχω φωτογραφημένη τη βραδιά και ηχογραφημένη. Να 'στε καλά.

15:30 - 16:15 «Το βιολί & οι βιολιστές του» Κυριάκος. Γκουβέντας (Μουσικός)

(ΣΥΛΙΒΡΙΑΝΟ-ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Καλησπέρα. Το χρησιμοποιήσαμε σαν μουσική τίτλου, έτσι για την έναρξη, μιας και τραβάει και το βίντεο για να είναι ευχάριστα όλα. Με μεγάλη χαρά δέχτηκα την πρόταση που μου έγινε από τις οργανωτές του φεστιβάλ, τους ευχαριστώ πάρα πολύ για τη συμμετοχή, να μιλήσουμε για κάτι που μας ενδιαφέρει εδώ και ασχολούμαστε με αυτό τα τελευταία 45 χρόνια περίπου, με αγάπη, με αφοσίωση. Το παίρνουμε, το ταξιδεύουμε, το πηγαίνουμε, το φέρνουμε, το ανακυκλώνουμε, το διαδίδουμε. Είναι γενικά ότι αφορά το βιολί και τη σχέση του με όλο αυτό το είδος που αγαπάμε. Το Ρεμπέτικο που για μένα είναι και κάτι ευρύτερο ακόμα, γιατί εγώ το βλέπω και λίγο και μέσα από τα προηγούμενα στάδια αναγκαστικά, που όπως είπε και ο Παναγιώτης (Κουνάδης) πριν, περνάει μέσα από το Δημοτικό τραγούδι. Και είναι ένα συνεχές ταξίδι αυτό, από τη μουσική της πόλης στη μουσική της υπαίθρου.

Όλα αυτά είναι πράγματα που έχουν γίνει πάρα πολλές φορές στην ιστορία της μουσικής και όχι μόνο και στο ελληνικό φαινόμενο, αλλά και στο φαινόμενο και των άλλων κρατών. Είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το ότι υπάρχουν κάποιες προσωπογραφίες καλλιτεχνών οι οποίοι δηλώνουν το παίξιμό τους και με την έρευνά τους αυτό. Και θα μιλήσουμε σήμερα για αυτό το θέμα, για τις προσωπικότητες αυτές και για τη μουσική βιολιστική γλώσσα που χρησιμοποίησαν και τι είναι αυτή η βιολιστική γλώσσα τελικά και πώς αρθρώνεται η συζήτηση. Σας προκαλώ να μιλήσουμε και με ερωτήσεις και απαντήσεις. Έχει να κάνει και με αυτό που λέμε η προσωπική μουσική βιολιστική γλώσσα του καθενός και η περίοδός του, γιατί ο καθένας από αυτούς τους μουσικούς είναι ένα ιστορικό πρόσωπο.

Νιώθω ότι και εγώ έχω βάλει το λιθαράκι μου σε αυτό τον τομέα που δραστηριοποιούμαι 45 χρόνια και έχω χαράξει μια πορεία την οποία τη θυμάμαι από ερασιτέχνης όπου ήμουν και άκουγα τους γραμμοφώνους στο σπίτι και άκουγα τον πατέρα μου να παίζει μπουζούκι, τη γιαγιά μου να τραγουδάει και αυτό ήταν μια μεγάλη πηγή έμπνευσης και αγάπης. Αργότερα να ακούω τους μουσικούς του Τσιτσάνη, να σκαλίζω τον μπουζούκι του πατέρα μου και να παίζω κάποιες μελωδίες, ώσπου μέσα σε όλο αυτό το κοινό της Θεσσαλονίκης συνάντησα τον Αγάθωνα Ιακωβίδη, μια πολύ δυνατή προσωπικότητα και θέλουμε να αφιερώσουμε στη μνήμη του αυτή τη μικρή διάλεξη και ομιλία, αλλά και στις μνήμες όλων των άλλων ανθρώπων οι οποίοι πρωτοστάτησαν και δώσανε πληροφορία στους βιολιστές που θα αναφέρω τώρα και τους μουσικούς και όλους αυτούς τους ανθρώπους οι οποίοι στελεχώνουν αυτή την ομάδα που δρα και λειτουργεί αυτό το ρεπερτόριο.

Και αργότερα αρχίζοντας και παίζοντας με τον Αγάθωνα Ιακωβίδη άρχισα να γνωρίζω και να μπαίνω μέσα σε ένα βαθύτερο πεδίο. Ο Αγάθωνας ήταν αιτία να γνωρίσω και τον Χρόνη Αηδονίδη

και τη Δόμνα Σαμίου και να ασχοληθώ και με πιο εξειδικευμένες μουσικές φόρμες τοπικές, να γνωρίσω μουσικούς όπως ο Νίκος Φιλιππίδης και να παίξουμε σε παραστάσεις και πάντα υπήρχε αυτή η συζήτηση και αυτή η αγωνία για την προσωπική μας μουσική γλώσσα και πώς αυτή θα μπορέσουμε να την διαδώσουμε και αν δεν γυρίζαμε πίσω και αν δεν είχαμε και τον Παναγιώτη τον Κουνάδη, τον οποίον τον ευχαριστώ και εγώ πάρα πολύ προσωπικά που με αγκάλιασε πολύ νωρίς και μου έδωσε ρεπερτόριο και έτρεχα κάθε φορά να προστρέξω στη συλλογή του και να πάρω πληροφορίες και κασέτες και να μιλήσουμε και να σχολιάσουμε και να συζητήσουμε για διάφορες από αυτές προσωπικότητες που θα σας αναφέρω, δεν θα μπορούσα να έχω αυτές τις πληροφορίες. Ήταν μεγάλη η συγκίνησή μου και απίστευτα φοβερές οι εικόνες που είχα όταν άκουσα τις παλιές ηχογραφήσεις με τον Βαγγέλη τον Ναύτη, με όλες αυτές τις προσωπικότητες.

Για να πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή. Υπάρχουν πολλές αποτυπώσεις ιστορικά από τότε που άρχισε να υπάρχει ο κύλινδρος και να υπάρχουν διάφορες ηχογραφήσεις, ξέρουμε όλοι για κάποιες φυσιογνωμίες και βλέπουμε ότι το βιολί κατά κάποιο τρόπο πρωτοστατεί και έχει μία πρώτη περίοδο του πρώιμου Ρεμπέτικου, θα λέγαμε πριν αυτό αποκρυσταλλωθεί από το παίξιμο του Μάρκου, το οποίο ξεκινάει και βέβαια από την Αμερική. Έχουμε και το Χαλκιά βέβαια στην Αμερική, αλλά έχουμε πάρα πολλούς μουσικούς οι οποίοι έρχονται από το μεταναστευτικό ρεύμα. Αυτό το πρώτο ρεύμα που έφερε μουσικούς από διάφορα μέρη της Ελλάδας οι οποίοι ήταν γνωστοί και αναγνωρισμένοι τοπικά, παίζοντας την τοπική τους μουσική να φτιάξουν μια ωραία μουσική πιάντα στη Νέα Υόρκη όπου υπήρχαν οι τραγουδιστές όπως η Μαρίκα Παπαγκίκα, ο Τέτος Δημητριάδης διάφοροι άλλοι τραγουδιστές της Αμερικής, οι οποίοι κάνανε ηχογραφήσεις μεταξύ τους και φτιάξαν μια πιάντα η οποία είχε ένα κοινό χαρακτηριστικό.

Το «Συλιβριανό» που σας έπαιξα πριν, είναι ένα από τα πιο ηχογραφημένα κομμάτια από εκείνη την περίοδο που το βρίσκω με ηχογραφήσεις από βιολιστές όπως είναι ο Διονύσης Πόγγης, όπως είναι ο Γιώργος Μακρυγιάννης που ξεκίνησε να ηχογραφεί το 1911.

Ο καθένας λοιπόν είχε μια προσωπική γλώσσα και ακούγοντας και παίζοντας και προσπαθώντας να μιμηθώ, άρχισα να προσπαθώ να δω σε τι συνίσταται **αυτή η προσωπική γλώσσα του καθενός** και για να το κάνω λοιπόν αυτό άρχισα να κάνω τα δικά μου πειράματα και να προσπαθώ να μπω μέσα σε αυτό που θα λέγαμε το μουσικό DNA αυτής της ανάλυσης. Αυτό που έβλεπα ήταν ότι αντίθετα με αυτό που είχαμε μάθει στο ωδείο, να πατάμε τα δάχτυλα και να παίζουμε τις νότες, όλοι αυτοί οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν ένα πολύπλοκο κινητικό σενάριο για το χέρι και για το δοξάρι. Το κινητικό σενάριο για το δοξάρι ερχόταν από τη μίμηση του ρυθμού και του χορού και είχε πάρα πολύ μεγάλο ρόλο με τα συνοδευτικά όργανα, την κίνηση που έκανε το λαούτο και την κίνηση που έκανε η κιθάρα. Το δοξάρι δηλαδή πολλές φορές είχε ένα ρεπερτόριο από κάποιες ρυθμικές φράσεις επίμονες οι οποίες όμως επαρότρυναν για χορό. Αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί κάποιος να το μάθει διαβάζοντας παρτιτούρα στο χαρτί, θα πρέπει να μπορέσει να το κάνει απ' έξω έχοντας εμπειρία του χορού.

Όσον αφορά τώρα τη μελωδία που θα πρέπει να παίξουμε εδώ γεννιέται ένα θέμα γιατί το βιολί έχει την ευχέρεια να παίζει χωρίς τα τάστα οπότε μπορεί να ακολουθήσει αυτή τη φυσική κλίμακα που ακολουθεί η φωνή και να πάει και να πατήσει ακριβώς πάνω σε αυτή τη φωνητική παράδοση.

Συρτός Συλιβριανός - 1923 ΗΠΑ - Μαρίκα Παπαγκίκα - Αρχείο Κουνάδη

Και εδώ τώρα έχουμε ένα διχασμό, έχουμε μια διχοτόμηση. Υπάρχει η **οργανική παράδοση** που έρχεται, η οποία είναι μελωδίες και σκοποί οι οποίοι δεν έχουν λόγια γιατί πολλές φορές είναι και πάρα πολύ γρήγοροι. Πάρτε παράδειγμα ένα Πεντοζάλι ή μια πολύ γρήγορη ρυθμική φόρμα τη Σέρα. Εκεί πέρα δεν θα μπει μια μελωδία, δεν υπάρχει νόημα να μπει ένα κείμενο.

Απ' την άλλη υπάρχουν οι **φωνητικές παραδόσεις όπως είναι ο Αμανές**, ο φωνητικός αυτοσχεδιασμός, υπάρχουν τα στιχάκια, τα τραγούδια τα οποία δημιουργούνε διάφορους τύπους ευχαρίστησης τα οποία ακούγονται στο γλέντι, στο χορό και όλα αυτά λοιπόν μπαίνουν μέσα στα βήματα τα χορευτικά. Αυτό λοιπόν που έχει να κάνει ένας βιολιστής είναι να δημιουργήσει μια προσωπική μουσική γλώσσα του ώστε να μπορέσει να περάσει με το παίξιμό του σε αυτόν τον παλμό του χορού.

Συναντάμε λοιπόν πάρα πολλούς βιολιστές οι οποίοι ήδη το είχαν καταφέρει αυτό σε τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα και να ξεκινήσω να κάνω μια αναφορά σε κάποιες προσωπικότητες όπως είναι **ο Αλέξης Ζούμπας από τα Γραμμενοχώρια της Ηπείρου, ο Αθανάσιος Μακεδόνας, κάποιος Ακρατινός ο οποίος ηχογραφεί με την κυρία Κούλα από την περιοχή της Πελοποννήσου, ο Γκρέτσης, ο Βαγγέλης ο Ναύτης ή Αδριάς με καταγωγή από την Άνδρο αλλά έχοντας φύγει από το Λιτόχωρο, ο Μακρυγιάννης ο οποίος ήταν με καταγωγή από την Νίσυρο** και να πω ότι πάρα πολλοί από αυτούς είναι οι κορυφές ενός οικογενειακού μουσικού δέντρου. Έχουμε δηλαδή το φαινόμενο, θα το δούμε και αργότερα και στους άλλους μουσικούς που πρωταγωνιστούν και στην Αθήνα, ότι ήταν άνθρωποι οι οποίοι έρχονταν από ένα οικογενειακό μουσικό περιβάλλον. Άλλο παράδειγμα τέτοιου μουσικού περιβάλλοντος ας πούμε στην Αθήνα ήταν **ο Ογδοντάκης** του οποίου ο πατέρας έπαιζε το βιολοντσέλο, ήταν **ο Περιστερής** του οποίου ο πατέρας έπαιζε στην Εστουδιαντίνα. Δηλαδή το ότι είναι μια οικογενειακή υπόθεση η μουσική εκμάθηση δημιουργεί μια ευελιξία στους μουσικούς και ίδια τους δημιουργεί ένα εύκολο περιβάλλον εξέλιξης.

Έχουμε την περίπτωση του Μακρυγιάννη που συζητιέται ότι ήταν **ο Γιώργος ο Μακρυγιάννης** από έξι γενιές πριν λειτουργικός στο βιολί και όταν έφτασε στην Αμερική ήταν από τους πρώτους που άρχισε να ηχογραφεί οργανικούς σκοπούς για βιολί και μάλιστα πολλές φορές έφερνε αυτή τη βιολιστική γλώσσα χωρίς να υπάρχει ένας τραγουδιστής. Να σας παίξω ένα παράδειγμα. Δηλαδή έχει ηχογραφήσει ας πούμε το «Ένα καράβι απ' τη Χιό».

(ΕΝΑ ΚΑΡΑΒΙ ΑΠΟ ΤΗ ΧΙΟ-ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Τώρα αν απογυμνώσω αυτή τη μελωδία και δω ποια είναι η βασική μελωδική που θα τραγουδούσε ο τραγουδιστής, θα πάρω ίσως ένα παίξιμο που μπορεί να το ακούσουμε και το εξήντα σε νησιώτικα παιχνίδια.

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Ποια ήταν λοιπόν η βιολιστική γλώσσα που χρησιμοποίησε ο Μακρυγιάννης για να κάνει αυτό το κομμάτι πρωτότυπο. Ήταν η ζωντανή δοξαριά, μια μεγάλη αφηγηματική δύναμη και διάθεση ότι αυτός μπαίνει μπροστά σαν τροβαδούρος για να ερμηνεύσει το κομμάτι. Με τον ίδιο τρόπο λοιπόν περνούσε μέσα από τη φωνητική παράδοση και την οργανική παράδοση του ίδιου τραγουδιού που όλοι ξέρουμε τα στιχάκια και είναι κάτι πολύ γνωστό, γι' αυτό το διαλέγω κιόλας. Τώρα θα σας παίξουμε μαζί με τον Νίκο ένα άλλο παράδειγμα, το ζεμπέκικο «ο δερβίσης» του **Δημήτρη Χατζημιχάλη**, ένας άλλος βιολιστής ο οποίος ηχογράφησε στην Αμερική. Είναι σπάνιο όνομα, δεν έχει πάρα πολλές ηχογραφήσεις, αλλά υπάρχει λόγος και σχετίζεται με αυτό που σας έχω πει ήδη πρίν. Ακούσετε τώρα με άλλη μία αίσθηση αυτό που δημιουργείται μέσα από αυτό το κομμάτι και να το συζητήσουμε.

(Ο ΔΕΡΒΙΣΗΣ ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Δείτε λοιπόν ότι σε αυτό το κομμάτι δεν έχει τόσο πολύ σημασία η μελωδία ως ο αρπισμός, δηλαδή αυτό το κομμάτι είναι φτιαγμένο σε μία μελωδία που είναι βασισμένη πάνω στα ακόρντα. Αυτός είναι **ο αρπισμός, είναι κάτι το οποίο κάθε βιολιστής οφείλει να κατακτήσει**. Γνωρίζετε την κλίμακα. Το επόμενο στάδιο είναι να παίξει τα διαστήματα της τρίτης, δηλαδή τις νότες 3-3.

Τώρα είμαστε μέσα στο δωμάτιο ενός που μελετάει. Και αμέσως μετά να καταλάβει πώς δομείται η αρμονία. Αυτό το κομμάτι λοιπόν το παίρνω σαν αφορμή γιατί δεν είναι κομμάτι που έχει μία μελισματική διαδικασία, δεν είναι κάτι το οποίο εξαπλώνεται σαν μελωδία, σύμφωνα με τις μελωδίες που ακούμε από τη Μικρασιατική μουσική, αλλά είναι μία μελωδία πάνω στην αρμονία. Και αυτό είναι ένα παράδειγμα οργανικής μουσικής παράδοσης, γιατί οπωσδήποτε κανένας δεν θα τραγουδούσε κάτι πάνω σε μία αρμονία συνέχεια. Εδώ να γνωρίζουμε τον αρπισμό. Και με τον ίδιο τρόπο έρχεται και εξελίσσεται η σύνθεση και στα υπόλοιπα στάδια. Και αυτό το πολύ πρωτόλειο έργο μας βάζει να αναρωτηθούμε πότε χρησιμοποιεί ένας βιολιστής αυτό το φαινόμενο το οργανικό και πότε χρησιμοποιεί το φωνητικό. Στην ουσία αυτό είναι κάτι που μιξάρεται μέσα σε ένα τραγούδι. Και θα το δούμε συζητώντας για τους επόμενους, για τους επίγονους δηλαδή.

Τώρα, πολλές φορές υπάρχει ένα άλλο θέμα, **το μελωδικό υλικό**. Το μελωδικό υλικό όλων αυτών των παρουσιάσεων που κάνανε μέσα στα οργανικά κομμάτια, μέσα στους χορούς οι βιολιστές, ερχόταν από κάποιες παραδοσιακές μελωδίες, όπως αυτή που σας έπαιξα πριν. Και υπήρχε ένα μεγάλο ρεπερτόριο με οργανικούς σκοπούς, ήταν πολύ διαδεδομένοι. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι λοιπόν που ήρθαν από την Ελλάδα, οι βιολιστές, οι επιλεγμένοι γιατί αυτοί ήρθαν με πρόσκληση, να παίξουν γιατί εκπροσωπούσαν το καλύτερο της εποχής τους. Φέρνοντας μαζί τους τα κομμάτια τα τοπικά που είχε ο καθένας, για παράδειγμα ας πούμε ο Αλέξης Ζούμπας είχε κάποια κομμάτια που είχαν έναν Ηπειρώτικο πεντάφθογγο χαρακτήρα και ταυτόχρονα και κάποια κομμάτια του Γιαννιώτικου Καφέ Αμάν. Μπόρεσε όμως να εξελιχθεί και να συνεργαστεί και με άλλους τραγουδιστές και να φτιάξει κομμάτια και να παίξει κομμάτια που ήταν το ζήτημα της πιάτσας εκείνης. Ένα Αϊβαλιώτικο ζεμπέικο για παράδειγμα ή ένα ζεμπέικο από τη μελωδία της Περγάμου, η Περγαμιά. Το έφερε όμως μέσα στο δικό του δαχτυλισμό και ενώ εμείς ξέρουμε ας πούμε την Πέργαμο να ακούγεται κάπως έτσι και να τραγουδιέται...

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ ΠΕΡΓΑΜΟΣ)

Και εδώ δείχνουμε την ευκολία που έχει το βιολί να παίξει τα μικρότερα διαστήματα. Ο Ζούμπας καταφέρνει και χρησιμοποιεί μνήμες από αυτήν την οργανική παράδοση που έχει κάνοντας το κομμάτι να ακουστεί

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ ΠΕΡΓΑΜΟΣ)

Καταφέρνει και διπλασιάζει τις αξίες, τις ρυθμικές δηλαδή κάνοντας ενδιαφέρουσα και σολιστική τη μελωδική γραμμή, ήταν αυτό ακριβώς που μπόρεσαν να έχουν τεχνικά και αυτή είναι δική τους προσωπική μουσική γλώσσα.

Ένας άλλος πολύ σημαντικός βιολιστής με πολλή καίρια και καθαρή μουσική γλώσσα ήταν ο Βαγγέλης ο Ναύτης, ο οποίος ήδη ήταν γνωστός και ξακουστός ο οποίος μάλιστα έκανε και το εξής, μπόρεσε να γυρίσει και να επιστρέψει από την Αμερική και να μεταφέρει τις πληροφορίες και όλο αυτό που είχε ζήσει στην Αμερική σαν εμπειρία στο Καφενείο των Μουσικών και αργότερα να μιλήσει γι' αυτό και σε συνεντεύξεις που έδωσε όντας και στο Γηροκομείο στον αείμνηστο Γιώργο Παπαδάκη. Έτσι λοιπόν ακούμε τον Βαγγέλη το Ναύτη να ηχογραφεί με τη Μαρίκα Παπαγκίκα τον Αϊδινικό χορό ένα καρσιλαμά που βασίζεται στην ίδια κλίμακα με αυτή που σας έπαιξα πριν.

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ ΑΪΔΙΝΙΚΟΣ)

Αϊδινικός χορός - ΗΠΑ-Μαρίκα Παπαγκίκα - Αρχείο Greekdiscography

Έχω και τον Νίκο τον ευχαριστώ πολύ που με συνοδεύει. Αυτός ο Αϊδίνικος χορός είναι κι αυτός ένα κομμάτι που βλέπεις μέσα και αναγνωρίζεις το πόσο η Παπαγκίκα με τη δική της φωνητική έκφραση ανταγωνίζεται όλα αυτά τα ευρήματα που έχει σκαρώσει ο Βαγγέλης ο Ναύτης για να το κάνει ενδιαφέρον. Είναι ένα κομμάτι που το συναντάμε και σε πάρα πολλές εκτελέσεις και σε διάφορα μέρη, στη Μυτιλήνη ας πούμε είναι από τις παραδόσεις της Μικράς Ασίας και βλέπουμε ότι εκείνη την εποχή που αποφάσισε να το ηχογραφήσει ο **Βαγγέλης ο Ναύτης** αποφάσισε να κάνει αυτή τη διακοσμητική έκφραση στο παίξιμο. Βλέπουμε ότι δεν επιμένει τόσο πολύ σε αυτό που θα κάνει η φωνή αλλά σε αυτή τη λάμψη που θα μπορούσε να δώσει ο ήχος του βιολιού που είναι κάτι γιορταστικό, όπου χρησιμοποιεί πάρα πολύ τις κάθετες κινήσεις, αυτό είναι κάτι που σιγά σιγά εγκαταλείφθηκε γιατί **προσπάθησαν περισσότερο οι βιολιστές να πάνε κοντά στις φωνές**.

Αν θα ακούσουμε σήμερα να παίζεται αυτό το κομμάτι από κάποιες πιο νεότερες κομπανίες θα δούμε ότι σιγά σιγά έχουμε πάει στο ύφος το οποίο είναι πιο κοντά στη βυζαντινή μουσική και στη φωνητική παράδοση, είναι αυτό που λέγανε οι παλιοί μουσικοί **‘Αλα Τούρκα’** που στην ουσία είναι η μίμηση του να παίζεις με το βιολί Βυζαντινή μουσική, να παίζεις δηλαδή διαστήματα που δεν είναι συγκερασμένα, που είναι και ασυγκέραστα, σε αντίθεση με το **‘Αλα Φράνκα’** το οποίο ήταν περισσότερο επιλογή να παίζεις μελωδίες οι οποίες όπως προ είπα ήταν βασισμένες πάνω στην αρμονία, δεν ήταν μελισματικές μελωδίες που να ακολουθήσουνε το ύφος του Μακάμ, κι όλα αυτά είναι στοιχεία σας υπενθυμίζω που είχανε να κάνουνε με τη βιολιστική γλώσσα του καθενός, ο καθένας επέλεγε να δείξει ποια ήταν τα διακοσμητικά στοιχεία που είχε για να φτιάξει την ερμηνεία.

Άλλος βιολιστής όπως προ είπα ήτανε ο **Γιώργης ο Γκρέτσης** του οποίου έπαιξα την εκτέλεση από το Σιληβριανό που είπα προηγουμένως, ο **Αθανάσιος Μακεδόνας** ο οποίος είχε έρθει με ένα ύφος το οποίο ήτανε, το έλεγε το επίθετό του η καταγωγή του, έπαιζε ρεπερτόρια από τα Γρεβενά, είχε κάποιες ηχογραφήσεις, ήρθε δηλαδή με το ύφος αυτό, είχε όμως και την κουλτούρα του Καφέ Αμάν γιατί έχει γράψει και κάποια κομμάτια και κάποια τσιφτετέλια, έχει γράψει το Αϊβαλιώτικο με ένα τρόπο πάρα πολύ πρωτότυπο, αργό και βαρύ και θυμηθείτε αυτό που σας είπα για την οργανική και φωνητική παράδοση, η σημερινή εκτέλεση του Αϊβαλιώτικου είναι κάπως έτσι ... (ΟΡΓΑΝΙΚΟ)..., πιο κοντά σε αυτό που έχουμε ακούσει από τα τραγούδια.

Προχωρώντας στον επόμενο αιώνα και αλλάζοντας τις γενιές βιολιστών και ερχόμενοι εκεί πέρα που συναντιέται και γίνεται η κορύφωση του ρεπερτορίου στο μεσοπολεμικό αστικό λαϊκό τραγούδι, δηλαδή στην περίοδο του γραμμοφώνου, θα δούμε ότι αρχίζει το βιολί και πηγαίνει ολοένα και περισσότερο κοντά στη φωνή. Και θα ακούσουμε από πίσω από τους τραγουδιστές πάντα το βιολί να επισημαίνει με λεπτομέρεια τις πιο δύσκολες νότες. Να πω ένα παράδειγμα, ας πούμε στο κομμάτι «Το Αερόπλανο» που η γυναικεία φωνή είναι απλή αλλά ξέρουμε από την εμπειρία μας ότι η αντρική φωνή είναι λίγο δύσκολη. ... (ΟΡΓΑΝΙΚΟ)... Χρειαζόταν δηλαδή να συνδεθεί η αντρική φωνή με το βιολί, γιατί βλέπουμε ότι υπάρχουν λεπτομέρειες που μπορεί να τις υπογραμμίσει το βιολί και να βοηθήσει τον τραγουδιστή να τις πάρει και να τις περάσει. Αυτό είναι και θέμα εμπειρικό, γιατί το συναντάω και στις πρόβες που κάνουμε πολλές φορές, προσπαθώ κι εγώ να βοηθήσω τους τραγουδιστές να κάνουν κάποια περάσματα τα οποία είναι πιο νόστιμα τα οποία είναι πιο κοντά στη φωνητική παράδοση.

Αυτές οι **φωνητικές παραδόσεις εξελίσσονται πάρα πολύ τοπικά** μερικές φορές, δηλαδή βλέπουμε ότι υπάρχουν κάποια ιδιόμορφα μέρη στα οποία υπάρχει αυτό το τοπικό μουσικό ύφος που δεν είναι ένα πράγμα που ανήκει στην πόλη, είναι κάτι που καλλιεργείται βιωματικά, για παράδειγμα υπάρχει το βιολί το Αγραφιώτικο, το βιολί το Κισσαμίτικο, το βιολί το Δωδεκανησιακό ας πούμε, αλλά όμως μέσα σε αυτές τις φωνητικές παραδόσεις, επειδή και η ντοπιολαλιά το προσδιορίζει αλλά και όλο το εθιμικό δίκαιο με τους ρυθμούς και τα γλέντια, υπάρχει πάντα η σμίξη της βιολιστικής γλώσσας. Θα βρείτε δηλαδή χαρακτηριστικά στοιχεία, γιατί είναι η λειτουργία του βιολιού τέτοια, δηλαδή το βιολί για να δημιουργήσει **τη βιολιστική γλώσσα** θέλει μια μελωδία, θέλει να δείξει τις έλξεις και τις στάσεις που συμβαίνουν, έτσι γεννιέται και ο αυτοσχεδιασμός, χαράζοντας δηλαδή μια κλίμακα, αρχίζουμε να βλέπουμε σιγά σιγά τις βάσεις

μία - μία και αυτό είναι το είδος της ταξινόμησης που κάνουμε μέσα στην οκτάβα, μια λέξη που θυμίζει πολύ τη λέξη «**ταξίμι**», δηλαδή το πως θα μοιράσουμε μέσα σε μια οκτάβα τα διαστήματα και εδώ πέρα τώρα υπάρχει ο **συγκερασμός**, δηλαδή βρίσκουμε ακριβώς εξισωμένες μονάδες, όπου έχουμε δηλαδή κάτι το οποίο είναι συγκερασμένο τεχνικά, το οποίο είναι ακριβώς ίδιο αν θα το έπαιζε στην κιθάρα ο Νίκος θα ακούγαμε ακριβώς το ίδιο, αν όμως συγκεράσω την κλίμακα με έναν τρόπο με τον οποίο να έχω διαφορετικές ποιότητες διαστημάτων, προκύπτουν διαφορετικές στάσεις στους φθόγγους, αυτές λοιπόν είναι σημαντικές στάσεις που δίνουνε κάτι διαφορετικό στην ταξινόμηση της κλίμακας. Αυτό είναι κάτι που αντιλαμβάνεται ο παραδοσιακός μουσικός, κάτι σαν 'Αλα Τούρκα' θα λέγαμε. Δηλαδή έχει να κάνει περισσότερο με τα διαστήματα της Βυζαντινής μουσικής.

Κι εδώ μια υποσημείωση, μην ξεχνάτε η Βυζαντινή μουσική είναι μια φωνητική παράδοση, δεν σταμάτησε ποτέ να υπάρχει, να γεννά μελωδίες να εμπνέει τον κόσμο γιατί, εντάξει τώρα τα τελευταία χρόνια δεν το έχουμε αυτό αλλά ο κόσμος πέρασε κάθε Κυριακή από την Εκκλησία από τα Πανηγύρια, επίσης και μια άλλη πληροφορία ότι κάθε Κυριακή στους **Βυζαντινούς Ήχους** περνάμε σε έναν άλλο Ήχο, έτσι κάθε οκτώ Κυριακές ολοκληρώνεται ένα μουσικό σύστημα στο αυτί του ακροατή, ο οποίος είναι ενήμερος, τουλάχιστον χωρίς να μπορεί να το εκφράσει θεωρητικά αλλά καταλαβαίνει τις διάφορες ποικιλίες που υπάρχουν. Εμάς τώρα αυτό μας έχει στριμώξει λίγο, αυτό που ακούμε από το ραδιόφωνο πια δεν είναι έτσι, ακούμε κάτι που είναι Ευρωπαϊκό κι ένας ήχος τέλος πάντων και κάποια συγκερασμένα, για αυτό προστρέχουμε περισσότερο εκεί πέρα. Όλο αυτό το υλικό λοιπόν είναι ένα υλικό το οποίο δημιουργεί μια **ιδιωματική προσωπική γλώσσα**.

Και έχω να αναφέρω ακόμα, όσον αφορά την περίπτωση του Μακρυγιάννη, ότι ο **Μακρυγιάννης** ήταν ένας μουσικός ο οποίος λέμε ότι είναι Νισσύριος αλλά αν ψάξουμε καλά στο βιογραφικό του θα δούμε ότι είχε καταγωγή και από την Κρήτη. Και εδώ πέρα να αναφέρω κι ένα θέμα ότι ήταν αυτός που ηχογράφησε την «Γκάιντα την Κρητική», μπορούσε αυτός να μιμηθεί δηλαδή τον ήχο της γκάιντας παίζοντας διχορδίες στην ουσία στο βιολί, κι είναι μια μνήμη που έφερε από την Κρήτη, όπως είπαμε ήταν και 4-5 γενεών βιολιστής. Στη «Γκάιντα Κρητική» χρησιμοποιεί αυτή την τεχνική συνήθως που ονομάζεται σήμερα στις Κυκλάδες «Τσαμπούνα», έχει διάφορα ονόματα η **Γκάιντα, και Ασκομαντούρα** στην Κρήτη, Γκάιντα λέγεται και στη Θράκη, στη Μακεδονία και το χαρακτηριστικό που κάνουν οι βιολιστές και αρκετά και εύκολο και δύσκολο, είναι εύκολο γιατί σου δίνει το κούρδισμα η ανοιχτή χορδή και προσπαθείς και μιμείσαι τον ήχο της χορδής με μια άλλη οπότε γίνεται στην ουσία η Ασκομαντούρα, μπαίνει σίγουρα κατευθείαν στη φυσική κλίμακα όλο το σύστημα δεν είναι πια ισοσυγκερασμένη κλίμακα, είναι συγκερασμένη σε διαστήματα βυζαντινά έτσι; ... (ΟΡΓΑΝΙΚΟ)... ο ρυθμός δεν έρχεται από το δοξάρι όπως παρατηρείτε, έρχεται από την κρούση των δακτύλων, είναι ένα καταπληκτικό εύρημα αυτό και αυτό το ισχνό διακρότημα που ακούτε ονομάζεται «**Μπιμπίκι**», ήταν λοιπόν μια από τις δεξιότητες που είχανε οι μουσικοί εκείνης της εποχής και ήταν σε ένα σημείο που ο χορός χρειαζότανε να γίνει **Πυρρίχιος**, να γίνει πολύ έντονος, οπότε χρησιμοποιούσαν αυτό το στάδιο. Αυτό υπάρχει μέχρι σήμερα σαν μνήμη και στον **Πεντοζάλη** της Κρήτης μπορούμε να το ακούσουμε αυτό το φαινόμενο.

Κάτι άλλο που υπάρχει πίσω στην προϊστορία του βιολιού είναι οι «**Χοροί των Σπαθιών**» που είναι ένα σημαντικό κεφάλαιο γιατί από αυτούς προέκυψαν διάφορες φόρμες δοξαριάς. Τώρα σας κάνω μια παρένθεση και σας πάω πίσω ιστορικά σας πάω προς το Μεσαίωνα, και αφού σας παίξω ένα χορό σπαθιών της Καππαδοκίας ...

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Βλέπετε αυτό το επίμονο που υπάρχει είναι ο εκπαιδευτικός ρυθμός, δηλαδή όπως και στο Μεσαίωνα υπήρχαν όργανα των οποίων το σχήμα τους ήτανε φιαλόσχημο όπως είναι οι Ποντιακές λύρες και λεγόντανε **Ποζέτες** κι ήταν **όργανα που κρατούσανε εκγυμναστές ξιφασκίας και με το δοξάρι χρησιμοποιούσαν διάφορα μοντέλα ρυθμικά, για να δίνουν το ρυθμό και την εξέλιξη στην ξιφασκία κι από κει δημιουργήθηκαν διάφοροι χοροί Αναγεννησιακοί όπως η «Σακόνι» κι η «Πασσακάλια»** που ήταν ένα θέμα συγκεκριμένο το οποίο εξελισσότανε. Πολύ σημαντική

Σακόνι έχει γράψει και ο Μπάχ έχει αποτυπώσει κι ένα από τα κορυφαία έργα για τους κλασικούς βιολιστές. Η Σακόνι, είναι ένα «Έβερεστ» που πρέπει να μελετήσεις 2-3 χρόνια σαν μουσικός για να μπορέσεις να το κατακτήσεις αλλά μέσα από τη Σακόνι του Μπάχ μπορείς να καταλάβεις όλη αυτή τη φιλολογία και τη βιολιστική γλώσσα. Δεν είναι τυχαίο που οι βιολιστές δείχνουνε τα εργαλεία της σκέψης τους με αυτό τον τρόπο.

Έτσι λοιπόν αν θυμηθούμε ότι υπήρχε αυτή η τάση και αυτή η διαδικασία στους βιολιστές, μπορούμε να καταλάβουμε τι σημαίνει για μας ένας Πυρρίχιος χορός, είναι μια ζωντανή παράδοση που την έχουμε, την έχουμε στα «**Αναστενάρια**», ...(ΟΡΓΑΝΙΚΟ)... αυτό είναι κάτι που ακούγεται στα Αναστενάρια πολλές φορές όταν μεταφέρουν τις εικόνες, την έχουμε και στον **Χανιώτικο Πεντοζάλη**

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Πρέπει το δοξάρι να μπορεί να παίξει γρήγορα και να δώσει αυτή τη φωτιά, είναι από τις μελωδίες που σας είπα ότι δείχνουν ότι υπάρχει αυτή η κατεύθυνση η φωνητική και η κατεύθυνση η οργανική, είναι μελωδίες οργανικής παράδοσης.

Τώρα, υπάρχουνε χοροί που έχουν εξελιχθεί με αυτό τον τρόπο, κι από εκεί προέκυψαν και κάποιοι **Ζεϊμπέκικοι χοροί**, σκεφτείτε λίγο πως ακούγεται η λέξη **Καρσιλαμάς** αν την ακούσουμε σαν τη λέξη «Εγκάρσιος», αν ακούσουμε τη λέξη «Λαμάς», αν ακούσουμε τη λέξη «Εγκάρσι-Λάμες», δηλαδή πολλές φορές αποτυπώνεται από το όνομα του χορού, από τον αντικρουστό χορό, κάτι που έχει να σχέση με τη λάμα ή με το σπαθί και είναι τώρα ευκαιρία να παίξω και ένα «**Χορό σπαθιών της Καππαδοκίας**»

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ)

Και βάζω την Καππαδοκία στα παραδείγματα για να σας κάνω τώρα ένα μεγάλο ταξίδι απ' την Αμερική και να σας πάω στη Μικρά Ασία και να μπορέσω να σας δείξω ίσως προϊστορικά τι φέρανε αυτοί οι άνθρωποι από τις μνήμες τους, γιατί η αλήθεια είναι ότι μετά το 1922 ήρθε πάρα πολύ Ζεμπέκικο και Απτάλικο στον Πειραιά, έτσι δεν είναι; Καταλαβαίνουμε όλοι ότι ήταν ένας από τους βασικούς ρυθμούς που καθόρισε το Ρεμπέτικο, μαζί με το Χασάπικο και λιγότερο βέβαια αυτοί οι κυκλικοί χοροί όπως ο Συρτός και ο Καλαματιανός, εκεί πέρα στην επάνοδο και την αναβίωση των ρυθμών των αρχέγονων της Μικράς Ασίας όπως είναι το Ζεμπέκικο, έχουμε δυο καταπληκτικούς βιολιστές, έχουμε το **Δημήτρη Σέμση και τον Ογδοντάκη** που ήταν σε μια αέναη αντιπαράθεση τόσο που κάποιες φορές δεν μπορείς να καταλάβεις ποιος απ' τους δυο παίζει, είχαν καταφέρει ο ένας και μιμούνταν τον άλλον στο παίξιμο. Βέβαια ο Σαλονικιός (Σέμσης) ξεχώριζε για τη σπιρτάδα του και ο Ογδοντάκης ξεχώριζε για την ηδυπάθειά του. Ο Ογδοντάκης ήταν κάτι που το «σερβίριζε» αυτό την ώρα που έπαιζε. Ας παίξουμε το Απτάλικο στην εκτέλεση του Ογδοντάκη για να το δούμε αυτό.

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ ΑΠΤΑΛΙΚΟ)

Προσπαθώ να μπω όσο μπορώ στη βιολιστική γλώσσα του Σέμση αλλά δε με αφήνει ο Σαλονικιός γιατί ξυπνάει κι ένα Βαλκανικό ρεύμα λόγω του ότι έχω καταγωγή απ' τη Θεσσαλονίκη και αυτά αντιπαλεύονται πάντα μεταξύ τους. Η αλήθεια είναι ότι εμάς μας έχουνε μάθει οι χορευτές να τα παίζουμε αυτά, γιατί μετά τη διαδικασία της ακρόασης, πάντα έρχεται ο χορευτής ο οποίος δίνει και παίρνει και εδώ να θυμηθώ άλλον ένα χαμένο φίλο μου το **Σόλωνα το Λέκκα** ο οποίος ήταν καταπληκτικός στο Απτάλικο και στον Αμανέ και μας έχει αφήσει μεγάλη παρακαταθήκη από ερεθίσματα μαζί με όλη την παρέα της Μυτιλήνης, το **Νίκο τον Μπινταγιάλα** να θυμηθώ επίσης και τη συνεργασία μου με το **Νίκο τον Καρατάσο** που είχε συνεργαστεί με τον Ογδοντάκη και θυμόταν ιστορίες από τότε που ήταν δεκάξι χρονών με τον Ογδοντάκη και μας τον έφερνε πιο κοντά. Η αλήθεια είναι ότι για μερικά χρόνια εμείς ζήσαμε μαζί με αυτούς σαν να τους είχαμε δίπλα μας, σαν να ήτανε παππούδες μας, σαν να ήταν φίλοι, σύντροφοι, γιατί τους ακούγαμε συνέχεια και προσπαθούσαμε να καταλάβουμε σε μια περίοδο που δεν ήταν όπως στη σημερινή που υπάρχει το βίντεο, όλα ήταν αναλογικά τότε, έπρεπε με το αυτί και με τη μνήμη να πας και να ενστερνιστείς όλο αυτό που υπήρχε και να το βγάλεις μέσα από την ψυχή σου.

Οπότε όλοι αυτοί οι άνθρωποι, όπως και ο **Παναγιώτης (Κουνάδης)** που μας έδωσε σε μια περίοδο η οποία δεν ήταν καθόλου εμπορικά χρήσιμη, όλο αυτό το υλικό και τις πληροφορίες, μας βοήθησε να μπούμε μέσα στην εποχή και να τη ζήσουμε και έτσι να μπορέσουμε να τη φέρουμε κι εμείς σήμερα και με μεγάλη αγάπη στους επόμενους, στις επόμενες γενιές και στους μαθητές. Χαίρομαι πάρα πολύ γιατί υπάρχει σήμερα μια αναγέννηση, ασχολείται με αυτό το είδος πάρα πολύς κόσμος κι όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό και είναι ένα φαινόμενο που αρχίζει να γίνεται πανευρωπαϊκό και παγκόσμιο. Το Ρεμπέτικο αναπτύσσεται, οι μουσικές παίζονται πάρα πολύ.

Τώρα να μιλήσουμε και για τον δεύτερο πυλώνα απ' τους δυο μεγάλους μαέστρους βιολιστές και διευθυντές, το **Δημήτρη το Σέμση ή Σαλονικιό** ο οποίος είχε μια σπιρτάδα στο δοξάρι πραγματικά, ήδη έφτασε αυτός καλλιεργημένος από την περίοδό του στη μεγάλη Μικρά Ασία στη δισκογραφία και ήδη ήτανε πάρα πολύ γνωστός και πάρα πολύ έμπειρος και ακόμη και αυτός ο ανταγωνισμός που είχανε, έφερε σε πάρα πολύ καλά αποτελέσματα τη δισκογραφία για δυο δεκαετίες κι έτσι απολαύσαμε πάρα πολλά κομμάτια και πάρα πολλές ηχογραφήσεις και πάρα πολλούς οργανικούς σκοπούς από αυτόν. Απ' το Δημήτρη Σέμση διάλεξα να παίξω τον «**Αϊδινικό Ζεμπέκικο**». Να πω για τη λέξη Αϊδίνικος εδώ μια στιγμή, πριν έπαιξα τον Αϊδινικό χορό που είναι καρσιλαμάς. Για τους Μυτιληνιούς Αϊδίνικος είναι ένας γρήγορος καρσιλαμάς και αυτό σημαίνει ότι σε κάθε περιοχή τοπικά ο χορός παίρνει μια δική του χρήση ...ΟΡΓΑΝΙΚΟ-ΑΪΔΙΝΙΚΟΣ ΖΕΪΜΠΕΚΙΚΟΣ)...

Ένα μικρό δείγμα βέβαια είναι λογικό τα ακούτε από την ίδια χροιά και το ίδιο βιολί αλλά νομίζω ότι κάπως μπορείτε να καταλάβετε ότι υπάρχουν κάποια στοιχεία μέσα που συνιστούν αυτή τη διαφορά στη βιολιστική γλώσσα του καθενός. Αυτός ο τρόπος και όλες αυτές οι μουσικές πληροφορίες βοήθησαν την επόμενη σειρά μετά των μουσικών, όπως αυτών που είχαν το μπουζουکی να έχουν μια μεγάλη παρακαταθήκη ρεπερτορίου.

Και για να φέρω ένα μικρό παράδειγμα γι αυτό να πω **πώς μπορεί να ταξιδέψει μια μελωδία**. Έχουμε ας πούμε το παράδειγμα του Μοντανάρη «Ντρίγκα τα ποτήρια»

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ -ΝΤΡΙΓΚ ΤΑ ΠΟΤΗΡΙΑ)

Μπορεί αυτό να το πάρει ο Τσιτσάνης και να το κάνει

(ΟΤΑΝ ΠΙΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΤΑΒΕΡΝΑ...)

Μπορεί να το πάρει και να το κάνει εισαγωγή

(ΝΑ ΓΙΑΤΙ ΓΥΡΝΩ ΜΕΣ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ...)

Δηλαδή βλέπουμε ότι υπάρχουνε μελωδικά ψήγματα μέσα σε όλο το προηγούμενο ρεπερτόριο, υπάρχει ένα συνεχές αντιδάνειο και αυτό ήταν και είναι μια καλή αφετηρία για να καταλάβει κάποιος τη μουσική γλώσσα

Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο «Καροτσέρης»

(ΟΡΓΑΝΙΚΟ-ΚΑΡΟΤΣΕΡΗΣ)

Ο (Απόστολος) Χατζηχρήστος τον άκουσε όμως αλλιώς

(ΚΑΡΟΤΣΕΡΗ ΤΡΑΒΑ)

Έτσι λοιπόν και για μας με το βιολί είναι πολύ εύκολο να παίρνουμε και να αλλάζουμε το ρεπερτόριο του μπουζουκιού και να το

περνάμε στο βιολί, όπως επίσης κάνει και το μπουζούκι για πολλά χρόνια και αυτό βοηθάει κάπως τις ορχήστρες να σχηματίζονται και έτσι έχουμε ας πούμε μια πολύ απλή φόρμα όπως είναι το σαντουρο-βιολί το Σμυρνέικο η οποία όμως μετά ξαφνικά μαζί με τον κιθαρίστα-τραγουδιστή γίνεται ένα κουαρτέτο και με τον ίδιο τρόπο έχουμε το κουαρτέτο το Ρεμπέτικο της Τετράδος ή αντίστοιχα στη Δημοτική μουσική έχουμε το βιολί με το λαούτο σαν νησιώτικη ζυγιά και μαζί με ένα κλαρίνο και ένα κρουστό έχουμε τη Δημοτική κομπανία που είναι πάλι τέσσερεις, βλέπουμε ότι συνήθως δηλαδή ο τρόπος που τα όργανα και οι μουσικές οικογένειες φέρνουν αυτή τη γλώσσα σε επικοινωνία, ομαδοποιούνται και κάνουν όλη αυτή τη μεγάλη ποικιλία της μουσικής.

Αυτό λοιπόν πιστεύω ότι είναι μια θεώρηση, αν μπορέσουμε να καταλαβαίνουμε τη μουσική γλώσσα και αν μπορούμε αυτή τη μουσική γλώσσα να την καταλαβαίνουμε σαν μουσικές φράσεις και σαν ένα είδος, αυτό θα μας δώσει πάρα πολλή έμπνευση και στον αυτοσχεδιασμό και στο να γίνουμε καλύτεροι ακροατές, καλύτεροι χορευτές, καλύτεροι μουσικοί. Ευχαριστώ.

(ζητά το κοινό από τον Γκουβέντα παραπάνω πληροφορίες/επεξηγήσεις για τη Βυζαντινή-εκκλησιαστική μουσική που ανέφερε πρωθύστερα)

Η παράδοση η Βυζαντινή είναι όσων χρόνων είναι ο αιώνας μας. Φανταστείτε ότι οι πρώτοι Βυζαντινοί ύμνοι ξεκίνησαν να ψάλλονται από τα χρόνια του Χριστού, όλοι ξέρουμε ότι υπάρχει διαδοχή από την αρχαία θρησκεία στη Βυζαντινή και τελικά χάνεται στο βάθος του χρόνου όλο αυτό το μελωδικό μοντέλο που έχουμε μέσα στην εκκλησία. Δεν είναι ότι δημιουργήθηκαν αυτές οι μελωδίες από το μηδέν και το 1 μχ. Από τότε που ξεκίνησε όλη αυτή η διαδικασία και μέχρι το 2024 που έχουμε τώρα, κάθε βδομάδα και κάθε μήνα, το ρεπερτόριο της εκκλησίας μεταβάλλεται σύμφωνα με το εορτολόγιο. Αυτό που είναι σαφές όμως είναι ότι υπάρχουν **οκτώ Ήχοι βυζαντινής μουσικής** και κάθε Κυριακή ψάλλεται ένας ήχος οπότε κάθε οκτώ Κυριακές πηγαίνοντας στην εκκλησία, ξαναπηγαίνουμε στον πρώτο Ήχο. Υπάρχει ο 1^{ος}, ο 2^{ος}, ο 3^{ος}, ο 4^{ος}, ο Πλάγιος 1^{ος}, Πλάγιος 2^{ος}, ο Βαρύς και ο Πλάγιος 4^{ος}. Το υλικό είναι κάτι που ακούγεται και περνάει μέσα στα αυτιά του κόσμου, οπότε είναι ήδη μια επαφή με την προφορική παράδοση. Είναι απέραντο, είναι ωκεανός όλα αυτά που συμβαίνουν και επειδή είναι πάρα πολύ μεγάλη η δική μας ιστορία και λέω δική μας γιατί έχει να κάνει και με τη γλώσσα, στην ουσία **ότι ισχύει για την Ελληνική γλώσσα ισχύει και για την Ελληνική μουσική**. Είναι μια έκφραση η οποία έχει πάρα πολλές ταυτότητες. Ευχαριστούμε πολύ όλους σας. Χαίρετε.

Ωραίο στιγμιότυπο συνάντησης μπροστά στην έκθεση οργανοποιίας:

Δημήτρης Μαντζούρης (ΚΕΠΕΜ)-Γιώργος Τσάμπρας (Δημοσιογράφος)-Παναγιώτης Κουνάδης (Συλλέκτης) -Άρης Κώτσας (Ερευνητής)-Χρήστος Βλάχος (Συλλέκτης γραμμοφώνων-ραδιοφώνων)

Συναυλίες Σάββατο 12 Οκτώβρη 2024

16:15 - 16:30 Χορευτικό Συλλόγου Μικρασιατών Αιγάλεω «Νέες Κυδωνιές»
[εξωτερική σκηνή]

Χορευτές: Ρίγος Γεώργιος, Ρίγος Παναγιώτης, Ρίγος Νικόλας, Κουγιουμτζής Παναγιώτης, Μιλιώνης Παναγιώτης, Βενετοπούλου Παναγιώτα, Τaráνη Βασιλική, Κουγιουμτζή Σοφία, Καρβούνη Αλεξάνδρα, Σκοπελίτου Έφη, Κουκουλάκη Μαρία, Τσακίρη Καίτη, Τσουρουφλή Βάνα, Κοσμά Κική, Κολέτσα Βίκυ.

16:35 - 17:00 Ρεμπέτικο Σύνολο Μουσικού Σχολείου Αθήνας (δ/νση Γιώργος Τσέρτος) [εξωτερική σκηνή]

17:00 - 17:45 Ρεμπέτικο σχήμα (Σάκης Νικολετόπουλος - Κατερίνα Νιάνιου - Στέλιος Παπαδόπουλος - Γιάννης Μαστροθεοδώρου) [εσωτερική σκηνή]

17:45 - 18:30 Συγκρότημα Γιώργου Ζορμπά - guest Μαρία Κατινάρη (Γιώργος Ζορμπάς - Τάσος Κακλαμάνης - Θανάσης Καμπάς - Δάνης Τζαμτζής - Κώστας Σπηλιόπουλος) [εξωτερική σκηνή]

18:30 - 19:15 «Άσπρα Πουλιά» -Αφιέρωμα στον Κώστα Μπέζο (Γιάννης Νιάρχος - Θοδωρής Σκόνδρας - Σωτήρης Λέτσιος - Κωστής Κωστάκης - Παναγιώτης Διαμάντης) [εσωτερική σκηνή]

19:15 - 20:00 Παράσταση Καραγκιόζη «Το μπουζουξίδικο του Καραγκιόζη»
Άθως Δανέλης [εξωτερική σκηνή]

20:00 - 20:45 “America” - Δημήτρης Μυστακίδης [εσωτερική σκηνή]

20:45 - 21:00 Ρεμπέτικο Τρίο (Βασίλης Σκούτας- Δημήτρης Μηταράκης -Γιάννης Ζαρίας) [εξωτερική σκηνή]

FOTO IN.GR

22:15 - 23:00 Ιφιγένεια Ιωάννου & Eivala band (Ιφιγένεια Ιωάννου, Πέτρος Παπαγεωργίου - Αντώνης Καλιούρης, Σάκης Καρακώστας - Θανάσης Βαλάσκας - Παναγιώτης Λοΐζου - Θοδωρής Μαραϊδώνης) [εξωτερική σκηνή]

(Φωτογραφία από IN.GR)

23:00 - 01:00 Κεντρική συναυλία Σαββάτου, αφιερωμένη στον Αγάθωνα Ιακωβίδη

Μουσικοί:

Αντώνης & Θοδωρής Ξηντάρης - Νίκος Τατασόπουλος - Νίκος Πρωτόπαπας- Αργύρης Νικολάου - Δήμος Βουγιούκας - Κυριάκος Γκουβέντας.

Τραγουδιστές/τριες:

Βάσια Βουγιουκλή - Γιάννης. Λεμπέσης - Δημήτρης Μυστακίδης - Αντιγόνη Μπασακάρου - Εύα Ξένου - Άντζελα Ορφανού - Σωτήρης Παπατραγιάννης - Κατερίνα Τσιρίδου *[εσωτερική σκηνή]*

Άποψη κεντρικής σκηνής

Γιάννης Λεμπέσης

Άντζελα Ορφανού

ΟΜΙΛΙΕΣ

ΒΙΒΛΙΟ-ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ

Κυριακή 13 Οκτώβρη 2024

Ομιλίες - παρουσιάσεις [εσωτερική σκηνή]

11:30 - 11:50 Πρόλογος Αρχείο Ελληνικής Μουσικής «Grecous»

12:00 - 12:20 «**Ρεμπέτικο & Πολιτική**» Δημήτρης Μανιάτης (δημοσιογράφος, συγγραφέας)

12:30 - 12:50 «**Rebetiko Sealabs**» Μάκης Δρυμώνας (ιδρυτής Rebetiko Sealabs)

13:00 - 13:20 «**Ρεμπέτικο & ραδιόφωνο**» Γιώργος Τσάμπρας (δημοσιογράφος)

13:30 - 13:50 «**Ρεμπέτικο & τηλεόραση**» Νικόλας Αγγελίδης (δημοσιογράφος)

14:00 - 14:30 Παρουσίαση βιβλίου «**Μάρκος ο Συριανός - Μάρκου Βαμβακάρη Άπαντα**» - Γιώργος Θανόπουλος & Διονύσης Μανιάτης (ερευνητές- συγγραφείς)

14:40 - 15:15 Μουσική Παρουσίαση βιβλίου «**Μαρίκα Νίνου - Σαν άστρο εβασίλεψα**» - Κατερίνα Τσιρίδου, Τάσος Κακλαμάνης & ορχήστρα

15:30 - 16:30 Μουσική Παρουσίαση βιβλίων «**Από το κορίτσι του τεκέ στο Χάραμα Καισαριανής**» - Γιάννης Τσιαντής & ορχήστρα

Συναυλίες Κυριακή 13 Οκτώβρη 2024

16:30 - 17:15 **«Ρεμπέτικη ΦαΤριάς» (Κύπρος) - Τα ρεμπέτικα της Σμύρνης και του Πειραιά** (Άννα Μοσφίλη - Μάριος Γεωργίου - Αποστόλης Κωνσταντίνου) *[εξωτερική σκηνή]*

17:15 - 18:00 **«Και εγένετο ζεϊμπέκικο»** (Δημήτρης Κρανίδας - Δημοσθένης Καραχριστοδούλου - Νίκος Μουργελάς - Αποστόλης Σαμαράς *[εσωτερική σκηνή]*)

18:00 - 18:45 **«Pireus» (Σουηδία) & Χαρούλα Τσαλπαρά** (Robert Folsch - Μαρία Στέλλα - Παναγιώτης Διαμάντης) *[εξωτερική σκηνή]*

18:45 - 19:30 **«Αφιέρωμα στους Μάρκο Βαμβακάρη & Απόστολο Χατζηχρήστο»** (Αντώνης Αινίτης - Γιώργος Κουτουλάκης - Εβελίνα Αγγέλου - Δημήτρης Κουκουλιτάκης *[εσωτερική σκηνή]*)

19:30 - 20:30 **Παράσταση Καραγκιόζη «Ο γάμος του Σταύρακα»** (Κώστας Σπυρόπουλος) *[εξωτερική σκηνή]*

20:30 - 21:15 **«Το Γνωστό Τρίο»** (Τάσος Γιαννούσης - Παναγιώτης Κατσιμάνης - Αντώνης Τζήκας) *[εσωτερική σκηνή]*

21:15 - 22:00 **«ΚΟΜΠΑΝΙΑ»** (Σωτήρης Παπατραγιάννης - Ανδριάννα Αχιτζάνοβα, Θοδωρής Πετρόπουλος - Τζίμης Γκίνης - Γιώργος Παπαδόπουλος - Μιχάλης Δάρμας - Κώστας Σπυράτος) *[εξωτερική σκηνή]*

22:00 - 22:30 **Μάρθα Φριντζήλα** *[εσωτερική σκηνή]*

22:30 - 00:30 **Κεντρική συναυλία Κυριακής, αφιερωμένη στον Μπάμπη Γκολέ:**

«Γράμμα στον Μπάμπη» - Εισαγωγή από το θέατρο σκιών του Κώστα Μακρή

Μουσικοί: Αντώνης & Θοδωρής Ξηντάρης - Νίκος. Πρωτόπαπας - Δήμος Βουγιούκας

Τραγουδιστές: Ακριβή Αποστολάτου - Μανώλης Δημητριάδης - Ανθούλα Μίχου - Χρυσή Παπαγιαννούλη - Σωτήρης Παπατραγιάννης - Αφεντούλα Ραζέλη - Μπάμπης Τσέρτος - Κατερίνα Τσιρίδου - *[εσωτερική σκηνή]*

Χορεύουν: Γιώργος Μαγιάκης & ομάδα Πατρινών χορευτών

Ομιλίες - παρουσιάσεις [εσωτερική σκηνή]

12:00 - 12:20 «Ρεμπέτικο & Πολιτική» Δημήτρης Μανιάτης (δημοσιογράφος, συγγραφέας)

Ο τίτλος Ρεμπέτικο και Πολιτική θα μπορούσε να είναι και υπερβολικός. Η Πολιτική ως εγγενής διαδικασία του ανθρώπου εμπεριέχεται στην κάθε δημιουργία και εκφραστική του κίνηση ή εγχείρημα. Και είναι αδιαίρετη με το ύφος και τις επιλογές του. Άρα το Ρεμπέτικο περιέχει Πολιτική αλλά και δεν περιέχει πάντα.

Στις ιεραρχήσεις των λαϊκών δημιουργών έμπαινε η Κοινωνική Διαμαρτυρία, ο Υπαινιγμός για την πραγματικότητα του Ενεστώτα Χρόνου, ακόμη και σε πολλές περιπτώσεις η αποσαφηνισμένη πολιτική και κοινωνική στάση. Το 1932 ο Παναγιώτης Τούντας γράφει το τραγούδι «Ο Εργάτης»: Είμαι εργάτης τιμημένος/ όπως όλη η εργατιά/και τεχνίτης ξακουσμένος/λεοντάρι στη δουλειά. (Κ. Ρούκουνας). Ο Μάρκος: «Όσοι έχουνε πολλά λεφτά». Ο Π. Τούντας το 1934: «Εγώ είμ' η μπολσεβίκια» (Ρόζα). Ο Ρούκουνας: «Η Κρίσις». «Οι φόροι και τα κόμματα φέραν αυτή την κρίση/ που κάνανε τον άνθρωπο να μην μπορεί να ζήσει».

Το πολιτικό τραγούδι είναι το υποσύνολο του κοινωνικού τραγουδιού. Το κοινωνικό τραγούδι είναι αυτό που έχει ευρείες κοινωνικές αναφορές, ζητήματα που αφορούν τις διεργασίες που συντελούνται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Το πολιτικό τραγούδι έχει μια μερικότητα, μια ειδικότητα. Μιλάει πιο συγκεκριμένα πάνω στο πολιτικό επίδικο, πάνω στις πολιτικές εκφράσεις, πάνω στις πολιτικές αντιθέσεις, στους πολιτικούς οργανισμούς κατά Κ. Βεργόπουλο.

Το Ρεμπέτικο δεν είναι Πολιτικό Τραγούδι. Δεν κάνει Πολιτική. Δεν προτείνει ολοκληρωμένα πολιτικά μοντέλα. Δεν κάνει κομματισμό. Η Πολιτική συχνά διαπερνά το Ρεμπέτικο ακόμη και στις πιο θαρραλέες της όψεις. Όταν ο Γενίτσαρης γράφει για τον Στέλιο τον Καρδάρη, τον Κοκκινιώτη σαμποτέρ, κομμουνιστή, ΟΠΛΑτζή που εξόντωσαν μικρό παιδί οι δωσίλογοι. Τον Σαλταδόρο. Ή όταν ο Νίκος Μάθεσης γράφει για τον Άρη Βελουχιώτη. Η Πολιτική δεν το διαπερνά κιόλας. Το Ρεμπέτικο, σε πολλές εκδηλώσεις του βασικά διατηρεί το αταξινόμητο του δημιουργού και εκφραστή του.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι που μπορεί κάποιος να κάνει πρόσληψη της σχέσης (;) Ρεμπέτικου-Πολιτικής. Είναι πολιτικό τραγούδι; Αμιγώς όχι. Είναι κοινωνικό; Είναι (και) κοινωνικό. Και προφανώς είναι Τραγούδι που παρακολουθεί τις κοινωνικές διεργασίες, τις προβλέπει, τις σαρκάζει, τις αποδομεί, τις ανασυνθέτει, τις σχολιάζει.

Πώς όμως το διάβασαν οι πολιτικές δυνάμεις;

Εδώ απαιτείται να υπενθυμίσουμε δύο αναγκαία πλαίσια. Το ένα είναι η Λογοκρισία. Και έχει σημασία αυτή ως θεσμική τομή αποκλεισμού και δημιουργικού φρονηματισμού. Και το λέμε αυτό διότι αφού σημειώθηκε αυτή η οριακή και ακραία μορφή αποκλεισμού και στιγματισμού

της Τέχνης, το προφανές είναι πως ο Μεταξάς, οι ελίτ, ένα μέρος των ελίτ όπως εκφραζόταν πολιτικά από την τότε Εξουσία δικτατορική και μη, είδε το Ρεμπέτικο σε αντίστιξη με το δικό του κοινωνικό μοντέλο. Βεβαίως το ταύτιζε με το Λούμπεν, το παραβατικό, ή έναν απεχθή ανατολισμό που δυσκόλευε την κοινωνική εξέλιξη ή έθετε εμπόδια στον λεγόμενο επί Μεταξά Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό. Απαγορεύθηκε όχι μόνον ο στίχος μα και το μουσικό μόρφωμα. Και εδώ απαιτείται μια βασική σημείωση: δεν απαγορεύτηκαν απλώς και μόνον τα χασικλίδικα τραγούδια ή οι αμάνέδες επί Μεταξά. Το 1937 απαγορεύεται και το τραγούδι Οι Αδικοπνιγμένοι του Κ. Ρούκουνα που αφορά ένα ναυάγιο, μια σύγκρουση караβιών ειδικότερα έξω από τον Πειραιά. Ειδικά: Φωτογραφήθηκε το 1937, με αφορμή το ναυάγιο του τρεχαντηριού “Ανάστασις”, στις 1/8/1937, στις 10 το βράδυ, κατά τη σύγκρουσή του με το ατμόπλοιο “Ύδρα” (Υδράκι) στην Πειραιϊκή, κοντά στο κέντρο Παρλαμά, στο βασιλικό περίπτερο. Ο Παρλαμάς μάλιστα έσπευσε πρώτος διασώστης. Πνίγηκαν 24 άνθρωποι. Το τραγούδι απαγορεύτηκε από τη δικτατορία του Μεταξά και διατάχθηκε η κατάσχεση των δίσκων του. «Δυο καπετάνιοι κάνανε μεγάλη απροσεξία/και τόσοσ κόσμος πνίγηκε χωρίς καμιά αιτία».

Τι θέλω να πω: Η Λογοκρισία δεν διαβάζει απλώς το Ρεμπέτικο ως λούμπεν ή μερικό παραβατικό είδος, μα ως ένα συνολικό ανατρεπτικό είδος, άρα ως Πολιτικό.

Εδώ αξίζει να πούμε πως η λογοκριτική διαδικασία διευκολύνθηκε από μια εξίσου ρεμπετομάχα δημοσιολογία. Και εδώ ερχόμαστε στο δεύτερο πλαίσιο και ίσως πολύ ακανθώδες: Την σχέση του Ρεμπέτικου με την Αριστερά. Προσωπικά δεν ανήκω σε εκείνους που σχηματικά βλέπουν μια μετωπική σύγκρουση για χρόνια μεταξύ ΚΚΕ και Ρεμπέτικου. Και παρά το γεγονός πως δημοσιολόγοι που ήταν προσκείμενοι ή ακόμη και οργανικοί διανοούμενοι - όπως ο Α. Ξένος του Κόμματος ή ενός ρεύματος της Αριστεράς - και ταυτόχρονα πολέμιοι του τεκέ, του αμανέ, του μπουζουκιού, τις χασισικής συνιστώσας του είδους, κατά Βλησίδη, το φαινόμενο δεν ήταν καθολικό ούτε αφορούσε τους πάντες. Χθες ο Κουνάδης που τον ρώτησα είτε μια τρομερή φράση: Και το ενίσχυσε με την μαρτυρία για τον μουσικό ταβερνιάρη κομμουνιστή Σαλαπατάρα: Άλλο η ηγεσία του κόμματος άλλο ο απλός λαός και η βάση του. Να πως επίσης, πως ο πιο γόνιμος διάλογος για το Ρεμπέτικο έγινε σε αριστερά έντυπα. Βέβαια η Αριστερά και η ορθόδοξη και μετά το ρήγμα του '68 η ανανεωτική, έδινε σχήματα που ήθελε στο είδος. Σχεδόν οι περισσότεροι διανοητές, ακόμη και ο Μίκης, είχαν μια παλινωδία με το μουσικό είδος. Το απόκοβαν από τον πυρήνα του. Το τεμάχιζαν ή τον ερμήνευαν κομμάτι κομμάτι και όχι ως ένα συνολικό πολεπίπεδο είδος που προφανώς και δικαίως εμπεριείχε και τις παραβατικές απολήξεις της. Εδώ θα πρέπει να γίνει υπόμνηση στην Έλλη Παπαδημητρίου του περίφημου Κοινού Λόγου: «Πιστεύω πως το ρεμπέτικο, τα μπουζούκια, οι πλάκες τους κι' οι “παραφυάδες τους” εκφράζουν άμεσα όπως και το δημοτικό τραγούδι, στο αντίστοιχο περιβάλλον, το πάθος και την έμπνευση των κοινών ανθρώπων, των κοινών Ελλήνων. Εκφράζουνε λύπη, μεράκια, διονυσιασμό και αγάπη της ζωής βαθύτατη, ακατανίκητη και μέσα στον πόνο. Κι' αυτά όλα σε γλώσσα μουσική άρτια, με σχήματα μουσικά λεπτά και στερεά που ξεπερνούνε την πρόσκαιρη, εποχιακή και τοπική σημασία. Κανένα “έντεχνο” είδος δεν έδωσε ως τώρα τίποτα με ανάλογη αξία. Μάλιστα είναι αφέλεια να ονομάζονται όλα τ' άλλα είδη “έντεχνα” και το λαϊκό τούτο είδος ν' αποξενώνεται σιωπηρά σαν “άτεχνο”. Άτεχνο το πιο σύνθετο και λεπτεπίλεπτο, δύσκολο είδος - αν και ως τα τώρα άγραφο, αν και παρουσιάζει τελευταία αρκετές μουσικές εύκολες λύσεις - αλλά και πάλι δεν του φτάνουνε τα πεντάγραμμα της Δύσης για να γραφτεί πιστά. Ίσως μάλιστα οι τεχνικές του δυσκολίες εξηγούνε - ως ένα βαθμό - την σημερινή άγνοια...». (Αυγή, έρευνα του Μάρτη του 1961 για το ρεμπέτικο). Να μια υποστηρικτική προοδευτική φωνή που πρέπει να εγγράφεται ζωηρά σε εκείνον έστω τον μεταπολεμικό διάλογο. Είναι πάντως γεγονός πως πολλαπλοί ηθικοί πανικοί ενώθηκαν πάνω στην πολεμική τους για το Ρεμπέτικο, και ένα μέρος τους είχε καταγωγή από την αριστερή δημοσιολογία.

Πώς το διαβάζουν σήμερα;

Σήμερα έγιναν βήματα πια. Και τα οφείλουμε σε δύο παραμέτρους. Το προχώρημα της έρευνας. Και το βιωματικό παίξιμο ενός πιο άγνωστου και μεγάλου ρεπερτορίου από μια νέα σκηνή του Ρεμπέτικου που σπάει κάθε προκατάληψη, σχήμα και εμβολιασμό του είδους με ιδεοληψίες.

Οι πολιτικές αριστερές νεολαίες όπως η ΚΝΕ που κάνει το μεγαλύτερο Φεστιβάλ, φιλοξενεί σχήματα, ενώ και υπήρξε βιβλίο από τον Στέφανο Λουκά, στέλεχος του ΚΚΕ με έκδοση του κόμματος για το θέμα.

Μεσοστρώματα αναζητούν ως ιερό δισκοπότηρο την χαμένη λαϊκότητα των πραγμάτων. Πέφτουν πάνω στον Μάρκο, τον Μπάτη, την Παπαγκίκα, τον Σκαρβέλη, την ανανέωση του Γκολέ ή του Αγάθωνα. Πάνω στην αναβίωση του '60 με τα extended play ή της Μεταπολίτευσης με την Ρεμπέτικη Κομπανία και τα άλλα σχήματα και δημιουργούς. Την Πάτρα, τον Κακούργο, τις πάλαι ταβέρνες στην Άνω Πόλη στην Θεσσαλονίκη, την Σύρα, τα νησιά.

Σήμερα μια εγκάρσια τομή έχει ανοίξει στην νεότερη μουσική έκφραση που ερευνά, μελετά, ανανεώνει, ξαναπαίζει το Ρεμπέτικο απενοχοποιημένα και έστω χωρίς τις βοηθητικές διαχύσεις άλλων εποχών.

Ήταν κατά τη χούντα και τη Μεταπολίτευση που αντικρίσαμε την πραγματική γέννηση ενός πιο ολοκληρωμένου φαινομένου που θα ονομάζαμε πολιτικό τραγούδι, το οποίο απασχόλησε πολύ διανοούμενους συνθέτες όπως τον Μίκη Θεοδωράκη και τον Θάνο Μικρούτσικο. Ήδη τον Μίκη με τον Επιτάφιο. Ήδη τον Θάνο με τα Πολιτικά Τραγούδια, την Μουσική πράξη για τον Μπρεχτ, την Καντάτα.

Ένας νέος κύκλος πολιτικού τραγουδιού γεννήθηκε στην Ελλάδα τα χρόνια που ακολούθησαν την παγκόσμια οικονομική κρίση. Από το 2008 και μετά, δημιουργήθηκε μια νέα μουσική σκηνή με αφορμή τη δολοφονία του 15χρονου Αλέξη Γρηγορόπουλου από έναν αστυνομικό, τη δολοφονία του ράπερ, Παύλου Φύσσα, από ένα μέλος του ακροδεξιού κόμματος «Χρυσή Αυγή», και πιο πρόσφατα τη δολοφονία του ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβιστή, Ζακ Κωστόπουλου (zackie). Τα περιστατικά αυτά πυροδότησαν σημαντικά κοινωνικοπολιτικά κινήματα ιδίως επειδή συνέπεσαν με ένα νέο κοινωνικό φαινόμενο που δεν υπήρχε τα προηγούμενα χρόνια, τη συγκρότηση της ακροδεξιάς πολιτικής έκφρασης.

Από εκεί και πέρα, το πολιτικό τραγούδι άρχισε να απλώνεται, να διακλαδίζεται, να ενοποιείται και να ταξινομείται μέσα στην ιστορία του ελληνικού τραγουδιού. Πολιτική στάση στο τραγούδι αποτέλεσε ακόμα και η έκφραση της μοναξιάς, ακόμα και η στάση του καλλιτέχνη απέναντι στην πολύ δύσκολη Αθήνα, στην πόλη, στην γυναικοκτονία και σε μορφές της ομοφοβίας. Το πολιτικό τραγούδι είναι πολύ πιο σύνθετο τώρα, πιο υπαινικτικό.

Το πολιτικό τραγούδι σήμερα δεν υπολείπεται του πολιτικού τραγουδιού της Μεταπολίτευσης, απλά είναι πιο δύσκολο να το βρεις ίσως ή η αποστροφή στην επίσημη Πολιτική το ρυμουλκεί σε ένα πιο υπαινικτικό είδος. Τότε η νεολαία συγκροτούνταν πάνω στο πολιτικό μέσα από κομματικές νεολαίες, από μεγάλα φεστιβάλ, από κομματικές αντιπαραθέσεις, από φοιτητικό συνδικαλισμό.

Το Ρεμπέτικο ως είδος σήμερα είναι κτήμα πολλών νεότερων μουσικών, συχνά τέμνεται με δημιουργούς άλλων ειδών, συχνά δημιουργοί άλλων ειδών κάνουν δάνεια ρητορικής και γλώσσας του Ρεμπέτικου στις δημιουργίες τους.

Επειδή ακριβώς το είδος συνδέθηκε με μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών, με συγκροτήσεις νέων κοινωνικών υποκειμένων στις πόλεις και τα λιμάνια στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου. Επειδή ακριβώς ήταν ένα είδος που θερμομέτρησε τους κοινωνικούς κραδασμούς και τις διεργασίες μιας συγκεκριμένης εποχής, πρέπει ή και μπορεί να μελετάται ενιαία με την Συλλογική Κοινωνική Ιστορία και Κίνηση του λαού μας, με τις επιρροές και τους μοντερνισμούς στην μουσική και τον στίχο, με τις διαστρωματώσεις σε μια Κοινωνία μετάβασης που ασθενώς μα υπαρκτά συγκροτούσε ελίτ και εργατική τάξη, μεσοστρώματα και αριστοκρατία. Δεν μπορεί όμως να γίνεται κατάτμηση του είδους σε Πολιτικό ή μη, δεν μπορεί να ταυτίζεται με το λεγόμενο λούμπεν είδος ή τις επικίνδυνες - κατά Δαμιανάκο- τάξεις.

Το Ρεμπέτικο είναι η ζωή. Και η ζωή τα περικλείει όλα.

12:30 - 12:50 «Rebetiko Sealabs» Μάκης Δρυμώνας (ιδρυτής Rebetiko Sealabs)

Το «Ρεμπέτικο σίλαμπος» (<https://rebetiko.sealabs.net>) ξεκίνησε σαν ιδέα στα φοιτητικά χρόνια στα Χανιά το 2002, τότε που φοιτούσα στο Πολυτεχνείο στη σχολή Ηλεκτρονικών και Μηχανικών υπολογιστών. Εκείνη την εποχή δεν υπήρχε το ίντερνετ με τη μορφή που το γνωρίζουμε σήμερα, δεν είχες πρόσβαση στην πληροφορία με ευκολία και τον τρόπο που έχεις σήμερα. Η ιδέα ήταν οπότε να φτιαχτεί ένα εργαλείο για να ανταλλάσσουμε τραγούδια, κυρίως και σαν ένα παιχνίδι για να εξοικειωθώ με μια γλώσσα προγραμματισμού. Δεν υπήρχε YouTube (νομίζω 2006 βγήκε στον αέρα το YouTube) και για να μπει κάποιος στο ίντερνετ έπρεπε να καλέσει στο τηλέφωνο. Τα αναφέρω αυτά για να δώσω μια εικόνα του ότι όλα αυτά ήταν εντελώς πρωτόγνωρα, οπότε σε μια πρώτη αναφορά έτσι εξηγείται και η όλη απήχηση και ο αντίκτυπος που είχε τα επόμενα χρόνια σε κάποιο κόσμο που τότε αισθανόταν τις νέες τεχνολογίες να του ανοίγουν νέους ολόκληρους ορίζοντες στην επικοινωνία και στα ακούσματα. Βρισκόμασταν με φίλους σε σπίτια και σκαλίζαμε ο καθένας κάνα οργανάκι, με κασέτες μπρος πίσω, να κολλάνε οι ταινίες καθώς ξετυλίγονται στα κασετόφωνα και τα τραγούδια να τα παίζουμε μόνο από 'ΡΕ'. Ήταν μια ωραία αφορμή να βρεθούμε να παίζουμε μουσική, ο κόσμος του Ρεμπέτικου μας είχε συνεπάρει, η αυθεντική και πολύ δυνατή αποτύπωση για την προσφυγιά, τον καθημερινό μόχθο, τη φτώχεια, τον έρωτα κλπ., πράγματα που και στο σήμερα είναι επίκαιρα.

Τα καλοκαίρια κολλούσαμε εκεί στα Χανιά, είχαμε την τύχη να ζούμε σε ένα όμορφο μέρος που ακόμα δεν είχε τόσο τουριστικοποιηθεί και επιβαρυνθεί, ήταν πολύ όμορφα χρόνια και τις μέρες που δεν ήμασταν έξω για βόλτες και παρέες, θυμάμαι να κάθομαι χαλαρά το βραδάκι στον υπολογιστή να σκέφτομαι πώς θα μπορούσε να στηθεί κάτι τέτοιο. Τί ακριβώς; Να μπορούν οι ίδιοι οι χρήστες να συνεισφέρουν στην πληροφορία οριζόντια, να ανεβάζουν τραγούδια και πληροφορίες οι ίδιοι. Η διαχείριση θα επενέβαινε όσο το δυνατόν λιγότερο, θα φρόντιζε μόνο για κάποιες διορθώσεις αναπόφευκτα. Και όλες αυτές οι σκέψεις και οι βελτιώσεις επήλθαν βαθμωτά όταν παρουσιάζονταν τα διάφορα ανεπιθύμητα φαινόμενα, για παράδειγμα κάποιος κάποια στιγμή ανέβασε Μπομπ Μάρλεϋ και εκεί είπαμε πρέπει να υλοποιηθεί μια ουρά αναμονής ώστε να εγκρίνουν οι συντονιστές ποια θα μπαίνουν τελικά και θα εμφανίζονται στη βάση δεδομένων.

Τί είναι το «ρεμπέτικο σίλαμπος» και γιατί «ρεμπέτικο σίλαμπος»; Καταρχήν, η ιστοσελίδα είναι μη εμπορική, είναι μια διαδικτυακή βάση δεδομένων, κυρίως για τη δισκογραφία 78 στροφών στην Ελλάδα, με τα τραγούδια, τους στίχους, πληροφορία για τους συντελεστές κάθε τραγουδιού, πληροφορία που συνδέει το τραγούδι με γεγονότα της εποχής. Τα τραγούδια και η αντίστοιχη πληροφορία συνδιαμορφώνονται από τα μέλη της ιστοσελίδας και αυτή τη στιγμή περιέχει νομίζω πάνω από 13 χιλιάδες εγγραφές.

Όπως προανέφερα, ο όλος αρχικός οραματισμός δεν ξεπερνούσε το επίπεδο της κοντινής πα-
ρέας, σε κάποια συζήτηση σε μια παραλία στα Χανιά, για να δώσω χαρακτηριστικά μια εικό-
να είχαμε θυμάμαι μια συζήτηση με το Γιώργο το Λογιοτατίδη που διατηρούσε τότε ένα ωραίο

προσωπικό blog με παιχνιδιάρικα προγραμματιστικά κόλπα, το sealabs.net. Μου λέει δεν το βάζεις κάτω από το δικό μου domain; Δηλαδή δεν υπήρχε καν η ιδέα να «επενδυθούν» (σε εισαγωγικά) αυτά τα λίγα ευρώ το χρόνο που κοστίζει η κατοχύρωση ενός domain, οπότε μπήκε κάτω από το sealabs.net. Δεν ξέρω αν το γνωρίζετε αλλά είναι δωρεάν να τοποθετήσεις οτιδήποτε κάτω από ένα domain, στα αριστερά δηλαδή του τάδε.com και αυτό μπορεί να δείχνει σε εντελώς διαφορετικό server μηχανήμα. Παρεπιπτόντως έδειχνε σε ένα μικρό μηχανήμα στο Πολυτεχνείο Κρήτης γιατί ήθελες το μηχανήμα να είναι διαθέσιμο/διασυνδεδεμένο και να απαντά 24/7 ενώ τότε στα σπίτια έπρεπε να πάρεις τηλέφωνο για να συνδεθείς, δεν είναι όπως τώρα που ακόμα και στο σπίτι του κάποιος μπορεί να 'σηκώσει' κάποια υπηρεσία. Ωραίες εποχές, που έστω και στη ζούλα το Πολυτεχνείο σου προσέφερε τη δυνατότητα να είσαι δημιουργικός, δεν είμαι τόσο σίγουρος σήμερα ως προς τη δημιουργικότητα αν ισχύει αυτό, με την ακραία εντατικοποίηση που ακούω να έχει εφαρμοστεί, αλλά αυτό μάλλον είναι μια άλλη συζήτηση.

Η ιστοσελίδα χτίστηκε αρχικά γύρω από μια απλοϊκή βάση δεδομένων και με άξονα το διαμοιρασμό των τραγουδιών και μια βασική λειτουργία εγγραφής χρηστών. Και αυτό μόνο και μόνο για να είναι δυνατόν για κάποιον/κάποια που ανεβάζει τραγούδι να καταγράφονται οι αλλαγές του, πάνω κάτω όπως λειτουργεί σήμερα ένα σύστημα τύπου wiki. Βαθμωτά και σιγά σιγά έμπαιναν κι άλλες λειτουργίες, η δυνατότητα συζητήσεων, ένα chat που προστέθηκε για πιο άμεση επικοινωνία. Ήρθαν στην επιφάνεια τραγούδια που μέχρι τότε έπρεπε κάποιος να ψάξει πολύ για να τα ακούσει.

Το 'ραδιάκι' όμως ήταν το καλύτερό μου, γιατί εκτός από το να παίρνει και να παίζει τυχαία ένα από όλα αυτά τα τραγούδια, σου δίνει τη δυνατότητα να κάνεις τις δικές σου επιλογές, να αλληλεπιδράσεις πιο άμεσα, να παραγγείλεις στο ράδιο το δικό σου τραγούδι και να βάλεις και ένα σχόλιο. Οπότε περίμενε το κάθε τραγούδι τη σειρά του και εναλλάξ γινόταν ένα ωραίο παιχνίδι. Στη συνέχεια ενσωματώθηκε και το λογισμικό mediawiki που ουσιαστικά είναι το ανοιχτό λογισμικό που χρησιμοποιεί και η wikipedia, ώστε να καταγράφουμε πιο άνετα τη δισκογραφία του κάθε καλλιτέχνη, με πλήρη στοιχεία, αριθμούς δίσκου, αριθμούς μήτρας, πρώτες δευτερες φωνές, στιχουργούς, στίχους κλπ. Ωραία όλα αυτά αλλά εδώ υπήρχε και ένα θέμα με όλα αυτά τα διαφορετικά προγράμματα και λογισμικά που ενσωματώθηκαν, για το οποίο θα μιλήσω στο τέλος, στο πώς μπορεί το πράγμα να βελτιωθεί. Στο σημείο εδώ θα ήθελα να αναφέρω και το όνομα του φίλου Κώστα που βοήθησε πολύ στο προγραμματιστικό κομμάτι και για προσωπικούς λόγους πριν αρκετά χρόνια αποχώρησε.

Οπότε από κάτι εντελώς απλό, άβγαλτο και ταπεινό θα έλεγα από πλευράς προθέσεων, αναδείχθηκε μια τεράστια δυναμική ως προς το διαμοιρασμό της πληροφορίας. Το να λειτουργούν όλοι στα πλαίσια μιας κοινότητας χρηστών και πραγματικά σιγά σιγά να χτιστεί κάτι που ξέφυγε από κάθε προσδοκία. Και πολύ σημαντικό για μένα, φάνηκε πως η ιστοσελίδα έβαλε το λιθαράκι της στην αυγή μιας εποχής που συνέβαλε στο να διευρυνθούν οι ορίζοντες σε πολύ κόσμο, ειδικά νεότερης γενιάς ως προς το τί σημαίνει Ρεμπέτικο με την αμεσότερη πρόσβασης στα ίδια τα ακούσματα κλπ., που τότε σε σχέση με το τί επακολούθησε ήταν αρκετά περιορισμένη.

Να αναφέρω εδώ και τη **συμβολή του «ρεμπέτικου φόρουμ - rembetiko.gr**». Δεν ξέρω εάν για παράδειγμα αν είναι προσωπική αίσθηση ή σχετίζεται αυτό γενικότερα σαν φαινόμενο (και τα επόμενα χρόνια με το YouTube κλπ) με το ότι εμείς σε εκείνη τη γενιά το 2005 σε μια ηλικία 25 χρονών ψαχνόμασταν ακόμα μουσικά και τα τραγούδια εννοείται ήταν όλα από 'ΡΕ', ενώ βλέπεις τώρα σε αντίστοιχες ηλικίες πολλοί άνθρωποι να παίζουν τόσο τεχνικά, που θεωρώ έχει να κάνει και με την έκθεση στο άκουσμα, κάτι που έχω την αίσθηση πως δεν ήταν τόσο διαδεδομένο στη δική μας και τις προηγούμενες γενιές, αν μπορώ να συγκρίνω τις εποχές.

Αν δει κάποιος στην ενότητα των στατιστικών που υπάρχουν στη σελίδα, τα πρώτα χρόνια κάθε μήνα έβλεπες να ανεβαίνουν δεκάδες ή και εκατοντάδες κομμάτια, θυμάμαι μια φίλη να μου λέει ξυπνάγαμε το πρωί και με την τσίμπλα στο μάτι μπαίναμε μέσα γρήγορα για να δούμε τί έχει ανέβει και να ακούσουμε.

Έγιναν επίσης τεράστιες φιλίες, κάτι για το οποίο είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων, κάτι που είχε αντίκτυπο γενικότερα στην πορεία της μετέπειτα ζωής μου. Άνθρωποι δηλαδή που γνώρισα μέσω της ιστοσελίδας, από τις συναντήσεις που τελικά καθιερώσαμε, όταν αποφασίσαμε να αρχίσουμε να βρισκόμαστε δια ζώσης πέρα από την επικοινωνία στον εικονικό κόσμο του ίντερνετ. Και είχε πλάκα γιατί στην πρώτη συνάντηση, που θυμάμαι έγινε στο μαγαζί που είχε τότε στα Εξάρχεια ο Σωτήρης ο Παπατραγιάννης, που είναι ένας από τους συντελεστές αυτού του φεστιβάλ, πρωτο-συστηνόμασταν με τα παρατσούκλια που βλέπαμε εκεί στην ιστοσελίδα, εγώ πχ είμαι ο Αράχνη, εγώ είμαι Ζάγκουρας, ο Βουλου, ο tasosagaileo, ο Μαρκος4 (που τον έλεγαν Βασίλη), εγώ είμαι ο Μάριος 2nd γιατί κάποιος άλλος είχε προλάβει το Μάριος ως όνομα χρήστη κλπ. Ίσως κάτι σαν γιαλαντζί Βαρέλας, Μουρούνας, Χατζημπάμιας κλπ που λέει και το «στου λινάρδου την ταβέρνα».

Και τα επόμενα χρόνια και με καταλύτη τις **καλοκαιρινές καθιερωμένες μας συναντήσεις**, έγιναν μερικές πολύ όμορφες και δυνατές φιλίες και κάποιες πάρα πολύ δυνατές στιγμές χαράχτηκαν στο μυαλό, με αφετηρία την κοινή μας αγάπη στο Ρεμπέτικο. Κάθε χρόνο κάνουμε την ετήσια συνάντησή μας, ένα ΠΣΚ που μαζευόμαστε και παίζουμε όλοι μαζί, βρισκόμαστε όλοι μαζί και κάνουμε παρέα και είναι για πολλούς από εμάς πραγματικά ένα ορόσημο για το καλοκαίρι. Φέτος έγινε στο Λάδωνα, σε ένα όμορφο μέρος δίπλα στο ποτάμι, του χρόνου φτάνουμε στα 20 χρόνια συναντήσεων και θα το γλεντήσουμε όπως του αρμόζει. Σας περιμένουμε.

Να αναφέρω επίσης πως **η ομάδα της ιστοσελίδας, με μπροστάρηδες τον Αυγέρη το Φακίρη και το Βασίλη το Νούση** από την Ηγουμενίτσα, εκτύπωσε και κάποια βιβλία κάποια στιγμή το 2011/2012, για τους αμανέδες και μια σειρά βιβλίων με στίχους. Αυτή τη στιγμή είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα σε ηλεκτρονική μορφή. Μια από τις τελευταίες λειτουργίες που ενσωματώθηκε αλλά θέλει κι αυτή δουλίτσα, είναι η **βιβλιοθήκη, όπου για παράδειγμα ανέβηκαν συμπληρώματα καταλόγων δισκογραφικών εταιρειών από το μακρινό 1921, το 1922 κλπ**. Τα συγκεκριμένα για παράδειγμα έχουν ενδιαφέρον καθώς βλέπουμε πώς διαφήμιζε τα προϊόντα της η εταιρεία μέσα από τα γραφικά «στοκ» κειμενάκια που συνόδευαν τους προβεβλημένους καλλιτέχνες. Στόχος είναι να ανέβουν διάφορα ενδιαφέροντα ντοκουμέντα, θα αναφερθώ στη συνέχεια για το τί πιστεύω πως θα μπορούσε να γίνει για να εξελιχθεί η όλη αυτή προσπάθεια.

Θα ήθελα να πω εδώ και για το φαινόμενο πολλοί να παίρνουν την πληροφορία για προσωπικό όφελος, είτε να ανεβάζουν στο YouTube απευθείας με τα στοιχεία της σελίδας αυτούσια και τα σχόλια και την πληροφορία για το κάθε τραγούδι χωρίς παραπομπή στην πηγή, λογικά για κάποια «κλικς» εκεί που θα τους αποφέρουν κάποιο όφελος, ή κάποια φαινόμενα που εμφανίστηκαν αντίγραφα αρχείων με στοιχεία, στίχους κλπ που τα πουλούσε κάποιος με κάποιο αντίτιμο από χέρι σε χέρι.

Οπότε για τη συνέχεια για το τί θα μπορούσε να γίνει στο μέλλον για εξελιχθεί η σελίδα ενδεικτικά για να κατανοήσουμε βασικές ελλείψεις: Καταρχήν η σελίδα δεν παίζει σε κινητά, με κάποιες αλλαγές τα τελευταία χρόνια φαίνεται με κανονικό τρόπο σε ένα κινητό.

Έχουν ανέβει χιλιάδες ετικέτες των δίσκων αλλά δεν έχουν συνδεθεί ακόμα με τα ίδια τα τραγούδια, οπότε πρακτικά δεν έχουν αξιοποιηθεί και φανταστείτε την προσπάθεια κάποιων για τις χιλιάδες ετικέτες, να κάτσουν να βρουν τους δίσκους, να τις τραβήξουν φωτογραφίες, να τις αρχειοθετήσουν, να τις ανεβάσουν κλπ.

Η ιστοσελίδα, όπως προανέφερα και χωρίς να θέλω να επεκταθώ σε τεχνικές λεπτομέρειες, είναι δομημένη με διαφορετικά λογισμικά ανοιχτού κώδικα που με έναν τρόπο συγκολλήθηκαν για να συνδεθούν σε κάτι ενιαίο. Καθώς με τα χρόνια κάθε λογισμικό είχε τη δική του γραμμή αναβαθμίσεων, αναβαθμίσεις που ήταν αναπόφευκτο να πραγματοποιηθούν, αφού έπρεπε να επικαιροποιούνται και από θέμα ασφάλειας -ως μια σελίδα που εκτίθεται στους κινδύνους του διαδικτύου-, η συνοχή κάπου χάθηκε, για παράδειγμα μετά την τελευταία αναβάθμιση του wiki, αρκετοί στίχοι χάθηκαν. Είναι πολύ κρίμα, γιατί κάποιος κόσμος ξόδεψε κάποιο χρόνο να τα προσθέσει, ωστόσο υπάρχει backup και πρέπει να σκεφτούμε το πώς θα το κάνουμε να παίζει.

Για να μη μπω σε τεχνικές λεπτομέρειες, το εργαλείο αυτό χτίστηκε από ανθρώπους που δεν είναι προγραμματιστές και δεν έγιναν ποτέ, πριν 22 χρόνια. Θα μπορούσε πιστεύω πάνω στη βάση δεδομένων που είναι κυρίως ο πλούτος της σελίδας αυτής, να χτιστεί κάτι ίσως και εξαρχής από το μηδέν σαν ένα ενιαίο σύστημα ώστε να αξιοποιηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο η πληροφορία. Πλέον ένα τσιτάτο που δε θυμάμαι ακριβώς από πού προήλθε για τον κόσμο μας λεεί «data is the new gold», η πληροφορία είναι ο νέος χρυσός, για να τονίσουν τη σημασία της αξιοποίησης και της διαχείρισης της πληροφορίας σε ένα διασυνδεδεμένο κόσμο. Θέλω να πω πως από τότε, σίγουρα τα εργαλεία έχουν εξελιχθεί απίστευτα πολύ. Εμείς δε το βλέπουμε σαν ένα κυνήγι χρυσού σε έναν κόσμο ολίγον «Φάρ Ουέστ» όπως η έκφραση αυτή υπονοεί, αλλά πιστεύουμε πως μοντέρνα λογισμικά μπορούν να γίνουν εργαλεία για να επωφεληθούμε στο να αξιοποιήσουμε όλη αυτή την πληροφορία που κομματάκι κομματάκι με τα χρόνια συλλέχθηκε, για παράδειγμα στο να κάνουμε πιο σύνθετες και ευέλικτες αναζητήσεις, να μελετήσουμε διάφορα κομμάτια και ενότητες, να εμβαθύνουμε στους ρυθμούς και σε διάφορες άλλες συσχετίσεις, πράγματα σίγουρα που κι εγώ δεν μπορώ να φανταστώ, γενικότερα να επωφεληθούμε από όλα αυτά για να αξιοποιήσουμε και να αναδείξουμε την προσπάθεια όσο δυνατόν πιο βέλτιστα. Αναζητούμε λοιπόν μερακλήδες προγραμματιστές που αγαπούν το ρεμπέτικο για να δουλέψουμε μαζί. Ευχαριστώ πολύ!

13:00 - 13:20 «Ρεμπέτικο & ραδιόφωνο» Γιώργος Τσάμπρας (δημοσιογράφος)

Ίσως ένας άνθρωπος ο οποίος ζει σε μία εποχή που στο Διαδίκτυο ο καθένας έχει το προσωπικό του χώρο, δεν μπορεί να καταλάβει εύκολα τι σημαίνει στα χρόνια του '80 να βρίσκεται κάποιος να κάνει ραδιόφωνο σε έναν από τους 4 επίσημους σταθμούς και ενώ όλοι οι άλλοι σταθμοί είναι ερασιτεχνικοί και διαφημίζουν οικόπεδα. Αυτή ήταν η κατάσταση εκείνη την εποχή. Όσον αφορά τώρα το «Ρεμπέτικο και Πολιτική» όπως θα διαπιστώσετε και με βάση αυτά που θα πω, έχει μεγάλη συνάφεια με αυτό που θα αναπτύξω το «Ρεμπέτικο και Ραδιόφωνο».

Θέλω να ξεκινήσω με μια ιστορία από τους πρώτους μου μήνες στο ραδιόφωνο. Είμαι στο δεύτερο πρόγραμμα, κάνω μία εκπομπή που λέγεται «τελευταίες ελληνικές ηχογραφήσεις». Εκείνη την εποχή βγαίνει το δισκάκι του Άκη Πάνου με τα δυο τραγούδια, το «πες μου παππού» και το «πριν τώρα πάντα». «Ο Αλ Καπόνε πάει, τον κάρφωσε ο Λουτσιάνο...» που καταλήγει βεβαίως «Τα κάτω έρχονται πάνω. Ο ένας τρώει τον άλλον, τα κάτω έρχονται πάνω...» να γιατί χρησιμοποιώ χαρτιά συνήθως, λοιπόν και μιλάω με τη Σοφία Μιχαλίτση και μου λέει ότι βγήκε και αυτό του Άκη Πάνου. Πριν προλάβει όμως να μου το πει της λέω εγώ «Α, αυτό το έπαιξα τη Δευτέρα». Η Σοφία κάθεται στο γραφείο της όπως της το λέω οπισθοχωρεί, κάθεται με ανακούφιση αλλά και με φόβο και μου το λέει ακριβώς έτσι. «Και δεν έγινε τίποτα;». Καταλαβαίνετε λοιπόν ποια ήταν η διάθεση εκείνης της εποχής; Θα σας διαβάσω ακριβώς πώς το λέει η ίδια η Σοφία Μιχαλίτση σε κάποια επόμενη συζήτησή μας.

«Η λογοκρισία που φοβάμαι εγώ, είναι εκείνη που ή όλα είναι ελεύθερα αλλά όχι, δεν είναι ακριβώς έτσι τα πράγματα, ξέρεις, όλα γίνονται αλλιώς. Έρχεται μία εντολή από τον Αρχηγό, πάει στον Πρόεδρο, από το Προεδρείο, κατεβαίνει στο Γενικό Διευθυντή και από εκεί πηγαίνει στον υπάλληλο. Ο καθένας επειδή φοβάται και λίγο παραπάνω απ' τον προηγούμενο, αφήνει τα πάντα απέξω εν τέλει και δεν γίνεται τίποτα».

Αυτή ήταν η νοοτροπία εκείνη την εποχή στο ραδιόφωνο. Η ιστορία της ελληνικής τέχνης γενικότερα νομίζω ότι είναι μια ιστορία διχασμού. Από τη μια όχθη υπάρχει όλη αυτή η καλλιτεχνική ζωή των λαϊκών στρωμάτων και από την άλλη μεριά υπάρχει η καλλιτεχνική ζωή της ελίτ να το πούμε και έτσι αυτές οι δυο όχθες, πάντα από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους ήταν συνήθως παράλληλες. Ήταν συνήθως ασύνδετες και πολύ συχνά εχθρικές μεταξύ τους.

Για να σταθούμε τώρα στο χώρο του τραγουδιού και μόνον και μάλιστα του Ρεμπέτικου, γιατί αυτό είναι το θέμα μας, έχουμε γραπτές μαρτυρίες για τη διαμόρφωση του επίσημου μουσικού θεάματος από τις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα. Λοιπόν και από κει και πέρα μπορούμε να δούμε για **το κοινό του ελληνικού θεάματος του επίσημου ελληνικού θεάματος στις αρχές του 1900 περίπου**, το πρόβλημα, το σωστό ήταν ότι προερχόταν από την Ευρώπη. Δηλαδή δεν γράφονταν τραγούδια, δεν χρησιμοποιούνται τραγούδια απ' την Ευρώπη μόνο και μόνο γιατί ήταν ευκολία στο μουσικό θέαμα εκείνης της εποχής. Χρησιμοποιούνταν έτσι γιατί ήταν ένα εύσημο να

προέρχονται από την Ευρώπη. Και φτάνουμε λοιπόν στο 1908 που σε ένα περιοδικό που λέγεται «Ταχυδρόμος», ο Θεόφραστος Σακελλαρίδης, ο γνωστός «πατέρας» της Οπερέτας λέει, γράφει:

«Ήθελα να ήξευρα τι θα τραβούσε ο δύσμοιρος εκείνος Έλλην συνθέτης, ο οποίος θα επεχειρεί ποτέ εις την Ελλάδα να γράψει μουσική στηριζόμενη επί των βυζαντινών ήχων. Τι ειρωνίες, τι επικρίσεις, τι αποδοκιμασίες θα απεκόμιζεν ως αμοιβή των κόπων του. Εις τας Αθήνας, η βυζαντινή μουσική έχει πολλούς εχθρούς και ως και ως επί το πλείστον παρατηρείται κάποια επιδεικτική περιφρόνησης προς αυτήν εκ μέρους της λεγόμενης καλής κοινωνικής τάξεως και η ιδία των κυριών».

Στη συνέχεια περιγράφει ένα σκηνικό που του έχουν πει από τον Παρνασσό, τον καλλιτεχνικό σύλλογο ότι αυτά τα πράγματα διαμορφώνονται για τις κυρίες της καλής κοινωνίας κατά κύριο λόγο και ο Θεόφραστος Σακελλαρίδης καταλήγει πειράζοντας πια όλο αυτό το...

«Σε μία συναυλία στην οποία ο σφυρίζων από το πρωί ως το βράδυ την «Ανδριάναν» λαός θα εκαλείτο άνευ προπονήσεως να ακούσει Μπετόβεν και Χάιντν, δεν μπορεί παρά να φιγουράρουν οι γνωστοί τύποι των συναυλιών και οι απαραίτητοι των πρώτων των θεάτρων. Οι διοργανωταί των λαϊκών συναυλιών του Παρνασσού διακήρυξαν ότι αυτό δεν είναι για τον πολύ κόσμο, αλλά δι' ορισμένη τάξιν. Δεν είναι απίθανο μεθαύριο όταν βαρεθεί και η ορισμένη τάξη να συχνάζει, να τας ονομάσωσιν ειδικά κροάματα μετακαλούντες συγχρόνως όπως σας ακούσουν ακροατήριο εκ Γερμανίας όπερ και προτιμότερον»

Αυτά τα λέει ο Θεόφραστος Σακελλαρίδης το 1909. Και για να έρθουμε στο θέμα «ραδιόφωνο» που αν θυμόμαστε όλοι ότι δημιουργείται στην Ελλάδα το 1938 και είναι η δικτατορία Μεταξά βεβαίως, η οποία διαμορφώνει όλο αυτό το σκηνικό. Έχω σε ένα κείμενο του 1940 «Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως από τον πολιτισμό του Μεταξά» και καταλήγει στα εξής, αναφερόμενη στο μουσικό κλίμα που έχει διαμορφώσει το ραδιόφωνο:

«Εις τα προγράμματα του ελληνικού σταθμού η Διεύθυνση ραδιοφωνίας για να αντιδράσει κατά της νοσηράς τάξεως της ελαφράς ελληνικής μουσικής κατά τα τελευταία έτη, επεζήτησε κυρίως την επικράτηση της πραγματικής ευθυμίας. Προεκρίθησαν ορισμένα ξένα πρότυπα εις στα προγράμματα των δίσκων, τα οποία, παρά την ποικιλία των προγραμμάτων, αναφαίνονται αρκετά συχνά και έτσι επιβάλλονται. Το αποτέλεσμα είναι ήδη αισθητόν. Όλοι οι νεότεροι ελληνικές συνθέσεις της ελαφράς μουσικής δεικνύουν τάσιν προς την χαράν της ζωής».

Σύμφωνα λοιπόν με το ίδιο έντυπο αυτό, οι επιθυμίες του κοινού στο ραδιόφωνο του 1938-40 έχουν διαμορφωθεί σε ότι αφορά τη μουσική ως εξής: 60% ζητούν ελαφράν μουσικήν, 20% μουσική χορού, 10% σοβαρά μουσική, μετρήστε 60 και 20 ίσον 80 και 10 ίσον 90 και μόλις ένα 5% Δημοτική μουσική. Αυτός είναι ο διαχωρισμός.

Τα παρακάτω είναι πιο γνωστά, με αφορμή την προκλητικότητα των στίχων της «Βαρβάρας» γίνεται η επιτροπή λογοκρισίας και διαμορφώνονται κάποιοι κανόνες και φτάνουμε βεβαίως στο περίφημο κείμενο του Μάρκου Βαμβακάρη που λέει ότι «έγραφα όπως ήθελα γιατί για να μην μου τα κόψουν» και επίσης αυτό που κάποια στιγμή έχει πει ο ίδιος ο Τσιτσάνης ότι «η σοβαρή περίοδος του λαϊκού τραγουδιού ξεκινάει το 1938, γιατί τότε βρέθηκε τρόπος να φύγει από το περιθώριο το λαϊκό τραγούδι». Αυτή ήταν η σκέψη του Τσιτσάνη, ο οποίος προσπαθούσε πάρα πολλές φορές, παρότι έχει γράψει και ο ίδιος τέτοια τραγούδια, να απαγκιστρώνεται από το παλιότερο Ρεμπέτικο, με εξαίρεση ίσως κάποιες μελωδίες του Βαγγέλη Παπάζογλου που πέρρασαν περισσότερο. Εν πάση περιπτώσει, εκείνη την εποχή δεν ακούγονται τέτοια τραγούδια στα ραδιόφωνα.

Η σχέση του Ρεμπέτικου, του αστικού λαϊκού τραγουδιού ως το πούμε, έτσι ξεκινάει μετά τον πόλεμο στο ραδιόφωνο και μάλιστα στον απόηχο του Εμφυλίου. Λοιπόν, το ρεπερτόριο του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας παραμένει μακριά από τα λαϊκά τραγούδια για περισσότερο από μια δεκαετία. Τότε όμως το 1947 εμφανίζεται η ανάγκη τόνωσης των στρατευμένων νιάτων που ακόμα μάχονται στον Εμφύλιο. Κάπως έτσι λοιπόν φτιάχνεται **ο πρώτος ραδιοφωνικός σταθμός του εφτακοσίου ογδοηκοστού πρώτου λόχου γενικών μεταφορών, αποκαλείται**

για συντομία «781». Από υποχρεωτική προχειρότητα και όχι από φιλοσοφία ή από άποψη, ο σταθμός εμφανίζεται λίγο πιο αυθόρμητος και λιγότερο συντηρητικός από το «Ε.Ι.Ρ» και έτσι φαίνεται να κερδίζει και σε ακροαματικότητα, σε σημείο που κάποιοι παλιοί ηχολήπτες που τους πρόλαβα στην ΕΡΤ όταν βρέθηκα στην δεκαετία του '80, να θυμούνται ότι σε πολύ μεγάλο διάστημα τότε υπήρξε φόβος ότι «θα μας κλείσει ο 781». Μάλιστα να κι ένα ανεκδοτολογικό, ο Μίκης Θεοδωράκης, στρατευμένος τότε, ήταν ο άνθρωπος ο οποίος έχει είχε φτιάξει και το σήμα του «781» από ότι λέγεται και υπάρχει μία συνέντευξη του διευθυντή του 781 που λέει τα εξής:

«Η επιτυχία του σταθμού μας οφείλεται κυρίως στις πρωτότυπες εκπομπές μας στο ότι είχαμε επικοινωνία με τους ακροατές μας, μας έγραφαν και τους απαντούσαμε και επίσης στο ότι μεταδίδαμε λαϊκή μουσική, το ΕΙΡ ως ότι δεν είχε τολμήσει να μεταδώσει τραγούδια. Εμείς πιάσαμε το σφυγμό του λαού και τιμήσαμε το Λαϊκό Τραγούδι. Ο Τσιτσάνης έπαιξε για πρώτη φορά στο σταθμό μας τη Συννεφιασμένη Κυριακή».

Δεν ξέρω αν είναι έτσι ακριβώς τα πράγματα, δεν έχω βρει τα σχετικά στοιχεία, πάντως, συνδυάζοντας διάφορες αφηγήσεις που έχω καταγράψει και ο ίδιος φαίνεται ότι από τα πρώτα συγκροτήματα που έπαιζαν στον σταθμό των ενόπλων δυνάμεων εκείνη την εποχή ήταν το συγκρότημα του Παπαϊωάννου και του Βαμβακάρη, την εποχή που εμφανίζονται στου Καλαματιανού, στις Τζιτζιφιές και αφού ξεκινάνε αυτοί, στη συνέχεια εμφανίζονται να παίζουν στις ζωντανές βέβαια, τότε εκπομπές του ραδιοφώνου ο Τσιτσάνης με την Νίνου ο Μητσάκης με τη Σωτηρία Μπέλλου, ο Στελάκης Περιπινιάδης, ο Καπλάνης με την πολύ πολύ νέα τότε Μαίρη Λίντα, αρχικά.

Τη λειτουργία του «781» θα ακολουθήσουν και αρκετοί ακόμα τοπικοί στρατιωτικοί, δηλαδή ραδιοφωνικοί σταθμοί που θα ακολουθήσουν το ίδιο περίπου μοντέλο και ένα χρόνο μετά θα ανοίξει στην οδό Ζαλοκώστα εδώ στην Αθήνα ο επίσημος **κεντρικός ραδιοφωνικός σταθμός ενόπλων δυνάμεων**, ο οποίος θα ακολουθήσει περίπου το ίδιο μοντέλο, όπως και άλλοι 12 σταθμοί ενόπλων δυνάμεων που θα ανοίξουν σε όλη την επικράτεια τα επόμενα χρόνια. Λοιπόν, αυτοί οι σταθμοί θα βοηθήσουμε την προβολή μιας δισκογραφίας εκείνης της εποχής που όλοι ξέρουμε ότι άνθιζε και στο ελαφρό και στο ρεμπέτικο τραγούδι, αλλά σχεδόν τυχαία χωρίς καμία ιδιαίτερη έτσι αισθητική επιλογή, περισσότερο μία απλοϊκότητα υπήρχε μόνο τυχαία δηλαδή μπορεί να πριμοδοτηθεί κάποιος κορυφαίος συνθέτης.

Και είναι γνωστή η ιστορία του Νίκου Φατσέα που είναι σημαίνον στέλεχος του σταθμού ενόπλων δυνάμεων και έχει παντρευτεί την αδελφή του Νίνου του δεύτερου συζύγου της Μαρίκας Νίνου. Και επίσης δεν θα ξεχάσω που στα χρόνια του '80, επειδή κάναμε μαζί τη διαδρομή από την Αγία Παρασκευή ως την Καστέλα με μέσα συγκοινωνίας, ο **Νίκος Μουρκάκος**, εκφωνητής αρχικά και μετά παράγων στο «ενόπλων δυνάμεων» μου έλεγε πως βρέθηκε να κάνει εκπομπές, μου έλεγε ότι δεν είχε ιδέα από όλα αυτά ως τη στιγμή που ο διευθυντής τον έστειλε να κάνει μία ζωντανή μετάδοση ποδοσφαιρικού αγώνα. Εκείνος σκέφτηκε στα διαλείμματα να παίξει λαϊκά τραγούδια. Τότε τον πλησίασαν κάποιοι φαντάροι συνθέτες εκείνης της εποχής και του ζητούσαν να παίξει τα δικά τους τραγούδια. Και αυτό είχε μεγάλη επιτυχία. Σιγά σιγά καθιέρωσαν ζωντανή εκπομπή και τα συγκροτήματα κάθε απόγευμα ανέβαιναν και έπαιζαν ζωντανά τα τραγούδια τους. Ο Νίκος Μουρκάκος εξελίχθηκε δε και σε λαϊκό στιχουργό. Είναι δικά του τραγούδια όπως η «Ζιγκουάλα», το «Εγώ είμαι ένα παλιόπαιδο, για σένα δεν αξίζω», «Ένα σφάλμα έκανα», «Για μας ποτέ μην ξημερώσει». Και επίσης υπάρχει και εκείνη η φοβερή αφήγηση, η αφοπλιστική αφήγηση του Ζαμπέτα που λέει τα εξής:

«6 Ιουνίου του '56 τη μέρα που γεννήθηκε ο γιος μου ήρθε ο Καναρίδης και του πέρασα το 'όταν θα λάβεις αυτό το γράμμα' που μου είχε δώσει στίχους ο Γιώργος Μητσάκης. Βγαίνει ο δίσκος περνάνε τρεις μέρες και έχει πουλήσει μόνο 780 κομμάτια. Πάω στην εταιρεία και μου λένε 'Καταστραφήκαμε μην ξαναπατήσεις εδώ'. Έπρεπε κάτι να σοφιστώ. Παίρνω το δίσκο παραμάσχαλα και πάω στο Μουρκάκο Διευθυντή τότε της YENEΔ και του λέω 'Νικόλα πάρε το δίσκο κόψε το λαιμό σου ξέσκισε τον να τον μάθει ο κόσμος'. Καλά λέει αυτός άστον και μείνε ήσυχος. Και αρχίζει ο Νικόλας να τον βάζει φάτσα φάτσα. Παλιά τότε δεν υπήρχε διαφήμιση και ότι γινότανε μόνο χέρι με χέρι γινότανε. Παίξε παίξε το δίσκο στη μέση του επόμενου τριμήνου με ειδοποιούν πως με

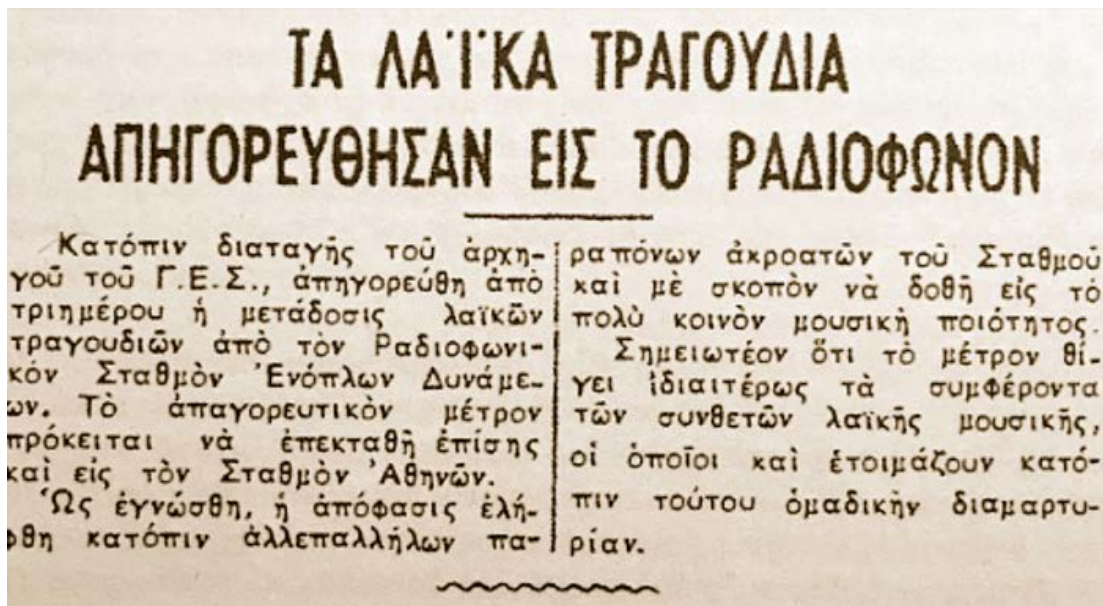
ζητάει ο Μηλιόπουλος στην Κολούμπια πάω και μου λέει, «κύριε Ζαμπέτα, περάστε καθίστε, πού είναι αυτός ο τραγουδιστής που τον θέλει και ο κύριος Πετσάς; Τον θέλει ο άλφα τον θέλει κι ο βήτα, μεγάλη επιτυχία έχει πουλήσει 20.000 δίσκους.»

Η δύναμη του ραδιοφώνου στα 1956. Το «Ενόπλων» θα φτάσει κάποια στιγμή εκείνη την εποχή να έχει τριπλάσια ακροαματικότητα από το «ΕΙΡ». Όπως είπαμε, θα ανοίξουν και άλλοι σταθμοί να την Ελλάδα θα πολλαπλασιαστούν οι δέκτες ραδιοφώνου. Για να καταλάβετε για τι μιλάμε, το '39 λέει υπήρχαν 62.000 δέκτες ραδιοφώνου, γίνονται 220.000 στο '51 και στο τέλος της δεκαετίας του '50 ξεπερνούν τις 500.000, ενώ το '61 γίνονται 800.000. Καταλαβαίνετε την ανερχόμενη δύναμη του ραδιοφώνου.

Βέβαια, η σχέση του λαϊκού τραγουδιού με το σταθμό ενόπλων δυνάμεων, γίνεται και αντικείμενο σάτιρας εκείνη την εποχή και μάλιστα κάποια στιγμή φτάνει να διακοπεί με νόμο. Η σάτιρα είναι η εξής: σάτιρα του προγράμματος μιας ημέρας λέει εκείνη την εποχή των ενόπλων:

«13.00 το μεσημέρι Μπουζούκια 14.00 Ρεμπέτικα 15.00 πάλι μπουζούκια 16.00 πάλι Ρεμπέτικα 17.00 Αρχοντορεμπέτικα 18.00 Μπουζούκια της ανωτέρας κοινωνίας, 19.00 μουσική δια των λαών, δηλαδή Ρεμπέτικα και μπουζούκια. 20.00 ό,τι θέλουν οι ακροατές μας, Τσιτσάνης-Νίνου, 21.00 ότι μας παρακαλούν οι ασθενείς, Παπαϊωάννου, (ίσως επειδή είχε γράψει τη νοσοκόμα ποιός ξέρει...) η ώρα των τραυματιών στις 22.00 Καπλάνης λέει, (δεν ξέρω αν έχει γράψει κάποιο σχετικό τραγούδι) ώρα 23:00 η ώρα του παιδιού, Μπουζούκια για βρεφική ηλικία. 00.00 τέλος του προγράμματος ευτυχώς».

Στις 09/04/58 θα δημοσιευτεί στις εφημερίδες ότι:

Αλλά όμως στο μεταξύ, 11/05/1952 έχει ξεκινήσει το **Δεύτερο Πρόγραμμα**, το οποίο προτείνει ένα πιο ελαφρό ρεπερτόριο στο ραδιόφωνο και η επόμενη ημερομηνία που ίσως έχει σημασία για την ιστορία αυτού που μιλάμε είναι 02/04/1959 όταν ύστερα από μια σειρά από στρατηγούς, τότε αναλαμβάνει διευθυντής ραδιοφωνίας ο πλοίαρχος του εμπορικού ναυτικού **Πύρρος Σπυρομήλιος**, προσωπικός φίλος του πρωθυπουργού Καραμανλή τότε, με τη στήριξη της Ελένης Βλάχου από την Καθημερινή με στενές προσωπικές σχέσεις με το χώρο του θεάτρου εκείνης της εποχής.

Τον Ιούνιο αναγγέλλεται και τον Οκτώβριο πραγματοποιείται το «**πρώτο φεστιβάλ ελαφρού τραγουδιού του ΕΙΡ**» και υπάρχει μία φοβερή γελοιογραφία του Μπόστ, η οποία σατιρίζει τους στίχους των βραβείων. Για να καταλάβετε λίγο το κλίμα μέσα στο γίνεται αυτά. Ξέρετε όλοι το

τραγούδι «κάπου υπάρχει αγάπη μου», «τώρα που είναι άνοιξη...» και λοιπά και λοιπά. Ο Μποστ λοιπόν γράφει:

«Τώρα που ειν φθινόπωρο και τα φαγιά σπανίζουν, οι νύχτες το ζαλίζουνε και οι πείνες το φοβίζουν. Κι όταν τα αγόρια του μιλούν του λένε καλησπέρα, αυτό μη έχουν τι να πει, τους βρίζει τον πατέρα. Κάπου υπάρχουν φαγητά, άλλοι τα μασάνε. Κάπου υπάρχουν ασφαλώς, μα δεν ξέρει που. Και έτσι σκαλίζει στα χαρτιά, στον τενεκέ μες στα άστρα και είναι ικανός στο ορκίζομαι το ορφανό το λυσσακό να φάει καμιά γλάστρα».

Και αμέσως μετά το επόμενο τραγούδι, το δεύτερο βραβείο στο φεστιβάλ ήταν το «ξέρω κά-ποιο αστέρι, αστέρι, αστεράκι» και ο Μποστ γράφει:

«Ψάχνω για κασέρι, κασέρι κασεράκι που είμαι χλωμό. Ναι μα το γονιό σας το έχω μεράκι αλλά δεν τολμώ».

Ο τίτλος της γελοιογραφίας λέει «πρώτο φεστιβάλ ελαφρού φαγητού». Και η Ελλάς λέγων, «Ιδού οι επιδόσεις του Ατσιδάκη, τιμών τα χρώματα τα Μ. Πλέσσας».

Λοιπόν με τα φεστιβάλ αυτά γίνονται και συναυλίες ελαφρού τραγουδιού εκείνη την εποχή στο θέατρο «Κεντρικόν» και έχει περιγράψει πολύ ωραία ο Μίκης Θεοδωράκης κάποια στιγμή την **κόντρα του Σπυρομήλιου με τους μουσικούς της ορχήστρας, οι οποίοι δεν δέχονται να παίξουν με τον Χιώτη στο μπουζούκι**. Και εν τέλει, σύμφωνα με τα λεγόμενα τώρα του Μίκη Θεοδωράκη, ο Σπυρομήλιος αποφασίζει να τους απολύσει όλους αν δεν δεχτούν. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, εν τέλει δέχονται και έτσι γίνεται η είσοδος του Χιώτη στην ελαφρά ορχήστρα. Ο Σπυρομήλιος θα δημιουργήσει διάφορες εντάσεις τότε μέσα στην ΕΡΤ, με αφορμή το ζήτημα του μπουζουκιού, θα μπλεχθούν και διάφορα συνδικαλιστικά και θα έχει γίνει πολύ τεταμένο το κλίμα, αλλά εν τέλει θα φύγει πολύ νέος και ξαφνικά από τη ζωή 49 χρονών πριν αφού έχει πείσει το Θεοδωράκη να συμμετέχει στο 3ο φεστιβάλ που πήρε εν τέλει το βραβείο, θα πεθάνει ξαφνικά, ο αντικαταστάτης του είναι τέλος πάντων, θα κρατήσει μία πιο μετριοπαθή στάση απέναντι σε όλα αυτά και

όλα θα επιστρέψουν στην προμοδότηση του ελαφρού τραγουδιού της εποχής.

Ακολουθεί η Δικτατορία, είναι ένα πολύ ειδικό κεφάλαιο αυτό. Η μουσική πολιτική της κρατικής ραδιοφωνίας δεν θα αλλάξει, απλά εκεί πέρα θα ενταχθούν και κάποιες επιλογές πιο ελαφρολαϊκές, έτσι που ανήκουν στην εποχή αυτή και επίσης θα γίνουν πολλές οι προσφερόμενες διαφημιστικές εκπομπές των δισκογραφικών εταιρειών, μέσα στις οποίες φυσικά υπάρχει και ένα μεγάλο μέρος λαϊκού ρεπερτορίου.

Για τη Μεταπολίτευση θα δανειστώ μία φράση από ένα κείμενο του Γιώργου Παπαστεφάνου που το βρίσκω πολύ παραστατικό λέει:

Στη μεταπολίτευση έφερε από το BBC τον Χιού Γκρήν για να βάλει τα πράγματα στη θέση τους σε τάξη. Αλλά ούτε η Ελλάδα, ούτε η Ε Ρ Τ ήθελαν να γίνουν BBC και Αγγλία, όπως και τώρα. Πιο πολύ βολεύει 'μπάτε σκύλοι αλέστε', Γιώργος Παπαστεφάνου.

Ο άνθρωπος ο οποίος πρώτος θα κάνει μία σειρά Ρεμπέτικου τραγουδιού στο ραδιόφωνο είναι ο Σπύρος Παπαϊωάννου, κάπου στις αρχές του '80 και επίσης είναι η Σοφία Μιχαλίτση που έλεγα νωρίτερα, η οποία θα φωνάζει στο ραδιόφωνο για πρώτη φορά τους εναπομείναντες ρεμπέτες για να πουν με τον τρόπο που λένε εκείνη την εποχή, τα τραγούδια τους και τις ιστορίες που θέλουν. Υπάρχουν λοιπόν μια σειρά εκπομπών με τον Οδυσσέα Μοσχονά τον Κώστα Ρούκουνα και άλλους.

Όλα αυτά την εποχή που βγαίνει και η «**Ρεμπέτικη ιστορία**» Μεταπολίτευση πια, βγαίνουν «**Οι μεγάλοι του ρεμπέτικου**» και ακόμα και ο Χατζηδάκης φιλοξενεί στις διοργανώσεις του στην Κρήτη κάποια νεανικά ρεμπέτικα συγκροτήματα εκείνης της εποχής και μάλιστα η ιστορία λέει ότι το «**Ρεμπέτικο συγκρότημα Θεσσαλονίκης**», ο **Αγάθωνας Ιακωβίδης**, αποκτά πρόσβαση στην δισκογραφία όταν το ακούει ο ιδιοκτήτης μιας δισκογραφικής εταιρείας και έτσι βγαίνει ο πρώτος δίσκος τους, στην music box. Θα ακολουθήσουν κι άλλες. Νομίζω ότι λίγες είναι οι ειδικές εκπομπές ρεμπέτικου τραγουδιού στο ραδιόφωνο, ο **Παναγιώτης Κουνάδης** έκανε κάποιες από αυτές στην **ΕΡΑ 4** που είναι πλέον το μετά το «ενόπλων» ελεύθερο ραδιόφωνο.

Και νομίζω ότι μετά περνάμε στη **δεκαετία του '80** για να τα πω πολύ έτσι πολύ σύντομα να μην παίρνω άλλο χρόνο. Η ραδιοφωνία πιστεύει περισσότερο στο **νέο ελληνικό ροκ**. Πέρασα μέσα από την ελεύθερη ραδιοφωνία και η σκέψη μου είναι ότι δεν υπήρχε γραμμή για οτιδήποτε, μπορούσαμε να παίξουμε ότι θέλουμε και να καλέσουμε όποιον θέλουμε, αλλά σιγά σιγά άρχισαν να διαφαίνεται ότι τα πιο εμπορικά πράγματα πλέον της ιδιωτικής ραδιοφωνίας είναι τα **κινηματογραφικά τραγούδια**. Έμπλεξαν λίγο πολύ και οι διασυνδέσεις με τις δισκογραφικές εταιρίες και όλα άρχισαν να πηγαίνουν σε μία τέτοια κατεύθυνση.

Τα χρόνια του '90 είναι τα χρόνια των «Λαϊκών Βάρδων» του Πάνου Γεραμάνη. Παρ' όλη τη μεγάλη επιτυχία της εκπομπής, δεν νομίζω ότι υπήρξε ιδιαίτερη ανάπτυξη σε αυτό τον τομέα σε ό, τι αφορά το ραδιόφωνο, πολύ λίγες προσπάθειες στην ιδιωτική ραδιοφωνία, είχε κάνει ο **902** ένα φεγγάρι με το ρεμπέτικο και το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, που δεν είναι και το θέμα μας.

Και φτάνουμε στα νεότερα χρόνια που δεν υπάρχουν ειδικές εκπομπές, με αυτή την έννοια. Έτσι κι αλλιώς ο ήχος των 78 στροφών θεωρείται λίγο αντι- ραδιοφωνικός. Ευτυχώς και έτσι πια έχει ανοιχτεί το πράγμα προς το Διαδίκτυο αλλά και εκεί ξέρετε όσο θετικά υπάρχουν τα πράγματα όσο και αρνητικά. Είναι μία άλλη συζήτηση αυτή.

Το τελευταίο πράγμα που θέλω να πω είναι πάλι, αφού πρώτα να πω ότι θα ήθελα πολύ να ακούσω τις μαρτυρίες νεότερων ανθρώπων, ανθρώπων που είναι σήμερα 20-30 χρόνων και

Σοφία Μιχαλίτση

παίζουν Ρεμπέτικα για τη σχέση τους με τους ανθρώπους του ραδιοφώνου σήμερα. Πολύ θα 'θελα να δω πώς το έχουν και πιο μεγάλοι, η Κατερίνα (Τσιφίδου) ο Σωτήρης (Παπατραγιάννης), πώς βίωσαν αυτή τη σχέση με το ραδιόφωνο και το ξαναλέω μη φανταστείτε ότι υπήρξε ποτέ μια πολύ ξεκάθαρη γραμμή που επιβάλλεται, στις πιο πολλές επιλογές, μάλλον με τυχαίο είχαν να κάνουν τα πράγματα με τυχαία στιγμιαία γεγονότα.

Μου έχει τύχει να ζήσω στιγμή που κόβονται οι εκπομπές Δημοτικού τραγουδιού γιατί εκείνη την ώρα ξυπνάει σημαντικό πολιτικό στέλεχος λέει, που εκείνη τη στιγμή έχει μεγάλη εξουσία και δεν αντέχει το ίδιο. Κόβουμε τις εκπομπές λοιπόν, όπως επίσης μου έχει τύχει να μην πραγματοποιείται η εκπομπή για μια γενικά σχηματική διοργάνωση, επειδή ο ιθύνων δεν γουστάρει τον παραγωγό που το προτείνει και θέλει να δείξει κατά κάποιο τρόπο την ισχύ του. Αυτά. Ευχαριστώ πολύ.

13:30 - 13:50 «Ρεμπέτικο & τηλεόραση» Νικόλας Αγγελίδης (δημοσιογράφος)

Καλό μεσημέρι, λοιπόν χαρά μου μεγάλη που είμαι εδώ πέρα ξεκινάμε από αυτό. Ευχαριστώ πάρα πολύ τους διοργανωτές για την πρόσκληση. Είναι τιμητική σίγουρα γιατί πιάνουμε ένα κεφάλαιο το οποίο δεν είναι εύκολο να το συζητήσεις για να είμαστε ειλικρινείς. Όσο και να ψάξεις, γιατί εμένα μου αρέσει και λίγο η έρευνα, κάπου δεν μπορείς να τα ξέρεις όλα και κάπου βλέπεις ψάχνοντας κενά που έχεις και συμπληρώνεις, οπότε από τώρα προκαταβολικά ζητώ συγνώμη για όποια κενά υπάρχουν, βέβαια θα μου πείτε σε 20-30 λεπτά χρόνο που είναι πολύς χρόνος για μια ομιλία, δεν το λέω έτσι, δημιουργώντας κάποια αρνητική πρόθεση, τι να πρωτοπείς για το ρεμπέτικο και για την παρουσία του στην τηλεόραση;

Θα ξεκινήσω όμως ανάποδα και θα πω το εξής. Θεωρώ ως φίλος του Ρεμπέτικου, όχι ως γνώστης, ότι αδικήθηκε πολύ το Ρεμπέτικο μέσα από την τηλεόραση. Θα μπορούσαμε να είχαμε δει πολύ μεγαλύτερα πράγματα και πολύ μεγαλύτερες παραγωγές. Ίσως τότε εκείνη την εποχή να μη γνώριζαν ποιοι είναι. Θα μου πείτε και οι ίδιοι δεν γνώριζαν ποιοι είναι, ας πούμε, ο Μάρκος δεν ήξερε τι είναι ο Μάρκος, για παράδειγμα. Θα μπορούσε να υπάρχει πολύ περισσότερο υλικό, να έχει καταγραφεί πολύ περισσότερο υλικό.

Είπα για τον Μάρκο Βαμβακάρη, είναι η μεγάλη μου αγάπη, δεν έχει ποτέ δημόσια τηλεόραση, καλέσει τον Μάρκο Βαμβακάρη σε μία ζωντανή της εκπομπή για να εμφανιστεί. Κατά λάθος, έχει καταγραφεί από συνεργεία της ΕΡΤ, ένα μοναδικό ντοκουμέντο, θα το πούμε αργότερα και θα το δούμε και αργότερα, το οποίο έγινε για λογαριασμό μία σκηνοθέτιδας που είχε έρθει από την Κύπρο και το οποίο ήταν πεταμένο σε κάτι συρτάκια και μετά από χρόνια το βρήκε κάποιος στην Κύπρο και το έβγαλε προς τα έξω και είναι από τις λίγες καταγραφές που υπάρχουν με το Μάρκο να τραγουδάει μαζί με τα παιδιά του, τον Δομένικο και τον Στέλιο. Συγκλονιστικά βίντεο.

Λοιπόν τώρα τηλεόραση και Ρεμπέτικο. Δεν θέλει πολλά λόγια, θέλει εικόνα. Η τηλεόραση είναι εικόνα και μέσα από την εικόνα, βγαίνουν τα λόγια και τα λόγια είναι για τους ανθρώπους αυτούς οι οποίοι μίλησαν μέσα από τα τραγούδια που έγραψαν και μέσα από τις κακουχίες που έζησαν την περίοδο που τα έγραψαν. Δεν είναι τυχαίο ότι το Ρεμπέτικο τραγούδι συγκαταλέγεται σε ένα βαθύ κοινωνικό φαινόμενο παγκόσμιο, το οποίο παραδείγματα έχει πολύ λίγα σε όλο τον κόσμο. Θα ξεκινήσω λοιπόν ανάποδα. Θα σας πω ότι δεν θα τα πάμε χρονολογικά να ξεκινήσουμε από τις πρώτες καταγραφές και τα ντοκιμαντέρ που έγιναν και παίχτηκαν στην ελληνική τηλεόραση και που προσπάθησα να καταγράψω αρκετά για να μην αδικήσουμε κανένα. Προφανώς έχω ξεχάσει κάποια και ζητώ συγνώμη αν έχουν κάποιοι αδικηθεί από τους σκηνοθέτες και τους παραγωγούς και τα κανάλια που έπαιξαν τα αφιερώματα για το Ρεμπέτικο.

Θα πάμε στο **1968** τώρα με το που έχει ανέβει εδώ η δικτατορία, τα πράγματα είναι πάρα πολύ δύσκολα και **καταγράφει το γερμανικό τηλεοπτικό συνεργείο ZDF το Μάρκο να τραγουδάει την «Άτακτη»** είναι ένα βίντεο το οποίο μπορεί να το έχετε δει όσοι λατρεύετε το Μάρκο στο διαδίκτυο με τον τρόπο που έχει βιντεοσκοπηθεί, έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, μέχρι πριν από

κάποια χρόνια ήταν το μοναδικό που μπορούσαμε να δούμε ως εικόνα το Μάρκο να παίζει. Τώρα βέβαια έχουν βγει και κάποια άλλα που θα δούμε στην πορεία, αλλά ξεκινάμε από αυτό το συγκλονιστικό ντοκιμαντέρ της γερμανικής τηλεόρασης.

Λοιπόν, όσοι ξέρετε γερμανικά είστε τυχεροί, εγώ δεν κατάλαβα γρι τέλος πάντων η ουσία είναι ότι ήρθαν οι Γερμανοί εδώ, είχαν ένα ντοκιμαντέρ για τον Μάρκο που είχε βγει στο περιθώριο τα προηγούμενα χρόνια, αλλά εμείς εδώ τίποτα πάπαλα.

Και έρχονται μετά από πολλά χρόνια πάμε στο **2012**, θα πηδάω από χρονολογίες μπρος πίσω έτσι για να μην σας κουράσω, μην το πάρουμε χρονολογικά και έτσι μπορούμε σε μία λήθη, έρχεται **ο Ιταλός σκηνοθέτης ταινιών κοινωνικού περιεχομένου κυρίως ο Αντρέ Σέγκρε**, ο οποίος γυρίζει ένα ντοκιμαντέρ ή θέλει να ταιριάξει το τι γινόταν εδώ. Τότε ήταν η ουσιαστική εποχή της οικονομικής κρίσης, δηλαδή εκεί που γερά γερά γινόταν όλα όσα γίνονταν και είχε μπολιάσει η οικονομική κρίση τις τσέπες όλων μας και **θέλει να ταιριάξει το Ρεμπέτικο τραγούδι με όλη την κατάσταση που βιώνει τώρα πλέον η Ελλάδα πολλά χρόνια μετά**, γιατί δεν γράφονταν καινούργια Ρεμπέτικα το 2012, όσο γράφονταν σχεδόν έναν αιώνα πριν. Λέει λοιπόν, «προκειμένου να γυρίσουμε το ντοκιμαντέρ περιπλανηθήκαμε σαν αλήτες σε ένα σχεδόν συμβολικό τόπο της κρίσης, τη χρεωμένη Ελλάδα» ήταν γενική παγκόσμια κρίση και επισκέπτεται ο Ιταλός σκηνοθέτης στην Ελλάδα, «ακολουθώντας τις λέξεις της σκέψης της μουσικής των ρεμπετών, των τραγουδιών των Ρεμπέτικων και των Ελληνικών Μπλουζ αν θέλετε να τα ονομάσω έτσι» Πάμε να δούμε ένα απόσπασμα από το ντοκιμαντέρ αυτό...

Πάμε στο **1997** στην **εκπομπή «Άνθρωποι της Σεμίνας Διγενή»**, όπου εδώ θα δείτε ένα βίντεο, έτσι ξεκαρδιστικό γιατί και ο πρωταγωνιστής του είχε ένα ιδιαίτερο δικό του λαϊκό χιούμορ και ξεχώριζε. Ο Γιάννης Παπαϊωάννου λοιπόν στο βίντεο αυτό χορεύει ζεϊμπέκικο και παρουσιάζει η Σεμίνα Δεγενή. Πάμε;

Ήτανε αφιέρωμα στον Γιάννη τον Παπαϊωάννου της εκπομπής «Άνθρωποι», ο Γιάννης Παπαϊωάννου, ο οποίος ήταν πρόσφυγας από την Κίο της Μικράς Ασίας, ήρθε εδώ τον βλέπετε, ψηλόλιγνος έτσι, ήταν και τερματοφύλακας μαζί, του άρεσε πολύ το ποδόσφαιρο, έπαιζε στο «Φαληρικό», είχε μεγάλη αγάπη και γενικά ήταν από τους πολύ αγαπημένους, όλης αυτής της μοναδικής μαγικής ιστορίας.

Πάμε στο 1983. Εδώ κάνει πρεμιέρα ένα σίριαλ, το οποίο έγραψε ιστορία «Το Μινόρε της Αυγής», έπαιξε 2 σεζόν στην ΕΡΤ. Είναι μία παραγωγή που είχε συνολικά 27 επεισόδια την πρώτη χρονιά, στον πρώτο κύκλο είχε 14 επεισόδια και τη δεύτερη χρονιά στο δεύτερο κύκλο 13 επεισόδια. '83 -'84 τέλη του '84 ολοκληρώθηκε η σειρά που ήταν σε σκηνοθεσία του Φώτη Μεσθεναίου, ηθοποιοί έπαιξαν οι ηθοποιοί Αντώνης Καφετζόπουλος, ο Δημήτρης Καταλειφός, ο Γιάννης Ζαβραδινός, η Ντίνα Κώνστα, η Ρίκα Βαγιάνη, αξέχαστη, ο Τίμος Περγλέγκας, ο Γρηγόρης Δανάλης, η Χαρά Αγγελούση, ο Ηλίας Λογοθέτης, έφυγε και αυτός, ο

Χρήστος Ταχτυλίδης, ο Φίλιππος Σοφιανός και η Θέμις Μπαζάκα. Πάμε να ακούσουμε από τη σειρά που έπαιξε απίστευτα μοναδικά τραγούδια, ένα ζεμπέικο το οποίο ερμηνεύει ο Μιχάλης Γεννίτσαρης.

Ναι, τώρα ζεμπέικο λέμε στις σημερινές μας ημέρες και βλέπεις σηκώνεται ένας εκεί κάνει κάτι αεροπλανικά σαν τον ταρζάν, κοιτάει άμα τον κοιτάνε τίποτα και λοιπά. Χορεύει ο Γιώργος Ξηντάρης έτσι; Είναι ο απόλυτος

ζεϊμπέικος χορός και για αυτό νομίζω ότι ήταν και το απόσπασμα που επιλέξαμε, γιατί μιλάει αυτός ο χορός στην ψυχή. Η ψυχή μιλάει και αναδεικνύει τα βήματα. Δεν έχει βήματα να πεις ότι

πρέπει να κάνεις 1, 2 πίσω 3 μπροστά και λοιπά, είναι αυτό που καταγράφει η ψυχή του ανθρώπου που έχει σηκωθεί να χορέψει για τους λόγους που εκείνος εκείνη τη στιγμή χορεύει και βγάζει από μέσα του αυτό που νιώθει.

Πάμε στα 1965. Σε όλες τις ελληνικές ταινίες με πρωτεργάτη τον Ζαμπέτα και άλλους, έβγαιναν μουσικοί και διάνθιζαν έτσι λίγο την ταινία με ένα μουσικό τρίλεπτο τετράλεπτο κανονικά με τα τραγούδια τους. Μόνο μία ταινία είναι όπου παρουσιάζεται ο Στράτος Παγιουμτζής, ένας από την περίφημη Τετράδα την ξακουστή του

Πειραιώς, μαζί με τον Μάρκο, τον Ανέστο και τον Γιώργο Μπάτη. Σε αυτή την ταινία, λοιπόν τραγουδάει ο Στράτος με τη φοβερή λαχαναγορίτικη φωνή του, μοναδική και αξεπέραστη, μαζί με την Σωτηρία Μπέλλου, είναι από την **ταινία «Στοργή»** που γυρίστηκε το 1965.

Πάμε 3 χρόνια πίσω, είναι μία κινηματογραφική ταινία την οποία γυρίζει ο **Δαλιανίδης «Νόμος 4000» το 1962.** Εδώ τώρα θα γελάσετε έτσι γιατί έχουν πάει να κάνουν μεροκαματάκι ως κομπάρσοι, ο Μάρκος με το Στράτο και φαίνονται στην ταινία στο τραγούδι που θα δείτε που ερμηνεύει

μία λαϊκή ερμηνεύτρια, δεν γνωρίζω ποια είναι για να είμαι ειλικρινής, μπορεί να κάνω και λάθος και να μην την κατάλαβα και είναι από πίσω λες και κάνουν αγγαρεία. Ο ένας έχει στραβομουτσουνιάσει ο άλλος είναι καταναγκαστικά έργα. Πάμε να τους δούμε. (σσ: τα γυρίσματα έχουν γίνει στο κέντρο «Βρανά» στο Αιγάλεω).

Πάμε στα 1987 γυρίζεται ένα ντοκιμαντέρ για τον Μάρκο σε σενάριο και σκηνοθεσία του Νίκου Κανάκη και την αφήγηση κάνει ο Αντώνης Αντωνίου. Εκείνη τη χρονιά γυρίστηκαν 2 ντοκιμαντέρ για την ΕΡΤ νομίζω το ένα και το άλλο ελεύθερο ελευθέρως βοσκής για το Μάρκο, είναι ουσιαστικά μία προσπάθεια καταγραφής της βιογραφίας της ζωής του Μάρκου και ταυτόχρονα μία εξαιρετική ταξική ανάλυση γιατί παίρνει και χρώμα έτσι για την εποχή που το Ρεμπέτικο και το Λαϊκό Τραγούδι οι καλλιτέχνες ήταν και βρισκόντουσαν στο περιθώριο, ο Μάρκος έχει περάσει έντονα από το περιθώριο, έχει επανέλθει και έχει επανέλθει για τα καλά. Πάμε να δούμε λοιπόν ένα απόσπασμα από το ντοκιμαντέρ αυτό που λέγεται Μάρκος Βαμβακάρης...

Άλλο ένα ντοκιμαντέρ γυρίζεται το 2019 για τον Μάρκο. Είναι το τελευταίο που έχει γυριστεί. Είναι μία παραγωγή ιταλική, σέρβικη και ελληνική, όπου μία παρέα μουσικών φτάνει στη Σύρο για να συμμετάσχει σε ένα αφιέρωμα προς τιμήν του Μάρκου. Εκεί βρίσκονται συνθέτες, μουσικολόγοι και καλλιτέχνες από όλο τον κόσμο και συνδέουν τη μουσική τη σημερινή με την κληρονομιά που μας άφησε ο Μάρκος Βαμβακάρης και η παρέα του είναι **σκηνοθεσία του Νίκου Καρέτzu, ο οποίος έχει γράψει και το σενάριο μαζί με τον Κλεάνθη Δανόπουλο.**

Η περίφημη ταινία του Κώστα Φέρρη, το Ρεμπέτικο που γυρίστηκε το 1983, μία ουσιαστικά βιογραφική ταινία που παρουσιάζει εν μέρει με πολλές αλλαγές και διαφορές τη ζωή της Μαρίκας Νίνου. Είναι μία παραγωγή την οποία ανέλαβε το **ελληνικό κέντρο κινηματογράφου μαζί με την ΕΡΤ παραγωγή.** Νομίζω ότι είναι κάτι πολύ σημαντικό που έχει αφεθεί ως κληρονομιά για να γνωρίζουν και οι νεότεροι τι ακριβώς είναι το Ρεμπέτικο.

Πάμε τώρα στο 2024, έτσι τελευταία έτσι φρέσκα κουλούρια. Υπάρχει μία εκπομπή που λέγεται «**Ρεμπέτικο Βεράνι**» παρουσιάζεται στο **Attika TV, την παρουσιάζει ο Σταύρος Σβήγκος** και εδώ θα πάμε να ακούσουμε ένα τραγούδι τον «Μπουφετζή» παλιό, γνωστό τραγούδι, αλλά έχει ενδιαφέρον ότι γίνεται ακόμα και σήμερα μία προσπάθεια καταγραφής της ιστορίας του Ρεμπέτικου μέσα από τέτοιες μουσικές εκπομπές, είναι αφιερωμένη στο Ρεμπέτικο μόνο.

Λοιπόν σπουδαία δουλειά έγινε και στον **902** όταν υπήρχε και το τηλεοπτικό κανάλι παρουσιάζονταν η εκπομπή **«Τα παντελόνια είναι περίεργα ρούχα»**. Έτσι μία εκπομπή την έχετε δει, θεωρώ οι περισσότεροι εδώ λοιπόν θα δούμε στα 2008 το Μανώλη Δημητριάδη να παίζει μπουζούκι τον Δημήτρη Κοντογιάννη, να παίζει κιθάρα και μπαγλαμά τον Γιώργο Κοντογιάννη, ερμηνεύοντας το τραγούδι Βλάμισσα.

1987 γυρίζεται όπως είπαμε κι άλλο ένα ντοκιμαντέρ για τον Μάρκο με τίτλο «Για το μάρκο το Συριανό», παίζουν μεταξύ άλλων, θα δείτε και τον Στέλιο και το Δομένικο.

Το 2000 γυρίζεται το ντοκιμαντέρ για τον Μάρκο «Μου αρέσουν καρδιές σαν τη δική μου». Νομίζω είναι από τα πλέον γνωστά. Είναι βασισμένο στην ηχογραφημένη συνέντευξη που έδωσε ο ίδιος στην Αγγελική Καλαμαρά, αλλά και σε μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώριζαν δικούς του ανθρώπους και λοιπά και λοιπά μιλάει και η Ευαγγελία η σύζυγός του είναι σε **σκηνοθεσία και σενάριο του Γιώργου Ζέρβα, αφήγηση του Μιχάλη Μαραγκάκη και παράλληλα στην αφήγηση είναι ο Στάθης Λιβαθινός, η Κάτια Γέρου και ο Αντώνης Πάλλης**.

Λοιπόν, η «Μπαγιαντέρα» είναι μπαλέτο σε 4 πράξεις σε 7 σκηνές και τελική αποθέωση του Γάλλου χορογράφου Μαρριούς Πεπιτά, σε μουσική του Λούντβιχ Μίκους, αφηγείται μία ιστορία αγάπης, προδοσίας, φόνου και εκδίκησης και έχει ως πρωταγωνιστικό δίδυμο τη Μπαγιαντέρα Νικίγια και τον ένδοξο πολεμιστή Σόλορ. Τι λέμε τώρα Ε; Τι σχέση έχει ο Μπαγιαντέρας; Αφιέρωμα για τον Μήτσο Γκόγκο τώρα στο **«Αλάτι της γης» σε παρουσίαση του Λάμπρου Λιάβα στην εκπομπή το 2020**.

Στην Κοκκινιά ο Μάρκος έστησε το περίφημο «Μπαρ ο Μάρκος» στα Άσπρα Χώματα, γράφτηκε ιστορία εκεί, γενικά στην Κοκκινιά πάρα πολύς κόσμος είχε παρελάσει, ήταν και δυο μαγαζιά, τα οποία ήταν το ένα απέναντι από το άλλο στην σημερινή Παναγή Τσαλδάρη οδό Οκτώ τότε που ήτανε και μεγάλη κόντρα μεταξύ τους, ο Περιβόλας και ο Κεφάλας για τους πιο παλιούς που έχουν διαβάσει και γνωρίζουν. Θα ακούσουμε τώρα τον ίδιο το Μάρκο να περιγράφει τις

συνθήκες εκείνης της εποχής. Πώς έφτιαχνε τραγούδια και πώς βρισκόταν στο κέντρο του με την παρέα του εκεί στα Άσπρα Χώματα...

Φανταστείτε, μιλάμε για τηλεόραση και δεν υπάρχει καταγεγραμμένο πουθενά αυτό να το λέει σε εικόνα ο ίδιος ο Μάρκος Βαμβακάρης. **Πάμε στο 2008 όπου κάνει ντεμπούτο η ντοκιμαντε-ρίστική μουσική παραγωγή, εκπομπή «Ονείρου Ελλάς, παίζει στην ΕΡΤ 3.** Είναι μία δημιουργία του Κώστα Φέρρη και εδώ ακούμε και βλέπουμε τον «Σαλαδόρο».

Λοιπόν, μία από τις πιο γνωστές, μάλλον η πιο γνωστή, έτσι μουσική εκπομπή που έχει βρεθεί στην ελληνική τηλεόραση είναι το **«Στην υγεία μας ρε παιδιά» με παρουσιαστή τον Σπύρο Παπαδόπουλο.** Εδώ λοιπόν θα ακούσουμε τη δική μας Κατερίνα τσιρίδου να ερμηνεύει το τραγούδι «Αραπίνα μου σκερτσόζα», ένα τραγούδι της Ρόζας Εσκενάζι του '36. Είναι μία εκπομπή η οποία ήταν **στην ΕΡΤ από το 2004 μέχρι το 2013 το λέμε για την μακροβιότητά της, μετά στον ΑΛΦΑ από το '13 μέχρι το '17 και μετά στο Σκαΐ από το '17 μέχρι το '21.**

Και κλείνουμε γιατί έχετε βαρεθεί έτσι έχει κουραστεί, το **1967 έρχεται εδώ η Πόπη Δανιήλ σκηνοθέτρια από την Κύπρο,** θέλει να γυρίσει ένα ντοκιμαντέρ άσχετο με τη μουσική και της

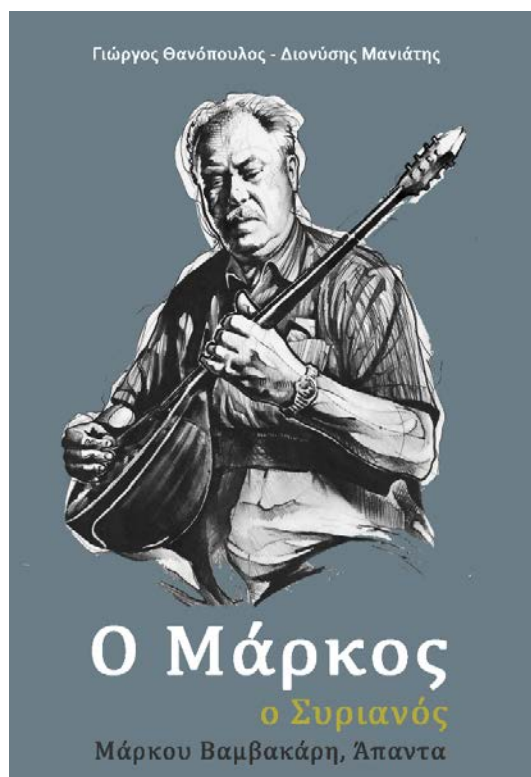

περισσεύει και λίγο ο χρόνος. Ζητάει λοιπόν από τα συνεργεία της ΕΡΤ που συνεργαζόταν τότε και συνεργάζεται πάντα με το ΡΙΚ λίγο περισσότερο διαθέσιμο χρόνο τους λένε να και κάποιος την ενημερώνει ότι κοίτα να δεις, έχει ξανάρθει της μόδας ο Μάρκος ο Βαμβακάρης. Πήγαινε να τραβήξεις, κάνα δύο πλάνα. Και πηγαίνει τραβάει το Μάρκος σε τρία τραγούδια μαζί με τον Στέλιο και τον Δομενικό. Αυτά δεν παίζουν πουθενά ποτέ το ντοκιμαντέρ αυτό δεν παίζει πουθενά, δεν έχει τίτλους, δεν έχει τίποτα. Είναι ένα πράγμα τελείως ξέμπαρκο ούτε στο ΡΙΚ παίζει ούτε στην ΕΡΤ που έδωσε τις κάμερες και είναι θα δείτε εδώ **η μοναδική φορά που ερμηνεύει ο ίδιος ο Μάρκος τη «Φρακοσυριανή»** είναι ανατριχιαστικό και έχει καταγραφεί κατά λάθος. Αυτό λοιπόν και σας χαιρετούμε για να δείτε και πώς η ελληνική τηλεόραση υποδέχτηκε τους μεγάλους αυτούς του Ρεμπέτικου που μας δίνει ακόμα και σήμερα ζωή. Ευχαριστούμε πολύ.

14:00 - 14:30 Παρουσίαση βιβλίου «Μάρκος ο Συριανός - Μάρκου Βαμβακάρη Άπαντα» - Γιώργος Θανόπουλος & Διονύσης Μανιάτης (ερευνητές - συγγραφείς)

Ένα «βιβλίο - εγκυκλοπαίδεια» για τη ζωή και τα τραγούδια του Μάρκου Βαμβακάρη

Οι συγγραφείς του βιβλίου το αφιερώνουν στο γιο του Μάρκου, το Στέλιο, που μας άφησε πρόωρα. Ευχαριστούν επίσης τον μεγάλο γιο του Μάρκου, τον Βασίλη τον καπετάνιο, του οποίου η συμβολή στην έκδοση του βιβλίου υπήρξε καθοριστική.

Το βιβλίο «Μάρκος, ο Συριανός», περιλαμβάνει όλα τα τραγούδια του Μάρκου Βαμβακάρη στις 78, στις 45, καθώς και στις 33 στροφές. Περιλαμβάνει επίσης τα τραγούδια τα οποία ο Μάρκος τραγούδαγε στα κέντρα την περίοδο της κατοχής, αλλά ουδέποτε βγήκαν σε δίσκο.

Είναι γνωστό ότι ο Μάρκος, επέλεξε να κυκλοφορήσει αρκετά από τα τραγούδια του σε ονόματα τρίτων, για λόγους που αναλύονται διεξοδικά στο βιβλίο. Γνωστά τραγούδια του Μάρκου,

όπως, «Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά», «Ο κουμπάρος ο ψαράς», «Μπουζούκι μου διπλόχορδο», «Είσαι αφράτη σαν φρατζόλα», «Το πορτοφόλι», ακόμα και το κατ' εξοχήν αυτοβιογραφικό «Ο Μάρκος ο πολυτεχνίτης» αναγράφουν στην ετικέτα άλλο όνομα, και όχι αυτό του Μάρκου Βαμβακάρη. Το γεγονός αυτό καθιστά ιδιαίτερα δύσκολο αφενός τον εντοπισμό αυτών των τραγουδιών και αφετέρου την τεκμηρίωση της πατρότητάς τους.

Στο εγχείρημα της δημιουργίας μιας ολοκληρωμένης δισκογραφίας του Μάρκου, η συμβολή του Στέλιου Βαμβακάρη υπήρξε καταλυτική: μέσα από πρωτότυπο υλικό από το αρχείο της οικογένειας, με την ιδιότητα του μουσικού που γνωρίζει το έργο του Μάρκου σε βάθος, και κυρίως μέσα από πληροφορίες που του είχε δώσει ο ίδιος ο Μάρκος.

Επιπροσθέτως, σημαντικά συνέβαλαν για την συγγραφή του βιβλίου οι πολύτιμες δισκογραφικές πληροφορίες που περιέχονται στα βιβλία του Διονύση Μανιάτη «Η εκ περάτων δισκογραφία του γραμμοφώνου» και «Η δισκογραφία των δίσκων του ηλεκτροφώνου, Τζουκ Μποξ - 45 στροφές» του, καθώς και οι ετικέτες των δίσκων του Μάρκου που μας διέθεσαν σημαντικοί συλλέκτες, όπως ο Charlie Howard.

Πέραν των τραγουδιών, περιέχονται πλήθος πληροφοριών και ιστοριών που συνδέονται άμεσα με τον Μάρκο Βαμβακάρη, τα βιώματα και τα τραγούδια του. Τις περισσότερες απ' αυτές τις ιστορίες τις αφηγείται ο γιος του ο Στέλιος με τον δικό του άμεσο, γνήσιο και μοναδικά απολαυστικό τρόπο.

Το βιβλίο περιλαμβάνει και μια σημαντική καινοτομία: είναι «διαδραστικό»!

Πως γίνεται αυτό:

Σε επιλεγμένες θέσεις μέσα στο βιβλίο, υπάρχει μια ένδειξη (όπως το play του Youtube)

Η ένδειξη αυτή επισημαίνει ότι υπάρχει ένα βίντεο το οποίο συνδέεται με το συγκεκριμένο κεφάλαιο του βιβλίου. Αυτό που έχετε να κάνετε ο αναγνώστης είναι να σκανάρει τον QR Code και θα μεταφερθεί αυτόματα στο κανάλι «ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ», όπου θα βρεί συγκεντρωμένα τα βίντεο και μπορεί να τα δει. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει λίστα των βίντεο με πληροφορίες για το περιεχόμενο εκάστου, και την σελίδα του βιβλίου με την οποία συσχετίζεται.

Η ΥΛΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Το βιβλίο περιλαμβάνει εισαγωγικά κείμενα του σπουδαίου μουσικολόγου, αείμνηστου Μάρκου Δραγούμη, του Γιώργου Τσάμπρα και του Στέλιου Βαμβακάρη. Ακολουθούν 3 κεφάλαια για τη ζωή του Μάρκου μέσα από γλαφυρές αφηγήσεις του Στέλιου Βαμβακάρη. Τα επόμενα 9 κεφάλαια αναφέρονται στο έργο του Μάρκου, στους ρυθμούς, τους στίχους, τη φωνή, τη δεξιότητά του στο μπουζούκι, κ.λπ.

Ακολουθεί το εκτεταμένο κεφάλαιο με όλη την παρουσία του Μάρκου -έτος προς έτος- στα κέντρα διασκέδασης ανά την χώρα. Τα επόμενα τρία κεφάλαια αναφέρονται στις εκδηλώσεις και τις συναυλίες που έγιναν για το Μάρκο, που όλες κρύβουν πίσω τους ενδιαφέρουσες ιστορίες, όπως αυτή στο «Κεντρικό» και το περίφημο τραγούδι του Μάρκου «Χαϊδάρη».

Το πρώτο μέρος του βιβλίου τελειώνει με τα τελευταία χρόνια του Μάρκου, το λυκόφως της ζωής του, και φτάνουμε στο κύριο μέρος του βιβλίου που είναι τα τραγούδια του.

Το πρώτο μέρος αναφέρεται στα 189 τραγούδια του στις 78 στροφές. Προηγούνται οι πίνακες με την Δισκογραφία και ακολουθούν τα τραγούδια. Σε κάθε σελίδα του βιβλίου παρουσιάζονται οι δύο πλευρές κάθε δίσκου με τις ετικέτες, τους συντελεστές κάθε τραγουδιού, τους στίχους και χρήσιμες πληροφορίες, ειδικά σε ότι αφορά στην τεκμηρίωση της πατρότητας των τραγουδιών που στην ετικέτα αναγράφει άλλο όνομα και όχι αυτό του Μάρκου Βαμβακάρη.

Με την ίδια δομή παρουσιάζονται τα τραγούδια του Μάρκου στις 45 στροφές, είτε αυτά είναι καινούργιες δημιουργίες, είτε αποτελούν επανεκτελέσεις τραγουδιών του από τις 78 στροφές. Κάποια εμβληματικά τραγούδια, όπως «Άτακτη», «Τα όμορφα τα γαλανά σου μάτια», «Φεγγάρι αν είσαι λαμπερό» εμπλουτίζονται με ενδιαφέρουσες ιστορίες για την δημιουργία τους...

Ακολουθεί η δισκογραφία του Μάρκου στις 33 στροφές και τα τραγούδια σε στίχους Μάρκου που μελοποίησε ο Στέλιος Βαμβακάρης. Σημαντικό τμήμα του βιβλίου αποτελεί η παρουσίαση των τραγουδιών που ο Μάρκος τραγούδαγε στα κέντρα την περίοδο της κατοχής, αλλά ουδέποτε βγήκαν σε δίσκο, αφού δεν υπήρχε δισκογραφία. Μοιραία τα τραγούδια αυτά ξεχάστηκαν και διασώζονται μόνο οι στίχοι τους, δημοσιευμένοι σε περιοδικά της εποχής.

Γίνεται αναφορά στα τραγούδια τρίτων συνθετών στα οποία έχει συμμετοχή ως τραγουδιστής ο Μάρκος Βαμβακάρης, αλλά και στα «Τραγούδια της Σχολής του Μάρκου» που πιθανότητα είναι τραγούδια του Μάρκου, αλλά η ετικέτα γράφει άλλο όνομα, και για τα οποία δεν μπορεί να αποδειχτεί η πιθανή τους πατρότητα από τον Μάρκο.

Στα υπόλοιπα κεφάλαια του βιβλίου, σημαντικοί άνθρωποι του χώρου, όπως ο Άκης Πάνου, ο Χρήστος Λεοντής, ο Δήμος Μούτσης, η Σοφία Καρίβαλη, ο Μιχάλης Δασκαλάκης, η Λέλα Παπαδοπούλου, ο Πάνος Σαββόπουλος, ο Κώστας Χατζηδουλής κ.ά., καθώς και οι άνθρωποι της οικογένειας του Μάρκου, μιλάνε για τον Μάρκο και το έργο του.

Στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν Παραρτήματα με όλα τα τραγούδια του Μάρκου στις 78, 45 και 33 στροφές ταξινομημένα Αλφαβητικά, αλλά και με βάση το 1ο ημιστοίχιο του τραγουδιού. Ακόμα, γίνεται αναφορά στην επίδραση του Μάρκου Βαμβακάρη στους νέους, με την παρουσίαση σύγχρονων καλλιτεχνών και συγκροτημάτων που έχουν εντυφύσει στο έργο του Μάρκου.

Το βιβλίο τελειώνει με τον «Παγκόσμιο Μάρκο» με την παρουσίαση βιβλίων κόμικ, ταινιών, θεατρικών παραστάσεων, αλλά και μουσικών συγκροτημάτων από όλο τον κόσμο που παίζουν τα τραγούδια του ανά τον κόσμο.

1. ΚΑΡΑΝΤΟΥΖΕΝΙ (Χ)

Καμηλιέρικος, Μ. Βαμβακάρη, 12^{ος} 1932
Μάρκος, Parlophon B-21654, 101277
Δρόμος: Χουζάμ, Μπουζούκι: Μάρκος,
κιθάρα: Περιστέρης (χρησιμοποιεί το πίσω
μέρος της κιθάρας ως κρουστό)

Έπρεπε να 'ρχόσουν
μάγκα μες στον τεκέ μας
και ν' άκουγες τον μπαγλαμά
και τις διπλοπενιές μας.

Να κάτσεις να φχαριστηθείς
ν' ακούσεις και λιγάκι
θέλεις δεν θες να σηκωθείς
βόλτα για ζεϊμπεκάκι.

Ν' ακούσεις και το αραμπιέν
και το καραντουζένι
και σε λιγάκι θα 'λεγες
ο αργιλές να γένει.

Να σου φύγουν οι καημοί
να σπάσεις νταλγκαδάκι
απ' τις πενιές που θ' άκουγες
από το μπουζουκάκι.

2. ΑΡΑΠ - Ζεϊμπέκικο

Ζεϊμπέκικος, Μ. Βαμβακάρη, 1932
Parlophon B-21654, 101278
Οργανικό κομμάτι σε δρόμο Σαμπάχ
Μπουζούκι: Μάρκος, Κιθάρα: Περιστέρης
(χρησιμοποιεί την κιθάρα και ως τύμπανο,
πιο πιθανό να παίζει τύμπανο ο Δημ.
Μπενέτος)

Σημείωση: Ο νεότατος -πλην διορατικός-
Μίνως Μάτσας, που είχε τότε την ευθύνη των
επιλογών στις εταιρείες Odeon και Parlophon,
ακούει τον 27χρονο Μάρκο Βαμβακάρη να
παίζει μπαγλαμά. Αντιλαμβάνεται αμέσως ότι
έχει χτυπήσει «φλέβα χρυσού» και
αποφασίζει να τον βάλει στη δισκογραφία σε
μια περίοδο όπου κυριαρχούν
οι οπερέτες και τα «ευρωπαϊκά» τραγούδια.
Ο Μάτσας εμμένει στη θέση του, ακόμα και
όταν

ο σημαντικότερος συνθέτης της εποχής Νίκος
Χατζηαποστόλου απειλεί με αποχώρηση από
την εταιρεία εάν ο Μάτσας αποφασίσει να
βγάλει δίσκο με αυτά τα «κατασκευάσματα».
Κάπως έτσι, η ελληνική μουσική κερδίζει το
Μάρκο Βαμβακάρη...

71. Τ' ΟΜΟΡΦΑ ΓΑΛΑΝΑ ΣΟΥ ΜΑΤΙΑ

Χασάπικος, Στέλιου Βαμβακάρη, 1966
(Ηχογρ. 1964), Στίχοι: Μάρκου Βαμβακάρη
Μάρκος, RCA Victor 2592, 7RCA 1051
(και Olympic 75051), Δρόμος: Χιτζαζκιάρ
Μπουζούκι: Στέλιος Βαμβακάρης

Τα όμορφα τα γαλανά σου μάτια,
που μοιάζουνε σαν τ' αστέρια τ' ουρανού,
πόσες καρδιές δεν κάνανε κομμάτια,
έχουν τη δύναμη του Πλάστη εκείνου.

Το κάτασπρό σου όμορφο κορμάκι,
σαν την κολόνα στέκει πάντα και μιλάς,
μέσα σ' αυτόν τον ψεύτικο κοσμάκι,
πάντα χαρούμενη βαδίζεις και γελάς.

Όποιος θα πέσει στα δίχτυα τα δικά σου,
σαν το γαρύφαλλο κι αυτός θα μαραθεί,
σαν τριαντάφυλλο θα σβήσει, δε θ' αντέξει,
κατάκαρδα κι αυτός θα πληγωθεί.

Στέλιος Βαμβακάρης:

«Ο Μάρκος εκτιμούσε πολύ τον Πάνο τον Μιχαλόπουλο, τον "Καλαματιανό", όπως τον έλεγε. Του έδωσε τέσσερα τραγούδια, αλλά τελικά ο Μιχαλόπουλος ηχογράφησε δύο... Του απέρριψαν "Ατακτη" και "Τα όμορφα τα γαλανά σου μάτια". Ήταν τυχερό για μένα, τα πρώτα μου τραγούδια που έγραψα, να τα τραγουδήσει τελικά ο πατέρας μου...»

72. ΑΤΑΚΤΗ

Ζεϊμπέκικος, Στέλιου Βαμβακάρη, 1966
(Ηχογρ. 1964), Στίχοι: Μάρκου Βαμβακάρη
Μάρκος, RCA Victor 2592, 7RCA 1052
(και Olympic 75051), Δρόμος: Χιτζαζκιάρ
Μπουζούκι: Στέλιος Βαμβακάρης

Ήθελα να σ' αντάμωνα
να σου 'λεγα καμπόσα
κι αν δεν σου γύριζα τον νου,
αχ, να μου 'κοβαν τη γλώσσα.

R- Δε σε θέλω, δε σε θέλω,
πια δε σ' αγαπώ,
δε σε θέλω και πάρε και δρόμο
και τράβα στο καλό.

Μου το 'πανε οι μάγισσες
κι όλες οι καφετζούδες,
μου το' πε μια απ' την Αίγυπτο,
αχ, με τις φαρδιές πλεξούδες.

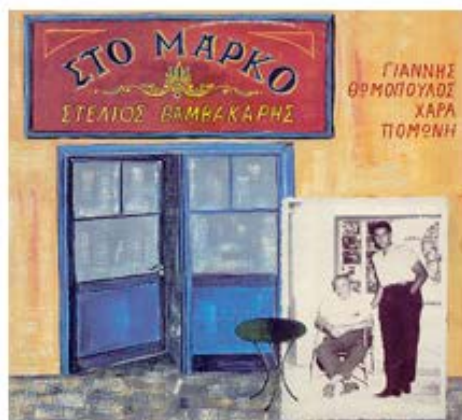
R- Δε σε θέλω, δε σε θέλω....

Και τι δεν έκανα για σε
για να σε διορθώσω,
μα εσύ είσαι τόσο άτακτη,
αχ, στρίψε για να γλυτώσω.

Σημ.: το 1^ο τετράστιχο προέρχεται από το βιβλίο του Passow "Carmina Popularia" («Τραγούδια Ρωμέϊκα») που εκδοθηκε στη Λειψία το 1860.

Ο Στέλιος Βαμβακάρης έχει κυκλοφορήσει 4 δίσκους Lp με μελοποιημένους στίχους του Μάρκου:

«ΣΤΟ ΜΑΡΚΟ» (CBS 85629, Lp 1981), «ΠΙΚΡΟΛΟΓΑ-ΓΛΥΚΟΛΟΓΑ» (Polydor 821600, Lp/Cd 1984), «ΚΑΤΕΒΑ ΧΡΙΣΤΕ ΝΑ ΣΕ ΚΕΡΑΣΩ» (Minos-EMI 170346, Lp/Cd 1990) και «ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΤΗ ΝΥΧΤΑ» (V2R 8021, Cd 2001).

«ΣΤΟ ΜΑΡΚΟ»

Ο Μάρκος «πατάει» σε παραδοσιακούς στίχους και τους διαμορφώνει υπέροχα με τον δικό του μοναδικό τρόπο.
Ο δίσκος ξεκινά με το Μάρκο να παίζει ένα ταξίμι στο μπουζούκι και να τραγουδά.

ΠΑΤΩ ΣΤΑ ΧΙΟΝΙΑ ΚΑΙΓΟΜΑΙ

Στίχοι: Μάρκου Βαμβακάρη
Μουσική: Στέλιου Βαμβακάρη
Γιάννης Θωμόπουλος, Χαρά Πομώνη
(δίσκος: «Στο Μάρκο», 1981)

Πατώ στα χιόνια καίγομαι
και στη φωτιά κρυώνω,
στα κρύσταλλα ζεσταίνομαι
και στη βροχή στεγνώνω.

Εγώ της γης χρωστώ κορμί
στο Χάρο την ψυχή μου,
πολλές μανούλες έκλαψαν
ας κλάψει κι η δική μου.

Πάντοτε τρέχω για να βρω
βοτάνι για να γιάνω,
μα το βοτάνι το 'χει εχθρός
που θέλει να πεθάνω.

Τ' ΑΣΠΡΑ ΡΟΥΧΑ

Στίχοι: Μάρκου Βαμβακάρη
Μουσική: Στέλιου Βαμβακάρη
Γιάννης Θωμόπουλος, Χαρά Πομώνη

Άσπρα τα ρούχα που φορείς
άσπρη κι η φορεσιά σου,
κι άσπρα λουλούδια πέφτουνε
απ' την περπατησιά σου. (x2)

Άσπρη μου πέτρα του γιालού
μαλαματένια θούλα,
να σε χαρεί η μάνα σου
που σ' έχει μοναχούλα. (x2)

Κι αυτά τα μαύρα που φορείς
δεν τα φορείς για νύφη,
μόν' τα φορείς για ομορφιά
και για ζαφειρλίκι. (x2)

Ο ΗΛΙΟΣ ΑΝΑΤΕΛΜΟΝΤΑΣ

Στίχοι: Μάρκος Βαμβακάρης
Μουσική: Στέλιος Βαμβακάρης
Χαρά Πομώνη

Ο ήλιος ανατέλλοντας
τα μάτια σου αγναντεύει
και στα ξανθά σου τα μαλλιά
φεύγει όταν βασιλεύει.

Όλα του κόσμου τα καλά
να τα 'χα δεν τα θέλω
ας έχει ο κόσμος τα καλά
κι εγώ αυτόν που θέλω.

Ο ήλιος εβασίλεψε
και βγήκε το φεγγάρι
κι ο λαμπερός αυγερινός
στο στρώμα θα μας πάρει.
Όλα του κόσμου τα καλά...

14:40 - 15:15 Μουσική Παρουσίαση βιβλίου «Μαρίκα Νίνου - Σαν άστρο εβασίλεψα» - Κατερίνα Τσιρίδου, Τάσος Κακλαμάνης & ορχήστρα

Διάβασαν αποσπάσματα οι συγγραφείς: Κατερίνα Τσιρίδου & Τάσος Κακλαμάνης

Έπαιξαν οι μουσικοί:

Κατερίνα Τσιρίδου: Τραγούδι-Μπαγλαμά

Νίκος Πρωτόπαπας: Τραγούδι -Κιθάρα

Τάσος Κακλαμάνης: Τραγούδι - Μπουζούκι

Δήμος Βουγιούκας: Ακορντεόν

15:30 - 16:30 Μουσική Παρουσίαση βιβλίων «Από το κορίτσι του τεκέ στο Χάραμα Καισαριανής» - Γιάννης Τσιαντής & ορχήστρα

Διάβασε αποσπάσματα του βιβλίου ο συγγραφέας: Γιάννης Τσιαντής

Έπαιξαν οι μουσικοί:

Κατερίνα Τσιρίδου: Τραγούδι - Μπαγλαμά

Νίκος Πρωτόπαπας: Τραγούδι - Κιθάρα

Γιάννης Χαραλαμπάκης: Τραγούδι - Μπουζούκι

Τάσος Κακλαμάνης: Τραγούδι - Μπουζούκι

Γιάννης Τσιαντής: Τραγούδι - Τζουρά

Σωτήρης Παπατραγιάννης: Τραγούδι - Μπαγλαμά

Δήμος Βουγιούκας: Ακορντεόν

1^ο Μέρος

1981, Γυναικείες φυλακές Κορυδαλλού

Μανές της Καληνυχτιάς (Αμανές - Παραδοσιακό)

Μανταλιώ και Δραπετσώνα (Μουσική & Στίχοι: Γιάννης Τσιαντής)

1905, Πειραιάς & Γέφυρα του Ρεμπέτη

Σμυρναίικο βαλς (Οργανικό - Παραδοσιακό)

Αφ' ότου εγεννήθηκα (Μουσική: Δ. Καρυδάκης, Στίχοι: Γ. Δερέμπεης)

1915, Χιώτικα Δραπετσώνας

Μινόρε του τεκέ (Οργανικό, Συνθέτης: Ιω. Χαλκιάς [Τζάκ Γρηγορίου])

Βλέφαρό μου (Μουσική: Ν. Κυπουργός, Στίχοι: Λ. Νικολακοπούλου)

1919 Χριστούγεννα, τεκές του Μίχαλου

Κάφτονε Σταύρο Κάφτονε (Μουσική & Στίχοι: Μάρκος Βαμβακάρης)

Πέντε μάγκες (Μουσική & Στίχοι: Γιάννης Εϊτζιρίδης)

1920, Έλληνες μετανάστες στην Αμερική

Σακραμέντο Βόστον Ν. Υόρκη (Μουσική & Στίχοι: Αδέσποτο)

1921, Φυλακές «Παλιά Στρατώνα» Μοναστηράκι

Στην Υπόγα (Μουσική & Στίχοι: Α. Κωστής & Τέτος Δημητριάδης)

Τα Μάνταλα (Μουσική & Στίχοι: Βασίλης Τσιτσάνης)

1922 Σμύρνη

Η Σμύρνη Μάνα καίγεται (Μουσική: Απ. Καλδάρης, Στίχοι: Πυθαγόρας)

Τι να θυμηθώ τι να ξεχάσω (Μουσική: Απ. Καλδάρης, Στίχοι: Πυθαγόρας)

1923, Προσφυγικά Κοκκινιάς - Δραπετσώνας

Κοκκινιά (Μουσική & Στίχοι: Γιάννης Τσιαντής)

Δραπετσώνα (Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης, Στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης)

1930, Μπάρ «Ο Μάρκος»

Κάτω στο Πασαλιμάνι (Μουσική & Στίχοι: Πάνος Πετσάς)

Για σένα μαυρομάτα (Μουσική & Στίχοι: Ελ. Μωραΐτου [Σ. Περιστέρης])

Ντουινιά Ανακριτή (Μουσική: Α. Χατζηχρήστος, Στίχοι: Π. Κασαπάκης)

1935, Πορνεία - Βούρλα

Κόκκινα φανάρια (Οργανικό, Συνθέτης Σταύρος Ξαρχάκος)

Το Καλντερίμι (Μουσική: Σταύρος Ξαρχάκος, Στίχοι: Αλέκος Γαλανός)

2^ο Μέρος

28 Οκτωβρίου '40

Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει (Μουσ: Λ.Ρηγίδης, Στίχοι:Π. Κολακλίδης)

Κυριακή του Θωμά, 27 Απριλίου 1941

Ο Γιός του Ανδρέα (Μουσική: Γ. Τσιαντής, Στίχοι: Τ. Κακλαμάνης)

Κατοχή, «Τετράγωνο 32» Καισαριανής

Αμάν Γιάννης (Μουσική: Γιώργος Πετρόπουλος [Γερογιώργης])

Το Σαββατόβραδο (Μουσική: Μ. Θεοδωράκης, Στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης)

Λιμός - Ξυσσίτια

Κάνε λιγάκι υπομονή (Μουσική & Στίχοι: Βασίλης Τσιτσάνης)

Πατάω ένα κουμπί (Μουσική & Στίχοι: Αδέσποτο Κατοχής)

Οι Σαλταδόροι & οι Μαυραγορίτες

Θα Σαλτάρω (Σαλταδόρος) (Μουσική & Στίχοι: Μιχάλης Γεννίτσαρης)

Πενήντα χρόνια στάχτη κι αλάτι (Μουσική & Στίχοι: Γ. Τσιαντής)

Ακροναυπλία, Στρατόπεδο Κράτησης Κομμουνιστών

Μάνα δεν φυτέψαμε (Μουσική: Μάνος Λοΐζος, Στίχοι:Λ. Παπαδόπουλος)

Ακροναυπλία (Μουσική & Στίχοι: Γ. Τσιαντής)

Ακροναυπλία (Μουσική: Ηλ.Ανδριόπουλος, Στίχοι: Μικ.Μπουρμπούλης)

Βασανιστήρια – Εκτελέσεις - Αντίσταση

Κάτω ο Φασισμός (Μουσική & Στίχοι: Γιάννης. Τσιαντής)

Κάποια μάνα αναστενάζει (Μουσική: Β.Τσιτσάνη, Στίχοι: Μπ.Μπακάλη)

Να 'ναι γλυκό το βόλι (Μουσική & Στίχοι: Δ. Μπαγιαντέρας [Γκόγκος])

Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι 'συνέχεια' (Μουσ: Γ.Τσιαντή, Στίχ:Τ.Κακλαμάνη)

Πρωτομαγιά 1944, Σκοπευτήριο Καισαριανής

Πέντε Έλληνες στον Άδη (Μουσική: Γ.Παπαϊωάννου, Στίχοι: Κ.Μάνεσης)

Όσο βαρούν τα σίδερα - Στης Πικροδάφνης τον ανθό - Ένας αητός

(Παραδοσιακά) - Ζωναράδικος (Οργανικό - Παραδοσιακό Θράκης)

Τίποτα δεν πάει χαμένο (Μουσική: Μάνος Λοΐζος, Στίχοι: Μ. Ρασούλης)

12 Οκτώβρη 1944, Απελευθέρωση

Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ (Μουσ: Μ.Θεοδωράκης, Στίχοι: Οδ. Ελύτης)

1982, Κέντρον Χάραμα Καισαριανής

Της Γερακίνας γιος (Μουσική: Βασίλης Τσιτσάνης, Στίχοι: Κ. Βίρβος)

Πάμε ξανά Καισαριανή (Μουσική: Γιάν. Τσιαντής, Στίχοι: Δημ. Λέντζος)

Φινάλε:

Έπεσε βροχή κι αγέρας (Μουσική: Ηλίας Ανδριόπουλος, Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου)

Συναυλίες Κυριακή 13 Οκτώβρη 2024

16:30 - 17:15 «Ρεμπέτικη ΦαΤριάς» (Κύπρος) - Τα ρεμπέτικα της Σμύρνης και του Πειραιά (Άννα Μοσφίλη - Μάριος Γεωργίου - Αποστόλης Κωνσταντίνου)
[εξωτερική σκηνή]

17:15 - 18:00 «Και εγένετο ζεϊμπέκικο» (Δημήτρης Κρανίδας - Δημοσθένης Καραχριστοδούλου - Νίκος Μουργελάς - Αποστόλης Σαμαράς) [εσωτερική σκηνή]

18:00 - 18:45 «Pireus» (Σουηδία) & Χαρούλα Τσαλπαρά (Robert Folsch - Μαρία Στέλλα - Παναγιώτης Διαμάντης) [εξωτερική σκηνή]

18:45 - 19:30 «Αφιέρωμα στους Μάρκο Βαμβακάρη & Απόστολο Χατζηχρήστο» (Αντώνης Αινίτης - Γιώργος Κουτουλάκης - Εβελίνα Αγγέλου - Δημήτρης Κουκουλιτάκης [εσωτερική σκηνή])

19:30 - 20:30 Παράσταση Καραγκιόζη «Ο γάμος του Σταύρακα» (Κώστας Σπυρόπουλος) [εξωτερική σκηνή]

20:30 - 21:15 «Το Γνωστό Τρίο» (Τάσος Γιαννούσης - Παναγιώτης Κατσιμάνης - Αντώνης Τζήκας) [εσωτερική σκηνή]

21:15 - 22:00 «ΚΟΜΠΑΝΙΑ» (Σωτήρης Παπατραγιάννης - Ανδριάνα Αχιτζάνοβα, Θοδωρής Πετρόπουλος - Τζίμης Γκίνης - Γιώργος Παπαδόπουλος - Μιχάλης Δάρμας - Κώστας Σπυράτος) [εξωτερική σκηνή]

22:00 - 22:30 Μάρθα Φριντζήλα [εσωτερική σκηνή]

Φριντζήλα, Ξηντάρηδες, Πρωτόπαπας, Βουγιούκας

**22:30 - 00:30 Κεντρική συναυλία Κυριακής, αφιερωμένη στον Μπάμπη Γκολέ:
«Γράμμα στον Μπάμπη» - Εισαγωγή από το θέατρο σκιών του Κώστα Μακρή**

Μουσικοί: Αντώνης & Θοδωρής Ξηντάρης - Νίκος. Πρωτόπαπας -Δήμος Βουγιούκας

Τραγουδιστές: Ακριβή Αποστολάτου - Μανώλης Δημητριάδης - Ανθούλα Μίχου - Χρυσή Παπαγιαννούλη - Σωτήρης Παπατραγιάννης - Αφεντούλα Ραζέλη - Μπάμπης Τσέρτος - Κατερίνα Τσιρίδου - [εσωτερική σκηνή]

Χορεύουν: Γιώργος Μαγιάκης & ομάδα Πατρινών χορευτών

Άποψη κεντρικής σκηνής

Μπάμπης Τσέρτος

Μανώλης Δημητριάδης & Ανθούλα Μίχου

Γλέντι και χορός

Άρης Σπηλιωτόπουλος & Αποστολάτου (ο Σωτήρης Παπατραγιάννης χορεύει)

Οι πέντε διοργανωτές επί σκηνής, στο κλείσιμο του Φεστιβάλ

«ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ» - «ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ» - «ΕΚΘΕΣΕΙΣ» 12 & 13 Οκτώβρη 2024

Σεμινάριο τραγουδιού Σάββατο 12 [Φουγάρο - Πίσω χώρος]

13:00 - 15:00 Κατερίνα Τσιρίδου

Η Κατερίνα Τσιρίδου παραδίδει μάθημα φωνητικής

**Σεμινάριο χορού - Πατρινό χασάπικο (Ταμπαχανιώτικο) Κυριακή 13 [Φουγάρο
- Πίσω χώρος] 13:00 - 15:00 Γιώργος Μανιάκης & ομάδα Πατρινών χορευτών**

Δημιουργικό τραπέζι για παιδιά 12 & 13 Οκτώβρη [Έναντι Εξωτερικής Σκηνής] 16:00 - 19:00 Δημιουργική απασχόληση

*Μόνο το Σάββατο 16:00 - 19:00) Παιχνίδι με πηλό και χρώματα, με τις **Μυρτώ Μπέρνχαρτ (Ταράν Τατάαν) & Ανθή Μουριάδου (Ομάδα Σπόροι)**, πιστοποιημένα μέλη του Συλλόγου Αισθητηριακής Εκπαίδευσης & Θεραπείας "Messy Play Greece & Cyprus"

Εκθέσεις 12 & 13 Οκτώβρη [Συνεδριακός Χώρος]

Οργανοποιία: Ανδρέας Δέλλιος - Θεόφιλος Γαζετάς

«Τζαμαρίσματα» στην έκθεση οργανοποιίας.

FOTO IN.GR

**Σωτήρης Παπατραγιάννης - Κατερίνα Τσιρίδου - Θεωρήξ Ξηντάρης - Νίκος Πρωτόπαπας -
Δήμος Βουγιούκας στην έκθεση οργανοποιών Αντώνη Δέλλιου και Θεόφιλου Γαζετά.**

**Το ρεμπέτικο μέσα από το θέατρο σκιών: Κώστας Σπυρόπουλος,
Κώστας Μακρής & Σωτήρης Παπατραγιάννης**

Φιγούρες Καραγκιόζη των Άθω Δανέλη & Κώστα Σπυρόπουλου

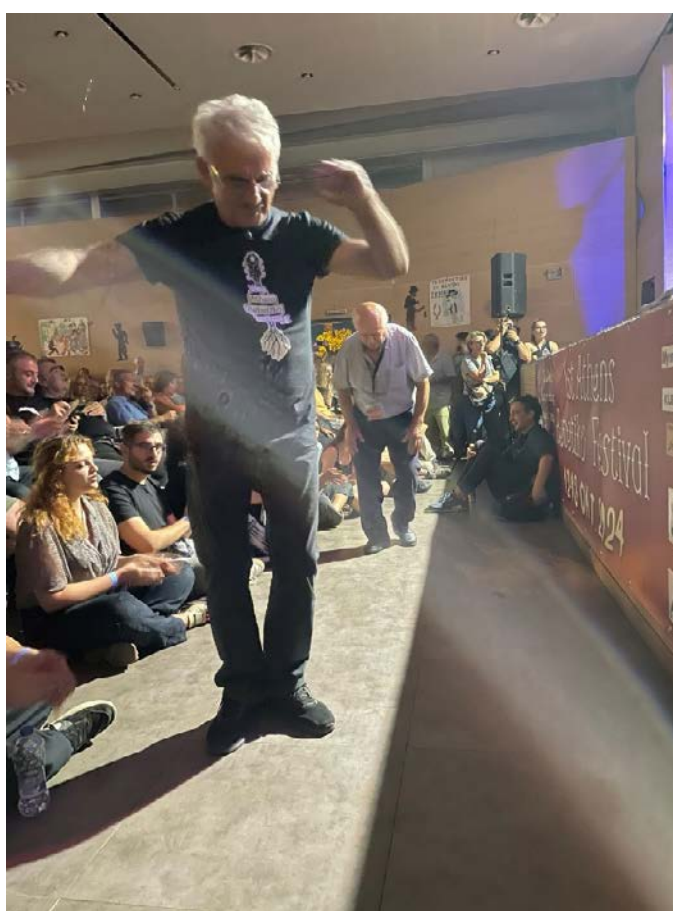
Ραδιο-Γραμμόφωνα: Χρήστος Βλάχος (Μουσείο Γραμμοφώνου Καρυάς Λευκάδας)

Οι Εθελοντές του Φεστιβάλ

Μικροί-Μεγάλοι εν δράσει

Μέρος των εσόδων του Φεστιβάλ διατέθηκε για φιλανθρωπικό σκοπό στο Χριστοδούλειο Ορφανοτροφείο, στον Πανελλήνιο Σύλλογο Παραπληγικών & στον Πανελλήνιο Σύλλογο Μουσικών».

***Η είσοδος είναι δωρεάν για ασθενείς κοινωνικά ομάδες (άνεργοι, πολύτεκνοι, ΑΜΕΑ, συνταξιούχοι, ηλικιωμένοι άνω των 75, παιδιά κάτω των 15).**

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΠΛΗΓΙΚΩΝ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΚΙΝΗΤΙΚΑ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ D.P.I.

ΟΘΩΝΟΣ ΣΤΑΘΑΤΟΥ 37-39 - Τ.Κ. 111 45 - ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ.: 210 83.12.740 - FAX: 210 83.10.344

e-mail: parapleg@otenet.gr • website: www.paspa.gr

Ώρες Γραφείου : Καθημερινά πρωί - απόγευμα εκτός Σαββάτου

Αθήνα 7/10/2024
Αρ. Πρωτ.: 38015/10256

Προς: Αρχείο Ελληνικής Μουσικής "GRECOUS" Α.Μ.Κ.Ε

Κοιν.: κο Κακλαμάνη Τάσο, κο Τσιάντη Γιάννη & κο Πρωτόπαπα Νίκο

ΘΕΜΑ : Ευχαριστήρια Επιστολή

Αξιότιμοι κύριοι,

Ο Πανελλήνιος Σύλλογος Παραπληγικών ιδρύθηκε το 1977 και είναι εκφραστής των παραπληγικών και βαριά κινητικά αναπήρων σ' όλη την Ελλάδα. Είναι ο πρώτος σύλλογος που ιδρύθηκε στην Ελλάδα με αντικείμενο τις βαριές κινητικές αναπηρίες. Κύριος σκοπός του είναι η κοινωνική ένταξη των ατόμων με βαριές κινητικές αναπηρίες, η αλληλοαποδοχή τους από την κοινωνία και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους. Σήμερα ο ΠΑ.Σ.ΠΑ, έχει έδρα την Αθήνα και τρία παραρτήματα σε ολόκληρη την Ελλάδα: Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λαμία και Άργος.

Με την παρούσα επιστολή το Διοικητικό Συμβούλιο του Πανελληνίου Συλλόγου Παραπληγικών αισθάνεται την ανάγκη αφενός να σας συγχαρεί για διοργάνωση του 1^{ου} Ρεμπέτικου Φεστιβάλ της Αθήνας, δεδομένου ότι εκφράζει την ιστορία της Ελλάδος. Αφετέρου επιθυμούμε να σας εκφράσουμε τις θερμές ευχαριστίες μας για την ευγενική σας πρωτοβουλία να δωρίσετε μέρος των εσόδων του Φεστιβάλ στον Σύλλογό μας.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΠΛΗΓΙΚΩΝ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΚΙΝΗΤΙΚΑ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ D.P.I.

ΟΘΩΝΟΣ ΣΤΑΘΑΤΟΥ 37-39 - 114 45 - ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ.: 210 83.12.740 - FAX: 210 83.10.344

Ώρες Γραφείου: Καθημερινά πρωί - απόγευμα εκτός Σαββάτου

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΕΙΣΠΡΑΞΗΣ EURO 1 700,00 € № 159Εισπράχθηκαν από τ. Αρχείο Ελληνικής Μουσικής "GRECOUS" ΑΛΚΕEURO Επτακόσια Ευρώγια οικονομική ενίσχυση από τα έσοδα εκδήλωσης
"1ο Συνέδριο - Διεστιά Ελληνικής Μουσικής γι' θεατρική
το "Ρεμπέτικο Τραγούδι"P/C: ☐

Ο/Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Αθήνα

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΕΙΟΝ

ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΘΗΛΕΩΝ

ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ (Ν.Π.Ι.Δ.)

Άγίας Γρηγορούσης 5 - 124 61 Χαϊδάρι

Τηλ.: 210-58.17.134 / Φαξ: 210-58.11.203

E-mail: xrorfanotrofio@gmail.com

Site: www.xristodoulou.gr

ΑΦΜ: 090077560 Δ.Ο.Υ. ΑΙΓΑΛΕΩ

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΣ EURO 1 400,00 €ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΡΚΤΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ GRECOUS

Επλήρωσε εις τό Ταμείον του Χριστοδουλείου Όρφανοτροφείου Θηλέων

τό ποσόν των Euro επτακοσίωνδιά την ενίσχυση των σκοπών του Ιδρύματος μείζωΓραφείο Πειραιώς

Χαϊδάρι

25/10/

20.24

Ο ΤΑΜΙΑΣ

 ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
 ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ (F.I.M.)
 ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΠΟΥ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΗΚΕ ΜΕ ΤΗΝ 2681/1915 ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΑΘΗΝΑΣ
ΣΑΠΦΟΥΣ 10 - 105 53 ΑΘΗΝΑ
 ΤΗΛ. 210 3213.694 - FAX: 210 3240.827
 www.pmu.gr - e-mail: pmu@pmu.gr

67.
№ 38206

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΕΙΣΠΡΑΞΗΣ ΕΥΡΩ: # 1250 #

Έλαβα από το "ΑΡΧΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ" Α.Μ.
 Ευρώ: # 1250 #
 γι α Σωμάτεια Ταμείου Αλληλεγγύης του Π.Μ.Σ. -

Αθήνα 4/12/24
 Ο ΕΙΣΠΡΑΞΕΑΣ 20.24
 Ο ΤΑΜΙΑΣ

Πανελλήνιος Μουσικός Σύλλογος

Από: pmu@pmu.gr

Πέμ 5 Δεκ στις 2:46 μ.μ.

Καλησπέρα, λάβαμε τα χρήματα, η προσφορά σας ήταν πολύ σημαντική για το Ταμείο Αλληλεγγύης του Σωματείου μας και την κάλυψη σημαντικών αναγκών συναδέλφων μας που βρέθηκαν σε μεγάλη οικονομική ανάγκη.

Ευχαριστούμε για ακόμη μία φορά.

(ν. απ. 38206/4-12-2024)

Η ομάδα και τα διαφημιστικά της «Grecous»

Πάγκος Grecous - Πώληση μουσικών βιβλίων & cd's

ΣΧΟΛΙΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Ο χρήστης **Theodoros Papadopoulos** είναι με
τους **Katerina Tsiridou** και **Christina Pouliassi**.
3 ημ. • 🌐

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ
ΑΘΗΝΑ ..ΧΑΡΗΚΑ ΠΟΥ ΕΙΔΑ ΠΟΛΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΚΑΛΗ
ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΕΛΠΙΖΩ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΝΑ ΕΧΕΙ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΕΚΘΕΤΕΣ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΛΠ
ΚΛΠ...ΜΠΡΑΒΟ ΠΑΙΔΙΑ photo by theo.

Προβολή περισσότερων σχολίων

Maria Korbila

Μια γιορτή του ρεμπέτικου που δεν αρκέστηκε στο παίξιμο μόνο αλλά άνοιξε δρόμους για μελέτη, έρευνα και βαθύτερη γνώση της μουσικής αυτής που απευθύνεται σε όλους και παντού με τις ομιλίες και τις παρουσιάσεις! Και του χρόνου ακόμα καλύτερα! Μπράβο σας!

6 ημ. Μου αρέσει! Απάντηση

Vasia Vougioukli II

Εύχομαι αυτή η δυναμική αρχή να έχει ανάλογη συνέχεια, ήδη όλοι ρωτάνε για του χρόνου και αυτό κάτι λέει!

Ένα μεγάλο μπράβο σε συντελεστές και εθελοντές! ❤️

Ο χρήστης **Evelina Ag...** είναι με το χρήστη **Katerina Tsiridou** και **10** ακόμη.

2 ώ. • 🌐

Στον απόηχο του 1ου φεστιβάλ Ρεμπέτικου.

Ήταν μια εμπειρία, που μας έδωσε την χαρά να συναντηθούμε, να επικοινωνήσουμε, Ν ανταλλάξουμε αγκαλιές και αγάπη και να καταλάβουμε πως το Ρεμπέτικο είναι εδώ δυνατό στο στόμα και στις καρδιές όλων ❤️.

Ένα μεγάλο μπράβο σε όλους τους διοργανωτές και τους εθελοντές για την σπουδαία δουλειά, που έκαναν!!!

Ο χρήστης **Dellios Tr...** είναι με το χρήστη **Katerina Tsiridou** και **2** ακόμη.

16 λ. • 🌐

Όλοι οι "ρεμπέτες" του ντουνιά σε μία και μοναδική διοργάνωση, το 1ο Φεστιβάλ Ρεμπέτικου τραγουδιού στην Αθήνα...

Εύγε και πάλι εύγε...

Ρεμπετοσελίδα rebetiko.sealabs.net

Makis Drym • 33 λ. • 🌐

Το βράδυ είμαι καλεσμένος του **Γιώργος Τσάμπρας** στην εκπομπή του στο δεύτερο πρόγραμμα να πω μερικά λόγια για το όμορφο φεστιβάλ που παρακολουθήσαμε μαζί και πραγματοποιήθηκε το Σ/Κ που πέρασε.

Περάσαμε υπέροχα, η δυναμική ήταν τεράστια, τόσο διαφορετικοί άνθρωποι, σχήματα, τόσα ρεύματα που τόσο καιρό δεν είχαν ούτε καν γνωριστεί για να αλληλεπιδράσουν, που τα μάζεψε το φεστιβάλ και τα έκανε ένα. Πάντα και όπου συμβαίνει κάτι αντίστοιχο, το αποτέλεσμα είναι σίγουρα δυνατό.

Ο χρήστης **Zarkadas Kostas** είναι με το χρήστη ...
Irini Androutsopoulou και 8 ακόμη.

22 ώ. • 🌐

Στον απόηχο του 1st Athens Rempetico festival.
Ένα υπέροχο Σάββατο. Και λέω Σάββατο μόνο γιατί την
Κυριακή έπρεπε να φύγω.
Είδα φίλους πολλούς, γνώρισα από κοντά καινούριους,
έπεσε γέλιο, καφέδες, μπύρες, τα
είπαμε, σχολιασαμε, ακούσαμε τραγούδια όμορφα πήραμε
βιβλία και μπλούζες.
Εύχομαι να καθιερωθεί το φεστιβάλ και κάθε χρόνο να
ανταμώνουμε με φίλους, γιατί αυτό είναι η ουσία.
Του χρόνου μεγαλύτερο και σε μεγαλύτερο χώρο σίγουρα
διότι όπως έλεγε κι ο αείμνηστος.....Δε μας χωράει το
Σύνταγμα 🤔🤔🤔🤔
Ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους όσους το έτρεξαν και αν
μετάνιωσα για κάτι είναι που μου προτάθηκε να μπω
εθελοντής και αρνήθηκα μη τυχόν και χάσω τα δρώμενα.
Στο βίντεο που ακολουθεί ένα σόλο από το αστέρι του
Αγίου Κωνσταντίνου [Sakis Karakostas](#).
Και του χρόνου παιδιά...και κάθε χρόνο.

Argiris Nikolaou

3 ώ. • 🌐

Την ουσία του Ρεμπέτικου Φεστιβάλ της Αθήνας, την
συμπυκνώνουν δύο κουβέντες που μου είπε ο φίλος και
χρόνια ακροατής και θαμώνας των μαγαζιών όπου μας
στηρίζει εμπράκτως:
"Ευχαριστούμε που μας βγάλατε από το περιθώριο".
Αυτά λέμε με την Εύα πιο κάτω.

Οι **Tasos Giannousis, Katerina Tsiridou** και 6
ακόμη βρίσκονται στην τοποθεσία **Ελληνικό
Μολύβι**.

1 ω • 🌐

Περάσαμε υπέροχα, ένα μεγάλο μπράβο στο [Grecous](#) για
την διοργάνωση και ένα μεγάλο ευχαριστώ για την
πρόσκληση!

Ifigeneia Ioannou / Ιφιγένεια Ιωάννου

34 λ. • 🌐

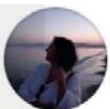

Το 1ο Athens Rebetiko Festival μόλις τελείωσε και ο πρώτος απολογισμός έγινε από το [in.gr](https://www.in.gr)

Εγώ να πω μόνο ότι στην Ελλάδα 2.0 μπορεί κανείς να κάνει καλλιτεχνίες και ομορφιές, μόνο όταν υποστηρίζεται από μια ομάδα ανθρώπων που διαθέτουν πολύ όρεξη, πολύ μεράκι, που δεν αποτελεί κίνητρο για αυτούς το κέρδος και είναι οπλισμένοι με πολύ υπομονή και δύναμη για τα τόσα εμπόδια που θα μπούν μποροστά τους.

Ευτυχώς διαθέτουμε τέτοιες ομάδες σ' αυτή τη χώρα. Αυτή η ομάδα στην προκειμένη περίπτωση που αναφέρομαι είναι η διοργάνωση [Grecous](#), που παρέα με τους [Katerina Tsiridou](#) και [Sotiris Papatragiannis](#) κατάφεραν πολλά!

Καλή συνέχεια εύχομαι!

Χαρά Ζούντα

Ήταν μια υπέροχη γιορτή,

ένα απολαυστικό μουσικό διήμερο !

Avgerinos Fakiris

8 ώ. • 🌐

Athens Rebetiko Festival

Θερμά συγχαρητήρια σε όλους όσους συνετέλεσαν να πραγματοποιηθεί αυτό το σπουδαίο εγχείρημα με μεγάλη επιτυχία.

Ιδιαίτερα στη φοβερή πεντάδα:

Κατερίνα, Γιάννης, Τάσος, Νίκος, Σωτήρης, χίλια μπράβο. Σας χρωστάμε πολλά

Panayotis Kagiakas

Ήταν η γιορτή της μουσικής που αγαπάμε!
Θαύμασα την ενεργητικότητα και την
προσπάθειά σας να είναι όλα άψογα. Και το
αποτέλεσμα σας δικαιώνει απόλυτα! Μπράβο σε
όλους! Και εις άλλα με υγεία! Μακάρι να γίνει
θεσμός!

Ο χρήστης **Anna Mosfili** είναι με το χρήστη
Katerina Tsiridou και **5** ακόμη.

11 ώ. • 🌐

Γιορτή χαράς! Ανταμωμα φίλων παλιών και καινούριων. 1ο
Ρεμπέτικο Φεστιβαλ στην Αθήνα. Ενα δυημερο γλεντι
μοναδικό. Παντου χαμογελα μουσικες και ματια να
λαμπουν από χαρά. Επεται συνεχεια... Καλή μας μέρα ❤️

Ο χρήστης **Σάκης Νικολετόπουλος** είναι με το
χρήστη **Στέλιος Παπαδόπουλος** και **2** ακόμη.

2 ημ. • 🌐

Περάσαμε ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ στο **1 Athens Rebetiko Festival** !
Τα παιδιά αξίζουν πολλά συγχαρητήρια γι'αυτόν τον άθλο !

Να πάτε να φχαριστηθεί η ψυχή σας μουσικές !

Κατερίνα Τσιρίδου Νίκος Πρωτόπαπας
Sotiris Papatrugiannis Τάσος Kaklamanis Genealogy
Giannis Tsiantis και εθελοντές/ριες σας ευχαριστούμε
πολύ!

Και του χρόνου!
(Δηλώνουμε από φέτος εθελοντές)

Maria Katinari
1 ημ. · 🌐

Σε κλίμα ενωτικό ,με μοίρασμα κεφιού , μουσικής, χαράς , αγάπης
η μεγάλη γιορτή του ρεμπέτικου
με μεγάλη επιτυχία και προσέλευση κόσμου !!
Το 1ο φεστιβάλ ρεμπέτικου στην Αθήνα είναι μια ανοιχτή αγκαλιά για όλους όσους αγαπούν το είδος !!

Συγχαρητήρια στους διοργανωτές για όλα και εις άλλα με υγεία παιδιά !! ❤️🙏❤️

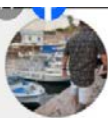
Αφεντουλα Ραζελη

Σωτήρη μου ήταν όλα άψογα!! Ήταν μια μεγάλη γιορτή με πολύ χαρά! Συναντηθήκαμε με φίλους,με συναδέλφους μουσικούς είπαμε τα νέα
μας,αγκαλιαστηκαμε,γελάσαμε,τραγουδήσαμε,ενωθηκαμε για δύο μέρες. Θερμά συγχαρητήρια!!
Και στο 2ο τώρα!!

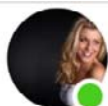

Ειρηνη Μπεν αμερ

ΜΠΡΑΒΟ ΣΑΣ.. ΜΠΡΑΒΟ ΓΙΑ ΤΟ ΗΘΟΣ.. ΤΗΝ ΚΑΛΉ ΔΙΑΘΕΣΗ ΟΛΩΝ ΣΑΣ..... ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΊΓΟΥΡΑ... ΘΑ ΚΛΕΙΣΟΥΝ ΑΠΌ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ.... ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ..... ΔΗΛΩΝΩ ΕΘΕΛΟΝΤΡΙΑ. ΤΑ ΦΙΛΙΑ ΜΟΥ 🙌❤️❤️

Πάνος Μυλωνάς

Ήχος εξαιρετικός ! Προγραμματισμός άρτιος !
Είδαμε ανθρώπους που είτε τους βλέπουμε
τυχαία στα μαγαζιά είτε κάνουμε χρόνια να τους
δούμε ! Μουσικούς και μουσικά σχήματα
μαζεμένα σε ένα διήμερο ! Μόνο μπράβο ! Μικρό
λάθη έγιναν τα οποία μπαίνουν σε τρίτη και
τέταρτη μοίρα μιας και ήταν η πρώτη
προσπάθεια ! Να τα χιλιάσετε εύχομαι ! Παντα
δίπλα σε τέτοια εγχειρήματα !

Irini Vorou

Να πω κι εγώ με τη σειρά μου ένα μεγάλο
μπράβο σε όλους για την ιδέα που έγινε
πραγματικότητα και σίγουρα θεσμός! Στους
διοργανωτές, εθελοντές, μουσικούς και σε όσους
βοήθησαν με όποιο τρόπο...Βρέθηκα εκεί και τις
δύο μέρες του Φεστιβάλ όχι όσο θα ήθελα αλλά
αρκετές ώρες...Ήταν μεγάλη μου χαρά που
συνάντησα τόσους φίλους- συναδέλφους,
πολλούς από τους οποίους είχα να δω αρκετά
χρόνια...Μια μεγάλη γιορτή του ρεμπέτικου..μια
άψογη διοργάνωση με περίσσια αγάπη και
μεράκι από όλους!
Δηλώνω από τώρα συμμετοχή για του χρόνου ως
εθελόντρια! Κι αν έρθουμε στο κέφι λέμε και
κάνα τραγουδι 😊😊 Καλό υπόλοιπο σε όλους
και καλή σεζόν να έχουμε όλοι με όμορφες
μουσικές!!

Οι **Kostas Spiliopoulos, Katerina**

Tsiridou και **9** ακόμη βρίσκονται στην τοποθεσία **Ελληνικό Μολύβι**.

20 λ. · 🌐

Με τη λήξη του 1st ATHENS REBETIKO FESTIVAL διασφαλίστηκε αυτοδικαίως ότι ...δεν έληξε, αλλά ΜΟΛΙΣ ΑΡΧΙΣΕ.

Δεν ήταν μόνο το αντάμωμα τόσων εκατοντάδων ανθρώπων κοινής αισθητικής "πρόσφυσης", δεν ήταν δηλαδή απλά ποσοτική η επιτυχία αυτής της υπέροχης πρωτοβουλίας, αλλά άκρως ποιοτική. Και δεν εννοώ την ποιότητα των εξαιρετων μουσικών, ομιλητών, συγγραφέων, επιστημόνων και ερευνητών, η αξία των οποίων είναι άλλωστε εγνωσμένη και πανθομολογούμενη. Μιλώ για την ομορφιά των ανθρώπων "του κοινού". Με πόση ευγένεια, με τι σεβασμό και κατάνυξη το κοινό παρακολούθησε καλλιτέχνες και ομιλητές! Τι συγκινημένα μάτια, τι ανεβασμένες ψυχές, τι Πολιτισμός! Τι όμορφοι άνθρωποι! Άνθρωποι που ως μύστες κοινωνήσαν μεράκι, πάθος και αγάπη, όχι μόνο για καθαυτό το αστικό λαϊκό τραγούδι, όχι μόνο για την απέραντη ευγένεια που αυτό αποπνέει, αλλά και για το τεράστιο πολιτισμικό του αποτύπωμα στη συλλογική μνήμη, η οποία παραμένει ζώσα σήμερα, τώρα και εδώ!

ΑΡΧΙΣΕ λοιπόν το ATHENS REBETIKO FESTIVAL και αναμένουμε το 2nd.

Η λέξη "Συγχαρητήρια" ακούγεται τετριμμένη και χιλιοειπωμένη, αλλά δε γνωρίζω καλύτερη για να πω στους εμπνευστές και οργανωτές του Φεστιβάλ.

Σωτήρη, Κατερίνα, Νίκο, Γιάννη, Τάσο, ΧΙΛΙΑ ΣΥΓΧΑΡΗΤΗΡΙΑ !!!

Ο χρήστης **Xristos Fanaritis** είναι με το χρήστη **Grecous**.

20 ώ. · 🌐

Λοιπόν..ναι το ξέρω οτι είμαι δύσκολος και ανοίγω το στόμα μου χωρίς ποτέ να γλείφω για να τα έχω καλά με όλους..

Αυτά που είδα και άκουσα σήμερα εδώ και τα αντίστοιχα χθες απο βιντεάκια είναι πολύ παραπάνω απ οτι υπολόγιζαν και πολύ καλύτερα απ οτι περίμενα!!!

Εύγε τους και μπράβο τους!!!

Είναι η πρώτη μου φορά μετα την περιπέτεια μου που βρέθηκα με τόσους μουσικούς και που άκουσα τόση μουσική!!

Σας ευχαριστώ!!

  Ο χρήστης **Thanasis Kampas** είναι με το χρήστη **George Zorbas** και **4** ακόμη.
8 ώ. •

Ακόμα κουβαλάμε την αύρα και τη χαρά αυτής της ρεμπέτικης γιορτής, που η επιτυχία της ξεπέρασε κάθε προσδοκία...

Τι παικταραδες, τι φωναρες, τι καραγκιοζοπαίχτες, τι χαμόγελα και γενικώς τι αντάμωση μερακληδική και αγαπησιαρική...

Πολλά συγχαρητήρια στην ομάδα των ανθρώπων που είχε αυτή τη λαμπρή ιδέα και την υλοποίησε τόσο όμορφα, ξεπερνώντας κάθε πιθανή δυσκολία...

Ήδη ονειρευόμαστε το αντίστοιχο για του χρόνου, καλά να είμαστε...

  Ο χρήστης **Φαιη Ιωαννιδου** είναι με το χρήστη **Katerina Tsiridou** και **7** ακόμη.
11 ώ. •

Ολοκληρώθηκε χτες αργά τη νύχτα ,το πρώτο φεστιβάλ ρεμπέτικου της Αθήνας που μας άφησε αίσθηση ελπίδας, μυρωδιές από αγκοκλημα και γιασεμί, ακούσματα της ανατολής, γνήσια, ελληνικά, ξεσηκωτικά, μνήμης.

Ποσα όμορφα είδανε τα ματάκια μας και πόσα υπέροχα άκουσαν τα αυτάκια μας!!!! Προσωπικά, ένιωσα σαν να είχα πάει σε γάμο πολύ δικού μου ανθρώπου, και συνάντησα αγαπημένους συγγενείς και φίλους καρδιακούς....

Δεν θέλω να πω άλλα, γιατί σ'αυτή την περίπτωση το πλάτισμα, θα αδικήσει αυτο το άξιο.... το ανεπανάληπτο, που ζήσαμε όλοι.

Τα εύσημα στους διοργανωτές που έπιασαν τον ρυθμό μας και "έριξαν" τόση δουλειά...

Η Κατερίνα Τσιρίδου, ο Γιάννης Τσιαντής, ο Σωτήρης Παπατραγιάννης, ο Νίκος Πρωτόπαπας και τόσοι άλλοι, φροντίσαν να πάνε όλα καλά, όπως πήγαν....δηλαδή τέλεια.....

Ευχαριστούμε μέσα από την καρδιά μας για την όμορφη εκδήλωση και ευχόμαστε να είναι η πρώτη από πολλές που θα ακολουθήσουν

Ακριβος Βαγγελης
 10 ώ. • 🌐

1st Athens Rebetiko Festival! Δύο ημέρες γεμάτες μουσικές τις ψυχής μας! .Συναντήσαμε παλιούς φίλους κάναμε καινούργιους. Ένα Φεστιβάλ διαφορετικό, ένα Φεστιβάλ, μια παρέα.! Ευχαριστούμε...Κατερινα Τσιρίδου, Νίκο Πρωτόπαπα, Sotiris Papatragiannis, Τάσος Kaklamanis Genealogy, Gianniis Tsiantis. Και όλα τα παιδιά που βοήθησαν. Πάμε για το 2st!

Katerina Tsianti Spellbound Istiaia
 Συγχαρητήρια μέσα από την καρδιά μου ,μας δώσατε την ευκαιρία να είμαστε δίπλα σας σε κάτι που αγαπάμε και λατρευουμε...ηταν μια ιδέα που ξεσήκωσε τον κόσμο .Το Ρεμπετικο είναι οικογένεια..Η Grekous εδωσε ελπίδα οτι ολα μπορείς να τα καταφερεις αν τα λαχταράς. Τα λόγια είναι λίγα γιαυτό που ζήσαμε.Τα μπλούζακια σου θα γίνουν ένα με εμάς.

12 ώρ. **Μου αρέσει!** Απάντηση Τροποποιήθηκε

Φαιη Ιωαννιδου
 Οτι καλύτερο έζησα τελευταία....
 Ευχαριστούμε τους ακούραστους διοργανωτές....❤️🎵🎵

...

15 ώρ. **Μου αρέσει!** Απάντηση 4 🍌❤️

Ειρηνη Μπεν αμερ
 Κρίμα που τελείωσε....Η ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ ΚΡΑΤΑΕΙ ΑΚ'ΟΜΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΤΙΓΜΕΣ... ΜΠΡΑΒΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗ ΠΟΥ ΔΩΣΑΤΕ... ΚΑΙ ΠΗΡΑΤΕ.... ΚΑΙ ΔΩΣΑΜΕ... ΑΛΙΣ ΣΒΕΡΙΣΙ ΑΓΑΠΗΣΙΑΡΙΚΟ... ΤΑ ΦΙΛΙΑ ΜΟΥ ΣΕ ΟΛΟΥΣ ΣΑΣ🥰🥰🥰

The Festival was one of my most beautiful adventures in my life. In the next days i will send you a list of my Rembetiko articles i ever wrote. And my own Rembetiko music i play. And i would like to make a lecture next year: "how Rembetiko works in Stuttgart, the history of Rembetiko in a german town like Stuttgart" between greeks and germans and their TOGETHERNES.

Βίντεο των Ομιλιών & Συναυλιών διαθέσιμα στα παρακάτω μέσα κοινωνικής δικτύωσης:

Athens Rebetiko Festival - Facebook

<https://www.facebook.com/profile.php?id=61566904963714>

Grecous - You Tube

<https://www.youtube.com/channel/UChNPAa0gdJ-BMZ5ubVbvdIA>

GRECOUS - Site:

<https://www.grecous.com>

Πολιτιστικό Κέντρο «Ελληνικό Μολύβι»

Ιερά Οδός 154 & Νάξου, Αιγάλεω, 122 42, Αθήνα, Ελλάδα

grecousmusic@gmail.com

12-13 ΟΚΤ. 2024

“Ελληνικό μολύβι” Ιερά Οδός 154, Αιγάλεω

Συναυλίες - Παραστάσεις Παρουσιάσεις - Σεμινάρια Εκδόσεις - Ομιλίες

Συμμετέχουν:

Αγγέλου - Αιγίτης - Αποστολάτου - Άσπρα Πουλιά
 Βουγιούκας - Βουγιουκλή - Γκουβέντας - Γνωστό Τρίο
 Δανέλης - Δημητριάδης - Ζαρίας - Ζορμπάς
 Ιφιγένεια & Είναλα band - Κακλαμάνης - Καμπάς
 Καραχριστοδούλου - Κατινάρη - Κομπρανία
 Κουκουλιτάκης - Κουτουλάκης - Κρανίδας - Λεμπέσης
 Μακρής - Μαστροδεδούρου - Μηταράκης - Μίχου
 Μουρτζέλας - Μουσικό Σχολείο Αθηνών - Μπασακάρου
 Μυστακίδης - Νάνιου - Νικολάου - Νικολετόπουλος
 Ξένου - Ξυντάρηδες - Ορφανού - Παπαγιαννούλη
 Παπαδόπουλος - Παπατραγιάννης - Ρίρενς - Πρωτόπαπας
 Ραζέλη - Ρεμπέτικη ΦαΤριάς - Σαμαράς - Σκούτας
 Σπηλιόπουλος - Σπυρόπουλος - Τατασόπουλος - Τζαμτζής
 Τζήκας - Τσαλπαρά - Τσέρτος - Τσιαντής - Τσιφίδου
 Φριντζήλα - Χαραλαμπίδης

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ:

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ:

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Σάββατο 12 Οκτώβρη 2024

Ομιλίες – παρουσιάσεις (εσωτερική σκηνή)

11:30 – 11:50 Χαιρετισμοί – Προσφωνήσεις – Πρόλογος «Grecous»

12:00 – 12:20 «Μουσική Καταγραφή & ιδρύματα» Δημήτρης Μαντζούρης (ΚΕΡΕΜ)

12:30 – 12:50 Ο Μάρκος μέσα από τα μάτια του Μουσικού Συλλόγου Λάρισας «Μάρκος Βαρβακάρης»
Θωμάς Αστερίου (πρόεδρος συλλόγου, στιχουργός)

13:00 – 13:20 «Η χρήση παράνομων ουσιών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και η απεικόνιση της
στο ρεμπέτικο τραγούδι» Δημήτρης Υφαντής (Κοινωνιολόγος, συγγραφέας)

13:30 – 14:00 Παρουσίαση βιβλίου «Οικογένεια Παναγή- Οργανοποιοί εκ Μάρκης Μικράς Ασίας»
Παναγιώτης Καγιάφας (συγγραφέας)

14:15 – 14:30 «Μιχάλης Γενίτσαρης, Ρεμπέτικο & Πειραιάς» Δημήτρης Βλάχος (συλλέκτης)

14:30 - 14:50 «Το Ρεμπέτικο χτες & σήμερα» Παναγιώτης Κουνάδης (ερευνητής, συγγραφέας)

15:30 – 16:15 «Το βιολί & οι βιολιστές του» Κυριάκος Γκουβέντας (Μουσικός)

Συναυλίες (εσωτερική & εξωτερική σκηνή)

16:15 – 16:30 Χορευτικό Συλλόγου Μικρασιατών Αιγάλεω «Νέες Κυθωνιές» *(εξωτερική σκηνή)*

16:35 – 17:00 Ρεμπέτικο Σύνολο Μουσικού Σχολείου Αθήνας (δ/νση Γιώργος Τσέρτος) *(εξωτερική σκηνή)*

17:00 – 17:45 Ρεμπέτικο σχήμα (Σάκης Νικολετόπουλος – Κατερίνα Νιάνιου – Στέλιος Παπαδόπουλος –
Γιάννης Μυστροθεοδώρου) *(εσωτερική σκηνή)*

17:45 – 18:30 Συγκρότημα Γιώργου Ζορμπά - guest Μαρία Κατινάρη (Γιώργος Ζορμπάς –
Τάσος Κακλαμάνης – Θανάσης Καμπάς – Δάνης Τζαμτζής – Κώστας Σηληλιόπουλος) *(εξωτερική σκηνή)*

18:30 – 19:15 «Ασπρα Πουλιά» -Αφιέρωμα στον Κώστα Μπέζο (Γιάννης Νιάρχος – Θοδωρής Σκόνδρας –
Σωτήρης Λέτσιος – Κωστής Κωστάκης – Παναγιώτης Διαμάντης) *(εσωτερική σκηνή)*

19:15 – 20:00 Παράσταση Καπαγκιόζη «Το μπουζουξήδικο του Καπαγκιόζη» Άθως Δανέλης *(εξωτερική σκηνή)*

20:00 – 20:45 "America" - Δημήτρης Μυστακίδης *(εσωτερική σκηνή)*

20:45 – 21:00 Ρεμπέτικο Τρίο (Βασίλης Σκούτας – Δημήτρης Μηταράκης – Γιάννης Ζαρίας) *(εξωτερική σκηνή)*

21:30 – 22:15 Νίκος Τατσόπουλος & φίλοι *(εσωτερική σκηνή)*

22:15 – 23:00 Ιφιγένεια Ιωάννου & Eivalea band (Ιφιγένεια Ιωάννου, Πέτρος Παπαγεωργίου - Αντώνης Καλλιούρης -
Σάκης Καρακώστας - Θανάσης Βαλιάσκας - Παναγιώτης Λοίζου - Θοδωρής Μαριδάδωνης) *(εξωτερική σκηνή)*

23:00 – 01:00 Κεντρική συναυλία Σαββάτου: Αφιέρωμένη στον Αγάθωνα Ιακωβίδη
Μουσικοί: Αντώνης & Θοδωρής Ξηνιάρης - Νίκος Τατσόπουλος - Νίκος Πρωτόπαπας -
Αργύρης Νικολάου - Δημήτρης Μυστακίδης - Δήμος Βουγιούκας - Κυριάκος Γκουβέντας,
Τραγουδιστές/τριες: Βάσια Βουγιουκλή - Γιάννης Λεμπέσης - Αντιγόνη Μπασιγκάρου - Εύα Ξένου -
Αντζέλα Ορφανού - Σωτήρης Παπατραγιάννης - Κατερίνα Τσιρίδου *(εσωτερική σκηνή)*

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Κυριακή 13 Οκτώβρη 2024

Ομιλίες – παρουσιάσεις Ιεσωτερική σκηνή!

11:30 – 11:50 Πρόλογος «Grecous»

12:00 – 12:20 «Ρεμπέτικο & Πολιτική» Δημήτρης Μανιάτης (δημοσιογράφος, συγγραφέας)

12:30 – 12:50 «Rebetiko Sealabs» Μάκης Δρυμώνης (ιδρυτής Rebetiko Sealabs)

13:00 – 13:20 «Ρεμπέτικο & ραδιόφωνο» Γιώργος Τσάμπρας (δημοσιογράφος)

13:30 – 13:50 «Ρεμπέτικο & τηλεόραση» Νικόλας Αγγελίδης (δημοσιογράφος)

**14:00 – 14:30 Παρουσίαση βιβλίου «Μάρκος ο Συριανός – Μάρκου Βαρβακάρη Άπαντα»
Γιώργος Θανόπουλος & Διονύσης Μανιάτης (ερευνητές- συγγραφείς)**

**14:40 – 15:15 Μουσική Παρουσίαση βιβλίου «Μαρίκα Νίνου – Σαν άστρο εβασίλεψα»
Κατερίνα Τσιρίδου, Τάσος Κακλαμάνης & ορχήστρα**

**15:30 – 16:30 Μουσική Παρουσίαση βιβλίων «Από το κορίτσι του τεκέ στο Χάρμα Κιαισαριανής»
Γιάννης Τσιαντής & ορχήστρα**

Συναυλίες (Ιεσωτερική & Εξωτερική σκηνή)

**16:30 – 17:15 «Ρεμπέτικη ΦαΤριάς» (Κύπρος) - Τα ρεμπέτικα της Σμύρνης και του Πειραιά
(Αννα Μοσφιλή – Μάριος Γεωργίου – Αποστόλης Κωνσταντίνου) *Ιεσωτερική σκηνή!***

**17:15 – 18:00 «Και εγένετο ζεϊμπέκικο» (Δημήτρης Κρανίδας –
Δημοσθένης Κυραχριστοδούλου – Νίκος Μουργελάς - Αποστόλης Σιμαράς) *Ιεσωτερική σκηνή!***

**18:00 – 18:45 «Pirous» (Σουηδία) & Χιρούλα Τσαλπαρά
(Robert Folsch – Μαρία Στέλλα – Παναγιώτης Διαμάντης) *Ιεσωτερική σκηνή!***

**18:45 – 19:30 «Αφιέρωμα στους Μάρκο Βαρβακάρη & Απόστολο Χατζηχρήστο» (Αντώνης Αινίτης –
Γιώργος Κουτουλάκης – Εβελίνα Αγγέλου – Δημήτρης Κουκουλιτάκης) *Ιεσωτερική σκηνή!***

19:30 – 20:30 Παράσταση Καρναγκιόζη «Ο γάμος του Σταύρακα» (Κώστας Σπυρόπουλος) *Ιεσωτερική σκηνή!*

**20:30 – 21:15 «Το Γνωστό Τρίο»
(Τάσος Γιαννούσης – Παν.αγιώτης Κατσιμάνης – Αντώνης Τζήκας) *Ιεσωτερική σκηνή!***

**21:15 – 22:00 «ΚΟΜΠΑΝΙΑ» (Σωτήρης Παπατραγιάννης – Ανδριάντα Αχιτζάνοβα, Θοδ.ωρής Πετρόπουλος –
Τζιμης Γκίνης – Γιώργος Παπαδόπουλος – Μιχάλης Δάριμας – Κώστας Σπυράτος) *Ιεσωτερική σκηνή!***

22:00 – 22:30 Μάρθα Φριντζήλα *Ιεσωτερική σκηνή!*

**22:30 – 00:30 Κεντρική συναυλία Κυριακής: Αφιερωμένη στον Μπάμπε Γκολέ
Εισαγωγή με παράσταση από το θέατρο σκιών του Κώστα Μακρή - «Γράμμα στον Μπάμπε»
Μουσικοί: Αντώνης & Θοδωρής Ξητάρης – Νίκος Πρωτόπαπας – Δήμος Βουγιούκας
Τραγουδιστές/τριες: Ακριβή Αποστολάτου - Μανώλης Δημητριάδης - Ανθούλα Μίχου -
Χρυσή Παπαγιαννούλη - Σωτήρης Παπατραγιάννης – Αφεντούλα Ραζέλη -
Μπάμπε Τσέρτος - Κατερίνα Τσιρίδου
Χορεύουν: Γιώργος Μαγιάκης & ομάδα Πατρινών χορευτών *Ιεσωτερική σκηνή!***

**«ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ» - «ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ» - «ΕΚΘΕΣΕΙΣ»
12 & 13 Οκτώβρη 2024**

**Σεμινάριο τραγουδιού Σάββατο 12 (Φουγάρο – Πίσω χώρος)
13:00 - 15:00 Κατερίνα Τσιρίδου**

**Σεμινάριο χορού – Πατρινό χασάπικο (Ταρπαχανιώτικο) Κυριακή 13 (Φουγάρο – Πίσω χώρος)
13:00 - 15:00 Γιώργος Μαγιάκης & ομάδα Πατρινών χορευτών**

--

**Δημιουργικό τραπέζι για παιδιά 12 & 13 Οκτώβρη Γέναντι Εξωτερικής Σκηνής!
16:00 – 19:00 Δημιουργική απασχόληση
*Μόνο το Σάββατο 16:00 - 19:00) Παιχνίδι με πηλό και χρώματα,
με τις Μυρτώ Μπέρυχαρτ (Ταράν Τατάαν) & Ανθή Μουριάδου (Ομάδα Σπόροι),
πιστοποιημένα μέλη του Συλλόγου Αισθητηριακής Εκπαίδευσης & Θεραπείας "Messy Play Greece & Cyprus"**

--

**Εκθέσεις 12 & 13 Οκτώβρη Γυνεδριακός Χώρος!
Οργανοποιία: Ανδρέας Δέλλιος - Θεόφιλος Γαζετής
Το ρεμπέτικο μέσα από το θέατρο σκιών: Κώστας Σπυρόπουλος, Κώστας Μακρής & Σωτήρης Παπατραγιάννης
Ραδιο-Γραμμόφωνα: Χρήστος Βλάχος (Μουσείο Γραμμοφώνου Καρυάς Λευκάδας)**

***Μέρος των εσόδων θα διατεθεί για φιλανθρωπικό σκοπό στο Χριστοδούλειο Ορφανοτροφείο
& στον Πανελλήνιο Σύλλογο Παραπληγικών.**

***Η είσοδος είναι δωρεάν για ασθενείς κοινωνικά ομάδες (άνεργοι, πολύτεκνοι, ΑΜΕΑ,
συνταξιούχοι, ηλικιωμένοι άνω των 75 , παιδιά κάτω των 15).**

Διοργάνωση:

1st Athens Rebetiko Festival 12-13 ΟΚΤ. 2024

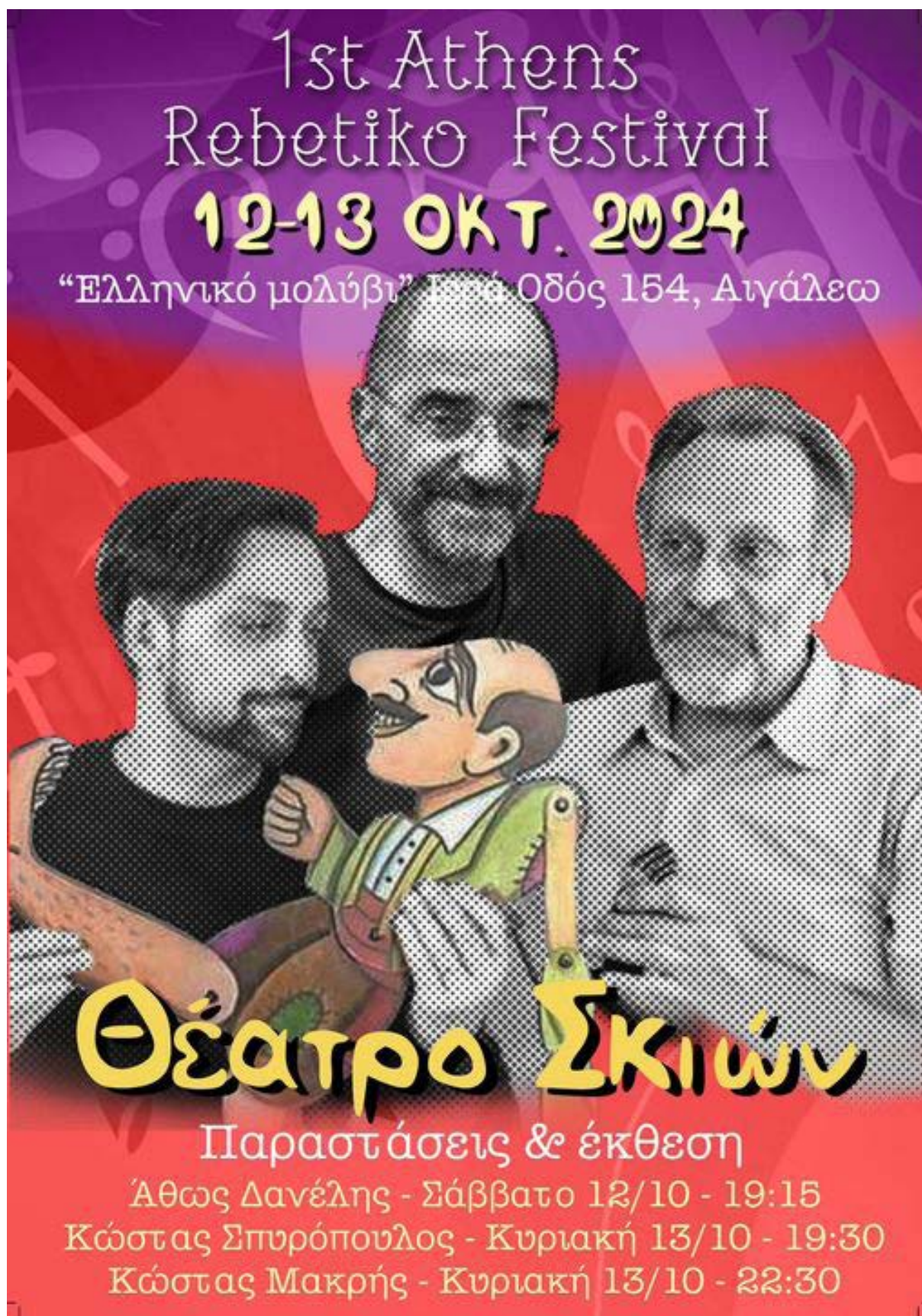
“Ελληνικό μολύβι” Ιερά Οδός 154, Αιγάλεω

**Ομιλίες
&
Βιβλιοπαρουσιάσεις**
Σάββατο και Κυριακή
11.30 - 16.30

Νικόλαος Αγγελίδης - Θωμάς Αστερίου - Δημήτρης Βλάχος
Κυριάκος Γκουβέντας - Μάκης Δρυμώνας - Γιώργος Θανόπουλος
Παναγιώτης Καγιάφας - Τάσος Κακλαμάνης
Παναγιώτης Κουνάδης - Δημήτρης Μανιάτης - Διονύσης Μανιάτης
Δημήτρης Μαντζούρης - Γιώργος Τσάμπρας - Γιάννης Τσιαντής -
Κατερίνα Τσιρίδου - Δημήτρης Υφαντής

1st Athens
Rebetiko Festival
12-13 ΟΚΤ. 2024
“Ελληνικό μολύβι” Επαύ. Οδός 154, Αιγάλεω

Θέατρο Σκιών
Παραστάσεις & έκθεση
Άθως Δανέλης - Σάββατο 12/10 - 19:15
Κώστας Σπυρόπουλος - Κυριακή 13/10 - 19:30
Κώστας Μακρής - Κυριακή 13/10 - 22:30

1st Athens Rebetiko Festival

12-13 OCT. 2024

“Ελληνικό μολύβι” Ιερά Οδός 154, Αιγάλεω

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ:

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

Μετρονόμος
Περιοδικό & εκδόσεις